

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HOCA NEŞ'ET DİVÂNI'NDA MAHALLÎ UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emre Arvas

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Eda TOK

Düzce

Aralık, 2018

T.C.
DÜZCE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

HOCA NEŞ'ET DİVÂNI'NDA MAHALLÎ UNSURLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Emre Arvas

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Eda TOK

Düzce

Aralık, 2018

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında oy birliği / oy çokluğu ile YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan Prof. Dr. İlhan GENÇ

W.C. - 4

Üye Doç. Dr. Ozan YILMAZ

Üye Dr. Öğr. Üyesi Eda TOK

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

28/12/2018

Doç.Dr.Ali ERTUĞRUL
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

18. yüzyılda edebî gelenek, geçmiş yüzyıllardaki kadar güçlü olmasa da özellikle Lâle Devri ile çok farklı bir boyutta gelişmiştir. Uzun yıllardır süre gelen klasik üslup tarzı ve Sebk-i Hîndî ekolü yerini hikemîlik ve mahallî anlayışa bırakmıştır. Nâbî ile zirveye çıkan hikemîlik anlayışı bu yüzyılda da önemli şairlerde etkisini gösterir. Ardından Nedim ile halk söyleyişlerini ve sosyo-kültürel yaşamı şiire aktarmak için gerekli zemin hazırlanmıştır. Neş’et’de bu iki ekolden etkilenerek şiirlerinin yapısını ve ana temasını bu ekoller etrafında oluşturmuştur. Neş’et her ne kadar Nabî’nin hikemîlik anlayışını benimsese de şiirlerinde Nedim’in kullandığı dilde sadeleşme ve içerikte sosyal ve kültürel öğeleri daha çok paylaşmıştır.

Bu çalışmada Hoca Neş’et Divânı’ndan hareketle 18. yüzyılda ya da daha öncesinde de yaşanmış olan dil ve üslup özelliklerini, örnek ifadelerle ispat ettikten sonra halkın kültürel, sosyal ve toplumsal yaşamlarına dair tespitler gösterilmeye çalışıldı. Çalışmamızın “Giriş” kısmında daha çok çalışma hakkında ayrıntılı bilgiler ve izlenen yollar ifade edildi. 18. yüzyılda Osmanlı’nın siyasi, sosyal ve edebî hayatı ile ilgili kısa bilgiler verildikten sonra Hoca Neş’et’in hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında değerlendirme de bulunuldu. Çalışmamız iki bölümden oluşmaktadır. I. Bölüm’de Divân’dan hareketle “Dil ve Üsluptaki Mahallî Öğeler” (atasözü, deyim ve halk söyleyişleri) incelendi. II. Bölüm’de ise “İçerikteki Mahallî Unsurlar” tespit edildi. Bunlar genellikle kutsal günler ve geceler; gelenek, görenek ve âdetler; çeşitli inanış ve davranışlar ve de o dönemi yansıtan sosyal ve kültürel unsurlardır.

Öncelikle tez konumun belirlenmesinde emeği olan Prof. Dr. İlhan Genç’e teşekkürlerimi sunmak isterim. Lisansüstü ders dönemi, konu seçimi ve tez çalışmamın her aşamasında tüm yoğunluğuna rağmen, hiçbir zaman desteklerini benden esirgemeyen, birikim ve tecrübelerini her zaman büyük bir içtenlikle paylaşan değerli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Eda Tok’a teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca üzerimde büyük emekleri olan Prof. Dr. Metin Akkuş, Doç. Dr. Osman Ünlü, Doç. Dr. Recai Özcan ve Dr. Öğr. Üyesi Dilek Herkmen hocalarıma teşekkürlerimi sunmak isterim. Çalışmalarım sırasında bana maddi, manevi her türlü desteği veren başta ailem olmak üzere değerli arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ederim.

Emre Arvas

İstanbul, 2018

ÖZET

HOCA NEŞ'ET DİVÂNI'NDA MAHALLÎ UNSURLAR

Arvas, Emre

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Eda TOK

ARALIK, 2018, 163 sayfa

Tatavlı Mahremî, Aydınlı Visalî, Edirneli Nazmî ve Bosnalı Sâbit ile başlayıp gelişen “Türkî-i Basît” cereyânı daha sonra “Mahallîleşme” adı altında Nedim ile en iyi dönemini yaşamıştır.

Bu çalışmamız 18. yüzyıl şâirlerinden Hoca Neş'et'in Divânı'nda mahallî unsurları tespit etmeye yöneliktir. Neş'et, Nedim sonrası daha da belirginleşen dilde sadeleşme ve halk kültürünün izlerini kendi şiirlerine de yansıtmıştır.

Çalışmamıza 15.-16. ve 17. yüzyılda ortaya çıkıp gelişen, 18. yüzyılda ise zirve dönemini yaşayan “Mahallîleşme Cereyânı” hakkında bilgiler vererek başladık. Neş'et'in Divânı'nda tespit ettiğimiz mahallî unsurları iki ana bölüm çerçevesinde inceledik. I. Bölüm, “Dil ve Üsluptaki Mahallîleşme Öğeleri”, II. Bölüm ise “İçerikteki Mahallî Unsurlar” şeklindedir.

Çalışmamızın ilk bölümüne halk içerisinde kullanılan atasözü, deyim ve yerel halk söyleyişlerinin tespiti ve tasnifi ile başladık. Tespit ve tasnif sonrası bulduğumuz atasözü, deyim ve yerel halk söyleyişlerini Divân'dan örnekler vererek ifade etmeye çalıştık.

İkinci bölümde ise toplumun gelenek, görenek ve âdetlerini; yaşayış biçimlerini, çeşitli inanış ve davranışlarını, sosyal ve kültürel açıdan tespit ve tasnifler ile şiirlerden örnek vererek açıkladık.

Anahtar Kelimeler: 18. Yüzyıl, Hoca Neş'et, Mahallîleşme

ABSTRACT

In the of Diwan Hoca Neş'et Localization Elements

Arvas, Emre

Master Degree, Department of Turkish Language and Literature

Thesis Advisor: Asst. Prof. Eda TOK

December 2018, 163 Page

“Simple Turkish” movement, which started and grew thanks to Tatavlahı Mahremî, Aydınlı Visalî, Edirneli Nazmî and Bosnalı Sâbit, had its best period with Nedim under the name of “Localization”.

In our study is aimed at determining the domestic features in the Diwan of Hoca Neş'et who is one of the 18th century poets. Neş'et also reflected the traces of language simplification and folk culture, which became more evident after Nedim, in his own poems.

At the beginning of our study, we gave some information about “Localization Movement”, which came out and grew in the 15th, 16th and 17th centuries and had its best period in the 18th century. We analyzed the domestic features that we had determined in the Diwan of Neş'et under two main parts. The first part is “Localization Elements Language and Style” and the second part is “Localization Elements in the Context”.

In the first part of our study, we determined and classified the proverbs, idioms and folk-sayings used among people. Then, we tried to explain these proverbs, idioms and folk-sayings by giving examples from the Diwan.

In the second part of our study, we explained the society's traditions, customs, lifestyles, various beliefs and behaviours with social and cultural determinations and classifications by giving examples from poems.

Key Words: 18th Century, Hoca Neş'et, Localization

İÇİNDEKİLER

Jüri Üyelerinin İmza Sayfası.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
18. Yüzyılda Osmanlı Devleti.....	6
Hoca Neş'et'in Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği (1735-1807)	12
Hayatı	12
Eserleri.....	17
Edebî Kişiliği.....	18
Klasik Türk Edebiyatında Mahallîleşme	21
BÖLÜM 1: 1.DİL VE ÜSLUPTAKİ MAHALLÎLEŞME ÖGELERİ	34
1.1. Atasözleri, Deyimler ve Halk Söyleyişleri.....	36
1.1.1. Atasözleri.....	37
1.1.2. Deyimler	38
1.1.3. Halk Söyleyişleri	57
BÖLÜM 2: 2. İÇERİKTEKİ MAHALLÎ UNSURLAR.....	67
2.1. Mübarek Günler, Geceler, Aylar ve Bayramlar	67
2.1.1. Receb-Şaban Ayları.....	67
2.1.2. Miraç Gecesi.....	67
2.1.3. Ramazan ayı ve Oruç.....	68
2.1.4. Kadir Gecesi ve Ramazan Bayramı.....	70
2.1.5. Kurban Bayramı	71
2.2. Coğrafi Mekânlar	72
2.2.1. Anadolu- Rumeli	72
2.2.2. Bebek ve Bebek Kasrı (Hümâyün-âbâd).....	73
2.2.3. Beşiktaş	77
2.2.4. İstanbul	78
2.2.5. Kırım	78
2.2.6. Moskova	79

2.2.7. Sudan	80
2.3. Zaman	80
2.3.1. Kış Mevsimi	80
2.3.2. Bahar Mevsimi	82
2.3.3. Nevrûz	83
2.4. Gelenek, Görenek ve Âdetler	83
2.4.1. Âmed ü Şûd	83
2.4.2. Camiler ve Çocuklar	84
2.4.3. Doktorlardan Şikâyet.....	84
2.4.4. Eyvallah.....	85
2.4.5. Gazel Söylemek.....	85
2.4.6. Gazelin Senet Yerine Geçmesi.....	85
2.4.7. Hamam	86
2.4.8. Hañçer Kabzası.....	86
2.4.9. Hediye Vermek.....	86
2.4.10. Helva Sohbeti	86
2.4.11. Hil'at Vermek.....	88
2.4.12. İsrâf Etmek	88
2.4.13. Kalender ve Çar-Darb	88
2.4.14. Kaside Arz Etmek	89
2.4.15. Keşkül.....	89
2.4.16. Keşşaf Tefsirinin Ders Olarak Okutulması	90
2.4.17. Lâkab Vermek	90
2.4.18. Mahlas Vermek	90
2.4.19. Methiye Yazmamak.....	91
2.4.20. Na't Yazmaya Teşvik Etmek	92
2.4.21. Nazire Eylemek	92
2.4.22. Samur.....	93
2.4.23. Sohbetlerde Diz Çökmek.....	93
2.4.24. Sûr-ı Hümâyun	93
2.4.25. Şâirlere İhsan Eylemek.....	94
2.4.26. Tehiyatta Parmak Kaldırmak.....	94
2.4.27. Tımar-İltizam Sahibi Olmak	95
2.4.28. Tuğra Çekmek	95

2.4.29. Yeniçeri İsyanları	95
2.5. Çeşitli İnanışlar ve Davranışlar	96
2.5.1. Cevşen	96
2.5.2. Dua Çadırı	96
2.5.3. Dua İçin El Açmak	96
2.5.4. Fena Kokulu Araplar	96
2.5.5. Hiciv'i Yasaklamak	97
2.5.6. İtk-nâme.....	97
2.5.7. Kılıçlı Hatip	97
2.5.8. Köçek Tavşanlar	98
2.5.9. Osmanlı Güzelleri.....	98
2.5.10. Tabutlara Âlâmet Koymak	99
2.5.11. Tarâmûn-ı Hatâ.....	99
2.6. Sosyal ve Kültürel Unsurlar	100
2.6.1. Kullanılan Paralar ve Ölçme-Tartma Aletleri	100
2.6.1.1. Dînâr-Direm	100
2.6.1.2. Sikke	100
2.6.1.3. Endâze-Peymâ	101
2.6.1.4. Terazi-Mizân	101
2.6.2. Yazı ve Yazı Unsurları.....	102
2.6.2.1. Besmele İle Başlamak	102
2.6.2.2. Divân Defteri -Divânçe-Mecmua-Cildli Divân.....	102
2.6.2.3. Fermân.....	103
2.6.2.4. Fihrist.....	103
2.6.2.5. Hokka	104
2.6.2.6. Hüs-n-ü Hat	104
2.6.2.7. Kalem	104
2.6.2.8. Kalem Tıraş, Kalem Tıraşçı	104
2.6.2.9. Kapılara Kitabe Koymak.....	105
2.6.2.10. Kitabe Levhası.....	105
2.6.2.11. Kütüphane	106
2.6.2.12. Pergâr.....	106
2.6.2.13. Şemse.....	106
2.6.2.14. Varak	107

2.6.3. Meslekler	107
2.6.3.1. Kahve ve Kahveci Başı	107
2.6.3.2. Kemânkeş	108
2.6.3.3. Müşir	108
2.6.3.4. Remmâl	108
2.6.3.5. Rikâbdâr	109
2.6.3.6. Saka Başı	109
2.6.4. Giyim, Kuşam ve Süslenme.....	110
2.6.4.1. Giyim ve Kuşam.....	110
2.6.4.2. Süslenme Unsurları.....	115
2.6.4.2.1. Ayine, Ayna, Mir'at	115
2.6.4.2.2. Gül-âb	116
2.6.4.2.3. Gül-güne, Meşşata	116
2.6.4.2.4. Hına	116
2.6.4.2.5. Kâfûr	117
2.6.4.2.6. Misk, Müşk	117
2.6.4.2.7. Nigîn	118
2.6.4.2.8. Ser-Tac	118
2.6.4.2.9. Sürme.....	118
2.6.4.2.10. Şâne	119
2.6.4.2.11. 'Ud ve Anber	119
2.6.4.3. Süslenme Unsurlarında Kullanılan Değerli Taşlar.....	120
2.6.4.3.1. Elmâs	120
2.6.4.3.2. Gevher, Güher	120
2.6.4.3.3. Kehrûba	121
2.6.4.3.4. La'l, Le'al	121
2.6.4.3.5. Mercan.....	122
2.6.4.3.6. Mücevher	122
2.6.4.3.7. Sadef, Dürr, İnci	123
2.6.4.3.8. Yâkût	124
2.6.4.3.9. Zümrüd	124
2.6.5. Mûsikî Unsurları ve Makamlar	125
2.6.5.1. Mûsikî Unsurları	125
2.6.5.1.1. Def	125

2.6.5.1.2. Erganûn	125
2.6.5.1.3. Kemân	125
2.6.5.1.4. Kudûm	126
2.6.5.1.5. Kûs u Tabl	126
2.6.5.1.6. Mutrib	126
2.6.5.1.7. Ney	127
2.6.5.1.8. Perde, Perdâz	127
2.6.5.1.9. Rebâb, Mugannî	127
2.6.5.1.10. Santur	128
2.6.5.1.11. Saz, Mızrâb	128
2.6.5.1.12. Tanbûr, Tambûr	129
2.6.5.2. Mûsikî Makamları	129
2.6.5.2.1. Bûselik, Gerdâniye, Uşşâk, Nevâ ve Zûlf-i nigâr	129
2.6.6. Tıp ve İlaç Malzemeleri	130
2.6.7. Şahsiyetler	132
2.6.7.1. Sultan I. Abdülhamid	133
2.6.7.2. Sultan III. Selim	133
2.6.7.3. Koca Ragıp Paşa	134
2.6.7.4. Vak'anüvis Pertev	134
2.6.7.5. Şeyh Gâlib	135
2.6.7.6. Beylikçi İzzet Bey	138
2.6.7.7. Hanîf Efendi,	138
2.6.7.8. Burhan Efendi	139
2.6.7.9. Vahyî Efendi- Âmîr Efendi-Müştâk Efendi	139
2.6.8. Tarihi Bilgiler ve İmar Faaliyetleri	140
2.6.8.1. Hırka-i Şerif Sandukası ve I. Abdülhamid	141
2.6.8.2 Neşât-âbâd Sarayı	143
2.6.8.3. Mescid-i İdris-i Bitlisi	144
2.6.8.4 İzmîrî Ahmed Camii	145
2.6.8.5. Cezzâr Ahmed Paşa Camii	146
2.6.8.6. Enderun ve Çeşmelerin Onarımı	147
2.6.9. Oyunlar	149
2.6.9.1. Tavla	149
2.6.9.1. Resen-Bâz	149

SONUÇ	151
KAYNAKÇA	154
ÖZGEÇMİŞ	163

KISALTMALAR

ADS	:Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
b.	:Beyit
bk.	:Bakınız
C.	:Cilt
çev.	:Çeviren
DİA	:Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Eb.	:Ebyât
ed.	:Editör
G.	:Gazel
H.	:Hicrî
haz.	:Hazırlayan
İA.	:İslam Ansiklopedisi MEB
K.	:Kaside
Kt.	:Kıt'a
M.	:Mesnevî
Mah.	:Mahlas-nâme
Mş.	:Muaşşer
Muh.	:Muhammes
Müsd.	:Müseddes
Müsm.	:Müsemmen
N.Ş.	:Na't-ı Şerif
Sâkî.	:Sâkî-nâme
s.	:Sayfa

- S. :Sayı
Ş. :Şarkı
Ş.N. :Şitaiyye Na't-ı Şerif
Th. :Tahmîs
Tar. :Tarih
TDK :Türk Dil Kurumu
TTK :Türk Tarih Kurumu
TDV :Türkiye Diyanet Vakfı
vb. :Ve benzeri

GİRİŞ

Divân edebiyatı, yüksek bir değer taşıması, yer yer duru ve muhteşem örnekler ortaya koyması, ruha hitap eden yüksek duygu ve heyecanlarıyla, ifadesindeki güzellik ve sağlam diliyle, bütün güzelliğini ön plana çıkaran beyit yapısıyla, yoğun sanat gücü ve söyleyişiyle altı asrı aşkın bir zaman Osmanlı toplumundaki sanat zevkinin en seçkin ve büyük bölümünü oluşturmuştur (Pala, 2015: 5).

Divân şiirinin, bir teşrifat halini almış aşk dairesinden başka, muhtevaca diğer yönleri de şekil dünyası kadar, başlangıcı İran şiirine çıkan geleneğin devamlı tesir ve müdahalesi altında kalmıştır. Bu edebiyatın terbiyesini almış olan şâir için geleneğin dışında bir şey tasavvur etmenin, onun tanımadığı getirmedığı başka şeyleri denemenin yolları kapalıdır. Geleneğin hükmü altındaki bu edebiyata şâirden şâire değişen ilham konuları, devirden devire farklılaşan şiir anlayışları bahis konusu değildir. Ancak asırlar içinde mahallîleşmenin ağır bir yürüyüşle farkına varılmadan geleneğe ilave ettiği bazı unsurlardan söz edilebilir. Gelenek dış âlemde görülen her şeyi, yaşanan her duygu ve her hayat tecrübesini değil, bunlar arasından yaptığı seçimin getirdiklerini şiire işlenecek konu olarak verir. Şâirin bunları bir tarafa bırakıp kendi başına ferdî olarak başka seçimlerde bulunması düşünülemez (Akün, 2015: 153).

Neş’et’de mahallîleşmenin edebiyat geleneğine getirdiği bu yeniliklerden yararlanmış ve bunu manzumelerinde hissettirmiştir. Nedim ile daha belirgin bir şekilde şiire yansıtılan mahallî unsurlar, kendisinden sonra gelen şâirleri de etkilemiş ve bu cereyânın yeniden güç kazanmasına katkıda bulunmuştur. 17. yüzyılın sonu ve 18. yüzyılın başlarından itibaren şiirde geleneğe farklı bir nefes aldirmek isteyen Nâbi ve Nedim gibi şâirler “Sebkî Hindî” ve “Mahallîleşme” gibi cereyânlar üzerinden yeni arayışlara yönelmişlerdir. Gelenekten tamamen ayrılmadan farklı konularda ve tarzlarda eserler kaleme almaya çalışan Nâbî ve Nedim bunda başarılı olmuşlardır. Nâbî yazdığı “Hayriyye-i Nâbî” adlı nasihat-nâme özelliği taşıyan eseri ile insanlara iyiyi, güzeli, doğruyu, adaleti ve ahlâki, anlayışı aksettirmeye çalışmıştır.

Kaplan'ın da ifade ettiği gibi Nâbî, “Divân şiiri geleneğine olan vukufu, derin bilgi ve görgüsü; bu edebiyatın bütün imkânlarından yararlanması; çağına göre dilinin oldukça açık ve anlaşılır olması; deyimlere; sosyal hiciv ve eleştiriye yer vermesi; dile hâkimiyeti; şiirlerinde hikmete, düşünceye verdiği önem...” (Kaplan, 2015: 57). açısından geleneğin dışına çıkmayı başaran ve dildeki ağır kalıp ve sanat anlayışına tamamen olmasa da yer vermemesi farklı bir şâir olduğunun göstergesidir.

Geleneğe tamamen farklı bir şekilde manzumeleri ile cevap veren en önemli şâirlerden bir tanesi de Nedim'dir. Nedim, Divânı'nda yazdığı gazel, kaside ve özellikle şarkıları ile geleneğin karşısında durmuştur. Nedim'in, mahallîleşmenin en önemli temsilcisi olmasındaki sebep; halkın anlayabileceği günlük hayata dair gelenek ve görenekleri, yerel bir söyleyişle ifade etmesidir. “Nedim'in gelenek karşısında, mahallîleşme ile ilgili düşüncelerine bakacak olursak: Nedim'den önce ve Nedim'den sonra da divân şâirleri şiirlerinde yer yer mahallî öğelere yer vermişlerdir. Fakat Nedim, diğer şâirlerden farklı olarak şiirlerinde mahallî öğelerin hepsini en güzel ve en başarılı biçimde kullanmayı başaramış, bu nedenle de divân şiirinde mahallîleşme denilince ilk akla gelen isimlerden biri olmuştur. Günlük konuşma dilini, İstanbul Türkçesini başarıyla kullanarak yaşadığı dönemin eğlencelerini, güzelliklerini insanların gerçekçi bir biçimde şiirleriyle anlatan Nedim, divân şiirinin mahallîleşmesinde çok önemli rol oynamıştır. Hem yaşadığı dönemdeki hem de kendinden sonraki şâirleri etkilemiştir” (Batislam, 1993: 34).

Neş'et, hem Nâbî hem de Nedim ekolünü takip etmiş ve bu tarz şiirler yazmıştır. Genç, Hoca Neş'et'in şiirdeki üslubu ile ilgili olarak: “Gazellerinde yer alan iki beytinden de anlaşıldığına göre; şâir, Nâbî Mektebi'nin dilde sadeliği benimseyen görüşüne bağlıdır. Bilindiği gibi Nâbî, anlamı açık olamayan, anlaşılması güç olan ifadeden hoşlanmamıştır. Okuyucunun anlayabilmek için sözlük karıştırmak zorunda kaldığı şiir ona göre makbul bir şiir değildir. Neş'et'de buna uygun biçimde sözde süsün olmamasını “vega sahibi” yiğit insanların mücevherli kılıcı ele alamayacağını, hüner lafının da âdet olduğunu erbâb-ı kemâlin, sözünden bilineceğini belirtmiştir.”

Neş'et-i sūhan sâdedir ārāyişi yokdur
Almaz ele merdān-ı vegā tīg-ı mücevher

...

Sūhanından bilinür himmet-i erbāb-ı kemāl
Neş'et'e aıla begüm lāf-ı hüner 'âdetdir

“Nâbî” nin dilde sâdeliği savunmasına rağmen bunu uygulayamamış olmasının ardından, XVIII. yüzyılın başında Nedim'le başlayan Mahallîleşme Cereyânı ile bu akım, büyük bir güç kazanmıştı. Neş'et'in Nedim Mektebi'ne bağlı olmamakla beraber, bu mektebin gerçekleştirdiği dilde mahallîleşme ile birlikte gerçekleştirmiş olduğu günlük hayatın sıcaklığı ve canlılığının şiirde yansıtılmasına uzak kalmadığını ve bu akımdan istifâde ettiğini düşünüyoruz. Hatta Neş'et'in bu hususta Şeyh Gâlib'i de etkilediğini, onun da Nedim gibi Hece Vezni ile yazdığı bir manzûmesi olduğunu ve ayrıca deyimler ve atasözlerini az da olsa Divân ve Hüsn ü Aşk'ında kullandığını belirtmek gerekir. Böylece Neş'et, dilde sadeleşme görüşünü iki mektepten etkilenerak benimsemiştir” (Genç, 2005: 137).

Yukarıda da ifade edildiği gibi Neş'et'de yerel halk söyleyişlerine önem vermiş ve bunu şiirlerine de yansıtmıştır. Biz de bu çalışmada “Hoca Neş'et Divânı'ndaki mahallî unsurları” tespit ederek açıklamaya çalıştık. Çalışmamıza başlamadan önce literatür taraması yaparak konu ile ilgili okumalar yaptık. Daha sonra Hoca Neş'et Divânı'nı inceleyerek mahallî unsurların tespitini yaptık ve bu unsurları tasnif ettik. Oluşturulan ilgili başlıklar altında tespit edilen unsurlar hakkında çeşitli kaynaklardan edinilen bilgileri verip bu unsurları seçilen örnek beyitlerle gösterdik. Çalışmamıza ilk olarak o dönemin siyasi, sosyal ve kültürel olayları hakkında 18. yüzyılı kapsayıcı bilgiler vererek başladık. Ardından Hoca Neş'et'in hayatı, eserleri ve edebî kişiliği hakkında ayrıntılı bilgiler verildikten sonra çalışmamızın temel dayanağı olan mahallîleşme cereyânının Türk edebiyatı içindeki gelişimine baktık. Mahallîleşme cereyânının ortaya çıkışı, tarihi gelişimi ve Türk edebiyatına olan etkisini; cereyân ve akım sorularına çeşitli kaynaklardan yararlanarak cevap vermeye çalıştık.

Çalışmamızda unsurların tasnif edilmesinde Hanife Dilek Batislam tarafından hazırlanmış olan “Nedim Divanı'nda Mahallîleşme” adlı eserden ve Mehtap

Erdoğan'ın “Divân Şiirinde Mahallîleşme Kavramı ve Bâkî Divanı'nda Bazı Mahallî Unsurlar” adlı makalesindeki tasniften istifade edilmiştir. Hoca Neş'et Divânı üzerindeki incelemeleri İlhan Genç; tarafından hazırlanan “Hoca Neş'et Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkidli Metni” adlı çalışması üzerinden yaptık.

Mahallîleşme hakkında genel değerlendirmeyi yaptıktan sonra Hoca Neş'et Divânı'ndan yararlanarak birinci bölümde “Dil ve Üsluptaki Mahallîleşme Ögelerini” inceledik. Bu bölüm de atasözü ve deyimler hakkında değerlendirmenin ardından Ömer Asım Aksoy tarafından hazırlanan “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü” ve Türk Dil Kurumunun sanal ortamdaki “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nden” yararlandık. Ayrıca yine bu bölümde belirlediğimiz atasözü ve deyimlerin tanımlamaları ile ilgili olarak; Aksoy; tarafından hazırlanan “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğünü (ADS) şeklinde, Türk Dil Kurumunun, sanal ortamdaki sözlüğünü ise (TDK) şeklinde kısaltmalar ile gösterdik. Atasözleri ve deyimlerin fişlemesi yapıldıktan sonra bunların Divân'da geçen şekillerini; tanımlamaları ve beyitleri ile birlikte; alfabetik olarak “Atasözleri” ve “Deyimler” başlığı altında ayrı ayrı tasnif ettik. Tasnif ettiğimiz atasözleri ve deyimlerin adlarını dikkat çekici olması için koyu punto ile gösterdik. Bu bölümde son olarak “Halk Söyleyişleri” başlığı altında o dönemde halk ağzında yaygın olarak kullanılan ve konuşma diline yakın olduğu belirlenen beyitleri koyu punto ile gösterdik.

İkinci bölüm ise “İçerikteki Mahallî Unsurlar” 6 ana başlıktan oluşmaktadır. Osmanlının günlük yaşamında kullanılan kıyafetlerden, eşyalara; çeşitli sosyal ve kültürel yaşama dair âdet ve inanışlara kadar birçok unsur şiire yansıtılmıştır. Neş'et, büyük bir bilgi ve kültür birikimine sahiptir. Şiirlerinde İslâm tarihinden, İran mitolojisine o dönemdeki yapılara ve tarihi olaylara şahitlik etmesi ve sayısız talebeler yetiştirmesi Neş'et'in kültür birikimini ortaya koymaktadır. İkinci bölümün ilk başlığında İslâmın etkisiyle “Mübarek Günler, Geceler, Aylar ve Bayramlar” şeklindeki ana başlıkları ayrıca alt başlıklar halinde de sınıflandırdık. “Coğrafi Mekânlar” başlığı altında 7 bölge hakkında bilgiler verdik. “Zaman” kavramı ile Kış ve Bahar mevsimlerinin yanında Nevruz'u inceledik. Divân'ın en hacimli bölümlerinden olan “Gelenek, Görenek ve Âdetler” başlığı içerisinde 30 unsur tespit ettik. Yine Divân'da “Çeşitli İnanışlar ve Davranışlar” başlığı altında 11 unsuru

değerlendirdik. Son olarak çalışmamızın en hacimli bölümünü “Sosyal ve Kültürel Unsurlar” başlığı altında; “Kullanılan Paralar ve Ölçme-Tartma Aletleri”, “Yazı ve Yazı Unsurları”, “Meslekler”, “Giyim, Kuşam ve Süslenme Unsurları”, “Mûsikî Unsurlar ve Makamlar”, “Tıp ve İlaç Malzemeleri”, “Tıp ve Kişilikler” , “Tarihi Bilgiler ve İmar Faaliyetleri” ve “Oyunlar” başlığı altındaki değerlendirmeler oluşturmaktadır.

Çalışmalarımız da Hoca Neş’et Divânı’nda bulunan mahallî unsurları yansıtmaya çalıştık. Bu çalışmamızda “Yüksek Zümre Edebiyatı”, “Havâs Edebiyatı”, “Saray Edebiyatı” gibi çeşitli adlandırmalar ile halktan uzak ağır ve süslü bir edebiyat olarak yansıtılan bu edebiyatın, halk kültürünün izlerini taşıdığını bir nebze de olsa göstermeye çalıştık. Alana yeni başlamış bir birey olarak bu çalışmamızın hatasız ve eksiksiz olduğunu ifade edemeyiz. Ancak hatalarımızın anlayışla ve hoşgörüyle karşılanacağını ümit ediyoruz.

18. Yüzyılda Osmanlı Devleti

Bu bölümde Osmanlı'da 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar gelişen süreçler ve dönemler, hakkında kısaca bilgiler verilecektir. Sonrasında 18. yüzyılda yaşanan olaylar tarihi, siyasi ve sosyal açıdan incelenecektir.

15. yüzyılın ikinci yarısında Fatih'in İstanbul'u fethetmesi ile İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olmuştur. Fatih bilime, sanata ve edebiyata çok önem vermiş, birçok bilim insanını İstanbul'a getirmiş ve İmparatorluğu adeta medeniyetin beşiği haline gelen İstanbul'dan yönetmiştir. 16. yüzyılda Yavuz Sultan Selim'in kutsal toprakları ele geçirmesiyle, Hicaz bölgesi ve Anadolu arasında kesintisiz bir iletişim sağlanmıştır. Osmanlı Devleti'ne "altın çağı" yaşatan ve Avrupa'nın içlerine kadar toprakları genişleten Kanuni zamanında ise devlet bilim, sanat ve özellikle de edebiyatta büyük bir gelişme kaydetmiştir. Kanuni'nin vefatından sonra yönetimlerdeki istikrarsızlık devleti duraklamaya götürmüştür (Uzunçarşılı, 1982: 298-468).

17. yüzyılın son dönemlerinde kutsal ittifak devletleri ile uzun yıllar süren savaşlar Osmanlı devleti'nde büyük sıkıntılara yol açmıştır. Anadolu'da yeni vergilerin çıkarılması ve mevcut vergi ücretlerinin artırılması, halk içerisinde büyük bir huzursuzluğa sebep olmuştur. Kutsal ittifak devletleri ile süren savaşlar sırasında, ekonomideki bozukluklar hem saray yönetiminde belirsizliğe "taht değişimlerine" hem de askeri yapıda, tımar sipahilerinin isyanına sebep olmuştur. 1699 yılında, Osmanlı Devleti ile Kutsal ittifak devletleri arasında Karlofça Antlaşması imzalanmış ve ağır hükümlerle sonuçlanmıştır. Bu antlaşma sonucunda: Osmanlı Devleti Balkanlarda büyük bir toprak kaybına uğramıştır. Ayrıca devlet içerisindeki tımar sisteminin bozulması, içeride eşkıya hareketlerini de başlatmıştır. Kırım'daki iç karışıklıklar nedeni ile olayların hızlıca büyümesi, saray yönetimini sorunlar karşısında çaresiz bırakmıştır. Edirne şehrinden ülkenin idare edilmeye çalışılması ise "Edirne Vakasını" hazırlamış ve bu olay Devlet-i Aliyye-i gerileme dönemine sürüklemiştir" (Öztuna, 1998: 400-420).

Edirne vakasının en önemli müsebbiblerinden gösterilen II. Mustafa ve hocası Şeyhülislam Feyzullâh, İstanbul'dan başlayıp Edirne'de sona eren bu hareket iki

orduyu karşı karşıya getirmiştir. Son derece tehlikeli olan bu olay, II. Mustafa ve yönetiminin tahttan indirilmesi ile sonuçlanmıştır.

“... Amca-zâde Hüseyin Paşa, 4 Eylül 1702’de sadareten istifa etti. İstifa sebebi Şeyhülislam Feyzullâh Efendi’nin gayri kanunî olarak bütün devlet işlerine, tayinlere karışması ve yakınlarını yüksek mevkilere tayin ettirmesi Edirne vakasını hazırlayan sebeplerden ilkidir. Diğer sebep ise Edirne’nin fiilen taht şehri olması idi II. Mustafa’da selefleri gibi Edirne’de oturmakta direniyordu İstanbul halkı ve İstanbul’da karargâhları bulunan Kapıkulu ocakları bu durumda birçok menfaatlerden mahrum oluyorlardı. Nitekim ihtilal İstanbul’da başladı ve 50.000 kişilik bir ordu Edirne’ye doğru hareket etti” (Öztuna, 1998: 423-424).

Devlet ulemalarının, saray askerleri ve Edirne’ye gelen askerler arasındaki iç savaşı engelleme çalışmaları başarıyla sonuçlanmış, II. Mustafa ve uleması görevi III. Ahmet’e bırakmıştır.

III. Ahmet’in tahta geçmesiyle başlayan 18. yüzyıl, Osmanlı Devleti tarihinde çok farklı bir yüzyıl olarak tarihe geçmiştir. III. Ahmet, zevke ve safâya düşkün bir padişahı. Cülûsunun ilk yıllarından sonra, Edirne Vakası sırasında abisine ihanet edenleri tespit edip onları idam ettirmiştir.

“...Deli Petro, Balkan yarımadasındaki Ortodoks Hristiyanlar üzerinde otorite kurmaya çalışıyor ve onları Osmanlı Devleti’ne karşı ayaklanmaya teşvik ediyordu. Eflak ve Boğdan beyleri ile gizli temas halindeydi. Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa, komutasındaki Türk ordusu Tuna’ya geçip Eflak’a girdi Prut Nehri kıyısında Rusların arkasından Osmanlı ordusu Deli Petro’yu çember içine aldı ve Prut Antlaşmasına zorladı ama bu antlaşma elde olan imkânlar nispetinde çok zayıf bir antlaşma olmuş ve Sadrazam Baltacı Mehmet Paşa’nın idamına sebep olmuştur” (Şirin, 1996: 105).

Osmanlı Devleti, bu sıkıntılı dönemde eline geçen bu tarihi fırsatı değerlendirememiştir. Prut Antlaşması ile verilen sözler yerine getirilememiş ve tarihi bir kayıp yaşanmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Karlofça Antlaşmasından sonra yapılan baskıların ve savaş ilanlarının ardı arkası kesilmemiştir. Kaybedilen toprakları geri alma düşüncesiyle, batılı devletlere savaşlar ilan edilmiştir. Avusturya ve Venedik'e açılan savaşlar başarısızlıkla sonuçlanmış ve bu savaşlar sonucunda Osmanlı, barışa mecbur kalmıştır. Pasarofça antlaşması için Veziriazam Damat İbrahim Paşa, III. Ahmet ile yaptığı görüşmeler neticesinde Pasarofça şehrinde sulh görüşmelerini kabul etmiştir.

“...On iki toplantıdan ve çetin müzakerelerden sonra 21 Temmuz 1718 yılında Pasarofça muahedesi aktedildi. Osmanlı-Avusturya arasında yapılan muahede ile Eflak voyvodalığına ait Aluta nehrinin batısındaki küçük Eflak arazisi ile Banat Temeşvar ve Kuzey Sırbistan'daki Belgrad ve Semendire'yi, Tuna'ya dökülen Timok çayından Una nehrine kadar terk etti ve Venedik ile yapılan görüşmeler neticesinde Osmanlı Venediklilerden Mora'yı alıyor, Dalmaçya ve Venedik kıyılarını bırakıyor” (Uzunçarşılı, 1982: 144-145).

Pasarofça Antlaşması ile Osmanlı Devleti, yeni bir döneme geçiş yapmıştır. Bu dönemde savaşlara ara verilip içeride huzuru sağlamaya yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Pasarofça Antlaşması ile Avrupalı Devletlere güvence veren Damat İbrahim Paşa, içeride huzuru sağlama ve dışarıda da Avrupa'daki gelişmeleri takip etme faaliyetlerine başlamıştır. Bu amaçla Avrupa'yı tanımak amacıyla elçiler gönderilmiş keşifler yaptırılmıştır. 18. yüzyılda Avrupa'daki hızlı gelişmeler, Osmanlı'nın dikkatini çekmiş ve araştırmalar neticesinde 18. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren mimaride, eğitimde, sanat, kültür ve edebiyatta önemli gelişmeler baş göstermiştir.

“...Lale devri savaşlardan ve ihtilallerden bunalan İstanbul'un ve onu taklid eden diğer şehirlerin İbrahim Paşa'nın öncülüğünde hayatın maddî zevklerinden yararlanmak istemesi şeklinde tarif edilebilir” (Öztuna, 1998: 433).

“...Damat İbrahim Paşa, Padişahın eğlenmesi için Kâğıthane'de Sadabad sarayını inşa ettirdi. Fransa kralının yaşam biçimi Yirmisekiz Çelebi Mehmet'in izlenimleri neticesinde benimsenmeye başlandı. Boğaziçi ve Haliç çevresinde yeni konaklar, köşkler ve saraylar inşa ettirmeye başladılar. Bu köşkerin bahçelerinde ince zevkin ve yüksek kültürün süs bitkiler, yetiştirip, işlemeli çeşmeler ve

şadırvanlar yapıldı. Avrupa görenek ve davranışlarına karşı duyarsız kalmalarına karşın bu dönem bazı zengin zümrelerin Avrupalı tarzında ev eşyaları ve giysiler ile resim tabloları kullanmaya başladıkları bir dönemdir. Anadolu’da Konya, Bursa, Kütahya, İznik ve Nevşehir’de saraylar, köşkler ve eğlence âlemleri yapılmaya başlanmıştır” (Yalçınkaya, 2012: 367-368).

“...Veziriazam Damat İbrahim Paşa’nın sadareti yılları boyunca yaz geceleri Lâle eğlenceleri ve kışın helva sohbetleri ile vakit geçiriliyordu. Padişah her baharda Lâle mevsiminden şehzade ve haremleriyle beraber Beşiktaş’ta damadının yalısına gelirdi mevsime ve rağbete göre bu eğlence yerleri değişebilirdi. Lâle eğlenceleri küme faslı âlemleri yapılıyordu. Şâir ve ediplerden Seyyid Vehbi, Nedim, Raşid, Nahifi, Rahimi, Sami, Şakir, Küçük Çelebizade Âsım, Osman-zâde Taîb gibi zevat İbrahim paşa meclisinin müdavimlerinden idiler” (Uzunçarşılı, 1982: 166-167).

III. Ahmet döneminde, Damat İbrahim Paşa’nın önderliğindeki bu gelişmeler hızla tüm Anadolu’ya da yayılmıştır. Matbaanın getirilmesi ile kitaplar, lügâtlar basılmış ve basılan lügâtlar, Anadolu’nun dört bir yanına gönderilmiştir. Bu dönemde İstanbul’da büyük kütüphaneler açılmıştır.

Yüksek zümrenin zevk ü safâ hayatı, toplumun büyük tepkilerine neden olmuş ve isyanlar baş göstermeye başlamıştır. 1730 yılında “Patrona Halil” isyanı patlak vermiştir. Bu Lâle Devrini ve isyanı anlatan eserlerden bir tanesi de Ahmed Refik’in “Lâle Devri” adlı eseridir. Bu eserden hareketle isyanın müsebbibleri şu şekilde anlatılmıştır:

“...İsyana ön ayak olan üç cahil sima vardı: çarşı tellalı Arnavut Patrona Halil, manav Muslu, Kahveci Ali bu üç kili bütün İstanbul’un avam tabakasını iğfal etmişlerdi. Fakat bu isyanı alttan alta iki kişi idare ediyordu. Ayasofya vaizi İspiri-zâde ile İstanbul Kadısı Arnavut Zülali Hasan Efendi idi. İstanbul halkını saltanat erkânına karşı isyan ettiren bu hocalar vatan perverâne hislerden ziyade şahsi ihtiraşlara tabii oluyorlar, hoca kisvesi ile halk üzerinde nüfus icra ediyorlardı. Arnavut tellâklarla Yeniçerileri: “Sizde gayreti dini mübîn yok mudur?” diye galeyana getiriyordu”(Refik, 1937: 101-103).

İsyan hızlı bir şekilde büyümüş esnafı, ahaliyi ve yeniçerileri yanlarına alan isyancılar saraya doğru yürümüşdür. Damat İbrahim ve adamlarının idamlarını istemişlerdir. III. Ahmet, Damat İbrahim ve ulemâ sınıfındaki birçok kişinin, halkın büyük isyanlarına mecbur kalarak idam fermanlarını vermiştir.

“...III. Ahmet âsilerin teklifini kabul etti. Nihayet bu müzehher ve mülevven hayattan ayrı düşmedense Vezirlerini feda eylemeği muvafık gördü. Gecenin karanlıkları, sarayın korkunç sükûnu içinde İbrahim Paşayı da Kethüdasını ve Kaptan Paşayı da ortaya kapıya gönderdi. O gece orta kapının karanlık odalarında rutubetli duvarları arasında III. Ahmet’in Çırağan arkadaşları cellatların elinde boğduruldu. III. Ahmet kardeşinin oğlu Şehzâde Mahmut’u kafesten çıkarttı kalben yaralı bir şekilde alnından öptü ve saltanatı kendisine teslim etti” (Refik, 1937: 105).

Patrona Halil isyanı ile Lâle Devri sona ermiş, 1730 yılında I. Mahmut tahta geçmiştir. I. Mahmut, amcasının intikamını almak için planlar yapmış ve bunda başarılı olmuştur

“...Divân’da yapılan toplantıda harekete geçilmesine karar verildi, fakat kararı öğrenen zorbalar Padişah’tan hükümeti değiştirmesini istediler. Zorbalar devletin en yüksek makamlarını ele geçirmeye çalışırken Kaplan Giray, Valide Sultan, Darüssade Ağası Beşir, Rum ili Valisi Muhsin-zâde Abdullah Paşa, Hoca Mehmed Paşa sarayla işbirliği halinde, zorba diktasına son vermek için gizliden gizliye hazırlanıyorlardı. Sözde İran’a sefer hazırlığı bahanesiyle saraya toplantıya davet edilen zorbalar, komplodan habersiz odalara saklanan silahlı kişilerin kılıç darbeleriyle ortadan kaldırıldı (25 Kasım 1730). İstanbul’da zorba yandaşları, dağılıp sindiler. Ancak o zaman I. Mahmud atalarının tahtına padişah olarak sahip olabildi. Böylece Lâle Devri kapandı.” (İnalçık, 2011: 233).

Bu dönemde Osmanlı-İran savaşları yapılmış, bunu fırsat bilen Avusturya ve Rusya Devletleri ile çatışmalar devam etmiştir. 1754 yılında I. Mahmut’un vefat etmesiyle, kardeşi III. Osman tahta geçmiştir. III. Osman, kısa süre tahtta kalmış ve bu dönem de Nûruosmaniye Camiî de açılmıştır. III. Osman’ın vefatı nedeniyle yerine III. Mustafa geçmiştir. Önemli ilim ve devlet adamı olan aynı zamanda Hoca Neş’et, ile yakınlığı olan Sadrazam Koca Ragıp Paşa, hayatını bu dönemde

kaybetmiştir. III. Mustafa, vefat etmiş ardından tahta I. Abdülhamid geçmiştir. I. Abdülhamid, ıslahat çalışmalarını başlatarak orduda bazı ocakları ıslah etmiştir. Ruslar ile Küçük Kaynarca Antlaşmasına ek olarak, Kırım için de Aynalı-Kavak Tenkih-nâmesi imzalanmıştır. 1789 yılında I. Abdülhamid'in vefatıyla, yüzyılın son padişahı olarak III. Selim, tahta geçmiş, devlet içerisinde ve askeri yapıda önemli yenilikler yapmıştır. III. Selim, 1793 yılında Nizam-ı Cedîd hareketini başlatmış ve orduda büyük bir reform gerçekleştirmiştir. Yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı Devleti'nde büyük reformlar başlamış ve bu reformlar; askeriyeden sanata, edebiyattan tarihe, tarihten kültüre sirayet etmiştir.

Hoca Neş'et'in Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği (1735-1807)

Hayatı

Hoca Neş'et'in hayatı, hakkındaki bilgiler genellikle talebesi olan ve aynı zamanda Divânı'nı da neşreden, Pertev Efendinin yazmış olduğu "Hâl Tercümesi" kaynak gösterilerek verilmiştir. Hoca Neş'et'in ismi hakkında kaynaklar Pertev Efendinin eserini örnek göstererek Süleyman olduğunu belirtmişlerdir. Nâcî, ismi hakkında şu bilgileri verir:

"...İsmi Süleyman'dır. "Musâhib-i şehriyârî" unvanı ile anılan babası Ahmed Refî'a Efendi, Edirne'de sürgündeyken 1148/1735-36 tarihinde orada dünyaya gelmiştir. Edebiyata intisabı olan babası tarafından doğumuna tarih olmak üzere söylenen;

Hudâyâ iki âlemde azîz eyle Süleymân-ı

Mısraı mühüründe yazılı idi." (Nâci, 2000: 72).

Babası Ahmed Refî'â Efendi bilinmeyen bir sebeple Edirne'ye sürülmüş ve orada sürgün hayatı yaşarken; mûsikî-şinas bir beyefendi olmasından dolayı, bir şarkı bestelemiş ve bu şarkı da kısa süre içerisinde herkes tarafından bilinir hâle gelince padişahın dikkatini çekmiştir. Genç, Hoca Neş'et'in babası ile İstanbul'a geri dönüşü ile ilgili olarak eserinde şu kayıtlara yer vermiştir:

"...Bilinmeyen bir sebepten dolayı "ber-muktezâ-yı şîve-yi rüzgâr" ile Edirne'ye sürülmüştür. Burada iki yıl kaldıktan sonra H.1150/M.1738 yılında, Sûzinâk makamındaki bestesi ve güftesi kendisine ait olan bir şarkısının şu mısraları padişah I. Mahmut'ta ve halkta büyük tesir uyandırmıştır:

Meskenümden dûr idüp gurbetde ser-gerdân iden

Kısmetim mi tâli'im mi yoksa cânâ sen misin

I. Mahmud'un şarkıyı dinleyip kendisini affetmesi üzerine, oğlu Süleyman'ı ve ailesini de yanına alarak birlikte İstanbul'a dönmüştür" (Genç, 2005: 17).

Hoca Neş'et, babasının görevleri sebebiyle küçük yaşlarda babasıyla Mekke'ye gitmiş ve buraya giderken yol üzerindeki birçok Anadolu şehirlerini

(özellikle Konya) ziyaret etmiştir. Gibb, bu ziyaret ile ilgili görüşleri şu şekilde açıklar:

“...Her sene Mekke’ye gönderilen Hac kervanında, bu mukaddes şehrin ileri gelenlerine hediye edilmek üzere Sultan tarafından gönderilen libâslardan sorumlu kişi unvanıyla, yani Kaftan Ağası göreviyle tanzif edilmiştir. O sırada buluş çağına ulaşan oğlu Süleyman da babasıyla Hacca gitmiş ve dönüşlerinde Konya’ya uğradıkları sırada bu genç hacı, Çelebi Efendi tarafından resmen tarikata alınmıştır. İstanbul’a döndükten kısa bir süre sonra da Refî’â Efendi vefat etmiş, Süleyman da büyük bir gayretle kendisini Farsça tahsiline ve Mesnevî üzerinde çalışmaya vermiştir” (Gibb, 1999: 411).

Hoca Neş’et, Enderun’da eğitim görmüş ve kendisini çok geliştirmiştir. Gelişmesinde en büyük pay sahiplerinden biri babasıdır. Babasının devlet kademesinde çeşitli bünyelerde, yüksek mertebelerde bulunması Neş’et’in işini kolaylaştırmış ve gelişimini sağlamıştır. Neş’et, dönemin bazı hocalarından Farsça dersler almış, ancak istediği seviyeye gelemediği için hep bir arayış içerisinde olmuştur. Kendi kendini yetiştirme gayretine kapılsa da bunda başarılı olamamıştır. Bu arayışlar hakkında Tansel, şu ifadeleri kullanır:

“...Mesnevî’yi anlayabilmek için Farsça öğrenmeye başlamıştır; Tahmasb-Kulî Han’ın İstanbul’a gelen hekimi Aymâni’den, Şiraz ve İsfahan’da şâirliği ile de tanınan bu Farsça hocasından aldığı dersler neticesinde, birçok eski şâirin divânlarını görüp okuma imkânı buldu; Farsça ve Arapça şiirler yazmağa başladı. Türkçe şiirde ise üstadı, Dâye-zâde Cûdî Efendi’dir. Teveccühünü kazanan ve kendisine daima bilgili kimseler ile sohbet tavsiye ettiği talebesi Süleyman’a yazdığı bir Mahlas-nâme kıt’ası ile Süleyman Neş’et mahlasını veren işte bu hocasıdır ve Neş’et’in böyle bir tahsil devresinden sonra Farsça okutan bilhassa Mesnevî’yi izahta zamanının en meşhur hocası olduğunu görürüz” (Tansel, 1988: 212-213).

Cûdî, talebesi olan Hoca Neş’et’e verdiği mahlas-nâme kıt’ası;

Çünkü ‘ilm ü edebe itdün edeble rağbet

Dâ ‘imâ sâhib-i ‘irfân ile eyle sohbet

Gayret-i tıynetî sarf it eser-i eslâfa

Mahlâs-ı ma‘rifetün ola cihânda Neş’et (Yıldırım, 2006: 184)

Neş’et, yaptığı hizmetler ve ilmiyle dönemin Sadrazamı Koca Ragıp Paşa’nın dikkatini çekmiş, aynı zamanda övgüsünü kazanmıştır. Neş’et, Koca Ragıp Paşa’ya ziyaretlerde bulunup, kendisi ile hasbihaller etmiştir. Sohbetinde bulunduğu bir gün Koca Ragıp Paşa’yı ziyarete gelen Bursalı Muhammed Emin Efendi ile tanışmış ve iyi bir dostluk kurmuştur. Bu dostlukla ilgili olarak:

“... Bu şeyh-şâirin, zahiri ve bâtinî ilimlerle “inşâd-ı şî’r inşâda” kudretli bir zat olduğunu öğrenen Hoca Neş’et bu tanışmadan sonra onun ziyaretlerine gitmiş ve ondan istifade ederek “meclis-i vâhidde nazar-ı feyz-i eserleriyle bir özge ‘âlim olmuştur.” Şâirlik, âriflik ve âlimlik gibi vasıfları şahsiyetinde mezc eden Hoca Neş’et, Şeyh Muhammed Emin Efendi’nin Bursa’ya dönmesinden sonra onunla mektuplaşmış ve rabita-i mahabbetleri daha da artmıştır” (Genç, 2005: 25).

Neş’et, Halvetî, Nakşibendî ve Mevlevî tarikatlarıyla etkileşim içerisinde olmuş ancak tamamen bir tarikata intisap etmediği kaynaklarda belirtilmiştir. Divânî’nda da bu tarikatlardan bahsetmiştir. Atilla Özkırmı, tarikatlar ile ilgili şu görüşleri bildirir:

“...Bursalı Emin Efendi ile tanışınca onun etkisinde kalarak Nakşibendî tarikatına girdi. Ama dervişlik yoluna sapmadı. Zeamet sahibi olduğu için sipahi kılığında gezdiği söylenir” (Özkırmı, 1984: 912).

Hoca Neş’et, ilimle uğraşan, talebeler yetiştiren bir zattır. İrfan ehli bir hoca olarak herkes tarafından sevilmiş ve takdir edilmiştir.

“Her zaman sipahi kılığında gezdiği söylenir. Kılıç ve kalem sahibi bir zat olarak bilinir. Cömertliği, konukseverliği ve ayrıca devrinde esprileri ve hazırcıvaplığıyla tanınmıştır” (Büyük Türk Klasikleri “Neş’et”, 1988: 97).

Hoca Neş’et, dönemin en iyi hocalarından eğitim aldıktan sonra, günümüzde Fatih ilçesinde bulunan “Molla Gürânî” semtinde bir konak tutmuş, burada ayırım gözetmeksizin kapısını herkese açmıştır. Farsça ve Mesnevî dersleri vermiştir. Aynı evde Bektaşî ve Nakşibendî talebelerini de eğitmiştir. Kısa bir süre sonra nâmı tüm

şehirde yayılmış ve insanlar buraya gelerek dersler almıştır. Neş’et’in eğitim amacıyla açtığı bu ev, talebelerin barınma ve yeme-içme gibi ihtiyaçlarını da karşılayan dönemin medreselerine dönüşmüştür. Neş’et’in bir eğitim yuvası olan bu konağı hakkında Nâci, şu görüşleri paylaşmıştır:

“Neş’et bir müddet sonra “Mesnevî-hânlık” la şöhret bularak İstanbul’un parmakla gösterilen bir Farisî muallimi oldu. Herkes kendisinden ders almağa rağbet ettiğinden, Molla Gürânî’deki evi medreselere gıpta ettirecek hale geldi. Bu feyiz gittikçe yayıldı. Hoca’nın feyyâz ismine mazhar olduğundan şüphe kalmadı. O vaktin en ileri gelen kalem erbâbı bu muallimin talebeleriydi. Talebelerden şiir söylemeğe kabiliyeti olanlara birer mahlas vermek üstâdâne âdeti idi” (Nâci, 2000: 73).

Neş’et’in, Molla Gürânî semtindeki dersleri ve talebe eğitimleri, 1768 yılında Osmanlı-Rus savaşının başlaması nedeniyle yarıda kalmıştır. Kaynaklarda Neş’et’in savaşa katılma sebebi olarak üzerinde bulunan “zeâmet” gösterilmiştir. Neş’et, savaşa katıldığı için Molla Gürânî’deki eğitim hizmetlerinin yarıda kalmaması adına konağını, talebesi Pertev Efendiye emanet etmiştir. Osmanlı şâirlerinin savaşa katıldıkları ve harp ettikleri fazlaca rastlanan bir durum olmamasına karşın genellikle şâirler padişaha eşlik ederek, ordunun gerisinde ulemalar ile birlikte savaşı takip etmişlerdir. Kanuni, Bağdat seferine çıkarken yanında çok sevdiği şâir olan Hayâlî Bey’i de götürmüştür. Ancak Hayâlî Bey, savaşta düşman ile ceng etmemiştir. Hoca Neş’et gazellerinde Osmanlı-Rus savaşında yaşadığı olayları, savaş durumunu anlatırken, Hayâlî Bey’de Bağdat seferi sırasında yaşanan olaylardan ziyade Divân’da Bağdat ile ilgili telmih unsurlarından yararlanmıştı:

“Hoca Neş’et, silah kullanmada son derece ustaydı. Bu yeteneği ve üzerinde bulunan zeâmet dolayısıyla 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşına katıldı. Bu sırada şahit olduğu bazı savaş sahnelerini şiirlerine de yansıttı” (İsen, 1998: 192).

Bu şeblerde ‘aceb kim çeşmine hâbı harâm etmez

Meğer kayd-ı ‘iyâl-i fikret-i ‘îd-i sıyâm etmez

Mücerrebdir yine itsem teveccüh şûmî-i bahtum

Vuku-ı yok ki anun kârını âhit temâm itmez

....

Bu baht-ı d n ile iklimine ‘azm itdi kim Neş’et

Meğer bilmez ola Moskov ki havf-i inhiz m itmez

“Kimin gözüne uyku girer? Hiç kimse uyuyamaz, geceler uykusuz geçer Ramazan Bayramı gelmiştir ve ş ir “evl d u iy lini” hatırlamadan edemez. Neş’et kötü talihiyle Moskova iklimine katılmıştır. Hezimet korkusunun tahakkuk edip etmeyeceğini bilemez ve savaşın sonucunu savaşa katılan her insan gibi merak eder”(Genç, 2005: 170).

Kurnaz’ın, “Hay li Bey Div nı’nın Tahlili” adlı çalışmasında Hayali’nin “Bağdad” seferi ile ilgili görüşleri ise şu şekildedir:

“...Kanun ’nin Bağdat seferi sırasında Bağdad  şigın g nl  için benzetilen olmakta, Moğol istilasında şehrin yakılıp yıkılmasına işaret edilmektedir. Başka bir ifadeden, Bağdad’ın hırsızlarının meşhur olduğu anlaşılmaktadır” (Kurnaz, 1996).

Neş’et, savaştan döndükten sonra Molla G r ni’deki derslerini vermeye yeniden başlamıştır. Halk arasında çok sevilen ve saygı görülen bir kişilik haline gelmiştir. Devletin ileri gelen kademelerindeki tanıdıkları vasıtasıyla, yanında bulunan talebeleri devlet dairesinde meslek sahibi edindirmiştir. Neş’et, aile efradı hakkında fazla bilgi paylaşmamıştır. Div n’da çocukları hakkında şu bilgiler verilmektedir:

“Hoca Neş’et’in, 1771-72 de Halil adında 14 yaşındaki oğlunu kaybetmiştir. Bu vefatı sebebiyle Div nı’nda yer alan Tarih-i Fevt-i yazmıştır. Yine Div n’da geçen Tarih-i fevtinden ş irin şerife adında bir kızını da kaybettiğini anlaşılıyor. 1778 yılında ise büyük kardeşi S rre-Emin -z de Süleyman’ı kaybetmiştir” (Genç, 2005: 31).

Erünsal, tarafından Neş’et’in ailesi hakkında farklı belgeler sunulmuştur: “Hoca lakabıyla anılan Neş’et’in 12 Cem ziyel hir 1222 (17 Ağustos 1807) tarihli terekesinde ailesini ve kişiliğini ortaya koyan önemli bilgiler vardır. Terekede Neş’et’den “H ce-i  lem Neş’et Efendi b. Ahmed Beg” şeklinde söz edilmektedir. Neş’et, öldüğünde ardında zevcesi Nefise kadın ile küçük oğlu Mehmed Neş’et

Mollâ'nın annesi olan cariyesi (ümm-i veledi) Süheyli kadını bırakmıştır. Neşet'in Sükûtî isminde bir de siyah cariyesi vardır" (Erünsal, 2016: 190).

Hoca Neş'et'in vefatı ile ilgili Surûrî bir tarihnâme yazmıştır:

"Neş'et Efendi göçdi cinân ola menzil"

Tarihinden de anlaşılacağı üzere 1222/1807-8 senesine tesadüf eder (Nâci, 2000: 76).

Sicill-i Osmanî'de ise vefatı şu şekildedir:

Neş'et Süleyman Efendi, 1222'de (1807) vefat etti. Topkapı'da medfundur (Süreyya, 1996: 1251).

Hoca Neş'et, vefatı ve kabri hakkında en geniş bilgiler Bursalı Mehmet Tahir Efendi tarafından verilmiştir. "Vefatı "Neş'et Efendi göçtü cinan ola menzili" mısra'ının delâleti olan 1222 tarihindedir. Kabri Topkapı haricinde Maltepe Hastanesi yolunda sağ tarafta Sakızağacı denilen set üstündedir" (Bursalı Mehmet Tahir Efendi, 1972: 279).

Eserleri

1. **Terceme-i Şerh-i Dü-Beyt:** Câmi'nin iki beytinin şerh sûreti ile meydana getirildiği 60 sayfalık eserde, tasavvuf ve tarikatlar ile alâkalı fikirlerine, ahlâki hikâye ve fıkralara, kendisinin ve başkalarının şiirlerine de yer verilmiş, oldukça ağır, secili ve sanatlı bir nesir tarzı kullanılmıştır.
2. **Şerh-i Yek-Beyt-i Süleyman Neş'et:** Eser Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine, No:854'de kayıtlı dokuz yapraktan oluşan tek yazma nüshadır.
3. **Tufân-ı Ma'rifet:** Hoca Neş'et'in, Hindistan'da yetişmiş Farsça yazan şâirlerin en meşhurlarından olan Buhârî-i Mirzâ Bîdil'in Tûr-ı Ma'rifet adlı kâinat hakkındaki felsefi fikirlerini kapsayan eserine nazîre olarak yazmış olduğu eseridir.
4. **Risâle-i Tercemetü'l-Aşk:** Meslekü'l Envâr ve Menbau'l Esrâr Tercümesi olarak da bilinen eseridir.

5. **Muharrerât-ı Hususiyye-i Neş'et:** Neş'et'in çeşitli kişilere yazdığı özel mektuplarından meydana gelen bir eserdir.
6. **Divân:** Vak'anüvis Pertev Efendi tarafından H. 1200/M. 1785 tarihinde tertip edilmiştir. Eser, çeşitli yazma nüshaları olup ayrıca Bulak'ta H. 1252/ M. 1836 yılında ta'likle basılmıştır. Divân'ı meydana getiren manzûmeler; Na'tler, Mahlas-nâmeler, Pûstînnâme- Fârisî, Feth-i Bâb-ı Sühan, Latîfe-i Sâ'at, Musammatlar, Kasideler (Meşk-i Sühan Kasdıyla Söylenüp Bir Ehle Takdim Olunmayan Kaside ile "Bebek Nâm Mahallin Vasfıdır" başlıklı iki adet ve hiçbir şahsa sunulmamış kaside), Tarihler, Gazeller (116'sı Türkçe, 21'i Farsça olmak üzere toplam 137 gazel mevcut) Kıt'alara, Ebyât'tan oluşmuştur. İlhan Genç, eserin tenkitli metnini yayımlamıştır.
7. **Risâle-i Hüseyiniyye:** Neş'et'in, bir katalogda varlığı tespit edilen bu eser hakkında, başka kaynaklarda bilgilere rastlanmamıştır. Bu eserden sadece Manfred Götz söz etmiştir. Buna göre eser, Marburg Kütüphanesi 2154 no'da kayıtlıdır.

Edebî Kişiliği

Neş'et'in edebî kişiliği hakkında çeşitli kaynak taramaları sonucunda benzer görüşler tespit edilmiştir. Kaynaklarda tespit edilen görüşler şu şekildedir:

Nâci, "Osmanlı Şâirleri" adlı kitabında Neş'et'in edebî kişiliği hakkında şu bilgilere yer vermektedir:

"... Hoca Neş'et iyi bir şâir veya edip olmamakla beraber iyi bir üstat olabilmıştır. Bu da büyük bir şereftir. Kalem erbâbını çoğaltmağa çalıştığı için, Osmanlıların daima kendisinin minnetdârı olması lazım gelir. Açıkgozlük sayılacak hususlardandır ki talebeleri arasında kendisinin edebî iktidarını hakkıyla takdim edenler, yani edebiyatça öyle fevkalâde bir zat olmadığını bilenler bulunduğu halde kendini beğenmişlik tesiriyle aleyhinde söz söyleyen olmazdı. Bilakis daima tam bir saygı ile övgüde bulunurlardı" (Nâci, 2000: 82).

Gibb, Neş'et'in edebî kişiliği hakkında şu görüşleri paylaşmıştır: "Hoca Neş'et'in hocalığı şâirliğinden daha çok başarılıdır. Şiirleri asla orta seviyenin üstüne çıkmamış hatta daha alta düşmüştür. O düzensiz asrının en nâzımlarından biridir; her

tasvirinde o kadar çok değişimler ve hatalar vardır ki, Nâci'ye göre Divânî'na hatalar antolojisi denilse yeridir. Şiirlerinde yer yer güzel ifadelerle de karşılaşılmaktadır, fakat bunlar rastlantı eseri olmuşlardır” (Gibb, 1999: 413).

Kocatürk'ün, Hoca Neş'et hakkındaki edebî kişilik değerlendirmeleri şu şekildedir: “...Peygambere karşı samimi, dindarâne sevgi duygularını anlatan birkaç naati billuri bir selaset içinde akıp gitmektedir. Bu şiirlerde ara sıra tabii bir zarafet hududunu aşmayan renkli mısralara da tesadüf ediliyor. Bazı mısraları Hüsn ü Aşk'ın meşhur mısralarını müjdelere gibi görünüyor. Neş'et'in mısraları üslûp ve edâ da olduğu gibi, duyuş ve düşünüş tarzında ve hayallerindeki orijinal serbestlik yolunda da Gâlib'e esaslı örnek olmuştur. Bu da kâfi değil, bu mısralar Divân şiirinin hakiki pırlantalarındandır ve Gâlib'den evvel yenidirler.... Neş'et, dilde olduğu gibi duyguda ve hayalde de sadedir. Her yerde, her şeyden dem vuruyor. Hikmet, istiğna, kanaat, rindlik, tasavvuf... Bunların hiçbirinde bariz ve orijinal bir şahsiyet gösteremiyor. Kanatlı bir ilham hamleli bir duygu yok. Dilinin sadeliği ve düzgünlüğü de renksizlik ve kusur gösteriyor. Dilinde kuvvetli bir ritimde yok hiç yükselmiyor. Büyük şâirlerden değildir.” görüşleri çerçevesinde açıklanmaktadır (Kocatürk, 2016: 523-524).

Tansel, edebî kişiliği hakkında şunları söyler: “...Sade, gösteriştenden uzak, tarih ve kaside değil, gazel yazmaktan zevk duyduğunu kaydederse de Selim III. devrinde yapılan Neşât-âbâd kasrı Ahmed III.' in yaptırdığı Hırkâ-i Şerif sandukasının Abdülhamid tarafından tamir ettirilmesi ve örtü hediye edilmesi, yine Abdülhamid I. ve Mahmud II. zamanında inşa ve tamir olunan çeşme cami ve tekkeler ile Kırım Han-ı Devlet Giray'ın Safiye Sultanın oğlu Mehmed'in ve bazı şeyhlerin ölümü üzerine yazdığı tarihlerin sayısı az değildir. Neş'et, devrinin büyüklerini öven kasideler yazmamıştır; bunun yerine naatler, Boğaziçi'nin bilhassa Bebek'in tabiat güzelliklerini tasvir eden mahlas-nâmeler aldığı görülür” (Tansel, 1988: 213).

Başka bir kaynakta ise şu bilgiler geçmektedir:

“...Mesnevihânlık ve edebiyat meraklısı gençlere hocalık yapmasıyla tanınan Hoca Neş'et (ölm. 1807), akıcı ve sade bir dille ve daha çok Nâbî tarzında şiirler söylemiştir. Na'tleri ve yirmiye yakın talebesi için yazdığı Mahlâs-nâmeler dikkati

çekmektedir. Şeyh Gâlib'in de hocası olan, ona üslûp ve edâ bakımından tesir eden Hoca Neş'et, orta dereceden yüksek bir şâir değildir" (Timurtaş, 1990: 319).

Son olarak Genç, Neş'et'in edebî kişiliği ile ilgili şunları söylemektedir:

"...Hoca Neş'et, şiir dilinin nasıl olması gerektiğini edebî görüşlerini belirttiği mahlâs-nâmelerinde açıkça belirtmemiştir. Gazellerinde yer alan iki beytinden anlaşıldığına göre; şâir, Nâbî mektebi'nin dilde sadeliği benimseyen görüşüne bağlıdır" (Genç, 2005: 139).

"...Neş'et'in Nedim Mektebi'ne bağlı olmamakla beraber, bu mektebin gerçekleştirdiği dilde mahallîleşme ile birlikte gerçekleştirmiş olduğu günlük hayatın sıcaklığı ve canlılığın şiirde yansıtılmasına uzak kalmadığını ve bu akımdan istifade ettiği düşünülüyor" (Genç, 2005: 139).

"... Neş'et, mahallîleşme cereyanı içinde mütalaa edilen ve Türkçe söyleyişleri deyimleri ve atasözlerini şiirde kullanma anlayışına ilgi göstermiş, hatta Gâlib'in Hüsn Aşk'da tasvip ederek benimsemiş olduğu bu anlayışa sahip olmasında da etkili olmuştur"(Genç, 2005: 141).

"...Hikmet, aşk, istiğnâ, kanaat, yalnızlık, fânilik, ölüm, rindlik ve tasavvuf gibi temaların işlenişinde şâirler farklı üslûplar içinde sanatlarının zirvesini zorlamışlardır. Dolayısıyla temalar aynı, üslûplar ve duyarlılıklar farklı olmuştur. Hoca Neş'et'in gazellerinde diğer şâirlerden farklı temalar görülmez. Şâir, bu temaları işlerken yepyeni ve şahsi bir üslûp kurarak şiir geleneğindeki mecazlar ve mazmunlar sistemini yıkmamıştır. Bu sistemin içinde kalıp, fakat sadelik taraftarı görüntüsü vermiştir" (Genç, 2005: 151). Neş'et'in üslûbu hakkında, Genç'in yukarıda geçen düşünceleri sadece gazellerinde, musammatlarında değil aynı zamanda mâhlas-nâmelerinde de vardır.

Klasik Türk Edebiyatında Mahallîleşme

Mahallîleşme, kaynaklarda genellikle aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Kaynaklar arasındaki fark ise *cereyân mı? akım mı?* soruları arasındaki tezatlıklardan ortaya çıkmaktadır. İlk olarak mahallîleşme, kelimesinin tanımı üzerinden bilgiler verilecek sonrasında cereyân ve akım sorularına cevap aranacaktır. Son olarak da mahallîleşmenin tarihi seyri hakkında bilgiler verilecektir.

Mahallîleşmenin ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili olarak şu görüşler ifade edilir:

“...Mahallîleşme Cereyânı, Türk dilinin ve Türk edebiyatının kendi içinde olgunlaşması ve millileşmesi manasında yerli ve halk tesirinde bir harekettir. Bu cereyân, öteden beri ince bir iz halinde varlığı hissedilen, dilde sadelik ve edebiyatta millileşme hareketlerinin XVIII. asırda birinci sınıf şâirlerin ısrarlı iştirakleriyle kuvvetlenmesinden doğan bir yerlileşme çığıdır. Bu çığı edebiyatta halk hayatını getirmiş; halk zevkinden ve halk sanatından çizgiler kazandırmıştır; Türkçeye halk dehasının güzelleştirdiğı seslerle; halk deyimleri ve halk söyleyişleriyle zengin ve esprili, sade bir güzellik vermiştir” (Banarlı, 1971: 745).

“...18. asrın edebi hareketleri arasında ehemmiyetle göze çarpan ve oldukça geniş bir cereyân halini alan mahallîleşme cereyânıdır ki bu asır edebiyatına başka bir çeşni vermiş, onu daha yerli ve daha milli bir edebiyat haline getirmiştir. Klasik eserlerde mahallî hayattan alınma mevzular çoğalmıştır. Bir kısım şâirlerimizin gazellerinde hatta bazen kasidelerinde bile mahallî hayatı aksettiren levhalar görülmüştür” (Gönensay ve Banarlı, 1940: 278-279).

Üzgör, yukarıda geçen görüşleri hemen hemen aynı şekilde ifade eder ve mahallîleşmenin bir sisteminin olmadığını savunmuştur. Özkırmı, mahallîleşmeyi “biçim ve öz” açısından incelerken, Atsız ise “Türkî-i Basit” adı altında mahallîleşmeyi inceler. “...Ancak bu cereyânın sistemli bir fikriyata sahip olmaması, bilhassa dilde değişik tutumların görülmesi neticesini doğurmuştur” (Üzgör, 1983: 39). “...Yerlileşmeyi, biçim ve öz açısından iki ayrı düzeyde ele almak

gerekmektedir. Biçimde yerlilik, dilde, söyleyişle yabancı sözcüklerden kaçınmak, Türkçeye yönelmek olarak özetlenebilir. Türkî-i Basit (Basit Türkçe) adı da bu akıma verilmiştir” (Özkırmı, 1984: 1152). “...Aruz vezniyle olmakla beraber, yalnız Türkçe sözler ve hatta Türkçe teşbihlerle şiir yazmak cereyânı olan bu Türkçülüğe “Türkî-i Basit (saf Türkçe) cereyânı denir” (Atsız, 1934: 1).

İsen ise yukarıda geçenlerin aksine Türkî-i Basit ve Mahallîleşmeyi ayrı başlıklar içerisinde inceler: “...Divân şiiri kendi içinde bazı özellikler, bir başka ifadeyle akımlar açısından değerlendirilebilir. Bunların ilki, dile giren Arapça ve Farsça kelime terkiplere bir direniş olarak ortaya çıkan ve yalnız Türkçe kelimelerle şiir yazma iddiasında olan Türkî-i Basit hareketidir” “...Mahallîleşme ise Bâkî ile başlayan İstanbul Türkçesinin, dilimizin tabii cümle yapısına uygun olarak nazmın ahengi ve hayallerin zarafeti içinde eritmeye, yerlileştirilmeye çalışılması faaliyetidir” (İsen, 1997: 497).

Bir diğer kaynakta ise Şentürk ve Kartal, “Mahallî Tarz” adı altında görüşlerini belirtmişlerdir. “...18. yüzyılda dikkat çeken ve edebiyatta önemli bir yer işgal eden “mahallî tarz” şiirlerde atasözleri ve deyimleri kullanmakla başlayan daha sonra yerli unsurların, mekânların, âdetlerin girmesi, hece vezni ile halk şiirlerine ait nazım şekillerinin kullanılması ve mahallî konulara yönelme şeklinde devam etmiştir” (Şentürk ve Kartal, 2004: 403)

Çalışmalar sırasında yardımına başvuru H. Dilek Batislam, tarafından hazırlanmış “*Nedim Divânı'nda Mahallîleşme*” adlı eserde ise Batislam, mahallîleşme ile ilgili genel olarak bilgiler verdikten sonra değerlendirmede bulunmuştur. Mahallîleşme ile ilgili olarak şu bilgileri vermiştir:

“...Divân edebiyatının tarihi gelişimine ve onu yanı sıra varlık gösteren mahallîleşmeye göz atacak olursak, başlangıç dönemlerin amacı Arap ve İran edebiyatlarındaki örnekleri taklit ederek benzerleri yazmak olan divân edebiyatı sanatçılarımız zamanla Arap ve İran edebiyatlarının etkisinden kurtularak özgün eserler vermeye başlamışlardır. Dolayısıyla dilimiz ve edebiyatımız kendi içinde gelişip olgunlaşarak, toplumumuza özgü bir kimlik kazanmıştır. Bu kimlik kazanma süreci içinde mahallîleşme adını verdiğimiz dilde sadeleşme ve edebiyatta millilik,

halk kültüründe ve halk edebiyatından etkilenmeler de kimi zaman azalarak kimi zamanda çoğalarak dilden içeriğe doğru devam etmiştir. 18. yüzyılda da Nedim’le hem içerikte ve dilde hem de coğrafya da en üst düzeye ulaşmıştır” (Batislam, 1993: 9-10).

Çalışmamızda verilen bu bilgiler üzerinden bir değerlendirme yapacak olursak, kaynakların bulunduğu ortak payda: Mahallîleşme, edebî dili Arapça ve Farsça kelime ve terkip unsurlarından kurtarmak, halkın daha rahat anlayabileceği millî ve folklorik unsurların, hem biçim de hem de özde verildiği ve şâirlerin bunları şiirlerinde yansıttıkları edebî bir anlayıştır. Edebiyatta Arapça ve Farsça kelime terkiplerini dilden uzaklaştırma çabası mahallîleşme ile birlikte ortaya çıkmıştır. 15. ve 16. yüzyıllarda kimi şâirler mahallî unsurları kullanırken kimi şâirlerde uzak durmuştur. Bu akımın daha sistematik bir şekilde kuralları, yöntemleri ve temsilcileri olmamasından veya olamamasından kaynaklı bir sorundan dolayı istikrar gösterememiştir. 17. yüzyılda Nâbî ile başlayan “Hikemî Tarz” şâirleri farklı arayışlara götürmüş ve 18. yüzyılda Nedim ile daha farklı bir yöne doğru ilerleyen klasik şiir, dönem şâirleri ile birlikte mahallî unsurları yeniden halkın beğendiği ve arzuladığı şekilde göstermeye başlamıştır. Nedim ve sonrasında gelen diğer şâirler de halkı etkilemeyi başarmıştır. Literatür taramaları sonucunda kaynakların ortak olarak benimsedikleri görüşlerden bir tanesi de mahallîleşmenin 18. yüzyılda Nedim ile daha çok gelişip kuvvetlendiği görüşüdür.

Mahallîleşmenin bir cereyân mı, yoksa akım mı olduğu sorusu çeşitli görüşler ortaya çıkarmıştır. “Dilde Sadeleşme ve Türkî-i Basit Hakkında Düşünceler” adlı makalesi ile Erdoğan Uludağ ve “Divân Şiirinde Mahallîleşme Kavramı ve Bâkî Divânı’nda Bazı Mahallî Unsurlar ” adlı makale ile Mehtap Erdoğan “cereyân mı? , akım mı? ile ilgili sorulara literatür araştırmaları ile yanıt bularak şu sonuçlara ulaşmışlardır:

Köprülü’nün “Milli Edebiyat Cereyânının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basit” adlı eserinden hareketle: “...Acaba bu cereyân ne gibi tarihi âmillerin tesiriyle doğdu; acaba Türkî-i Basit ile yazan başka şâirler de oldu mu? Bu hareket, edebiyat çevresinde nasıl karşılandı? İşte bir yığın sualler ki, şimdilik elimizde bulunan pek az vesikalarla, bunların açık ve kat’î cevabını vermek mümkün

olamıyor” diyerek konunun ne olduğunu kendi görüşleri ile tespit etmiş ve buna ihtiyatla yaklaşılması gereğini belirtmiş olmasına rağmen kendisi de Türkî-i Basit’i bir akım olarak nitelemiştir.

Sadeddin Nüzhet Ergün, Faruk Kadri Timurtaş, Nihad Sami Banarlı ve Muhsin Macit Türkî-i Basit ya da Mahallîleşme ilgili olarak “Cereyân” kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir. Ergün, “... Her halde aynı devire ait olan bu iki hadise, o aralık sade dile doğru yeni bir cereyân başladığını bize gösteriyor.” Timurtaş, “...XVI. yüzyılda daha da kuvvetlenmiş; Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî’nin temsil ettiği “basit Türkçe” cereyânı doğmuştur. Banarlı ise; “Türk Dili için Çalışmalar ve Basit Türkçe Cereyânı” şeklinde belirtir (Uludağ, 2009: 311-315). Son olarak Macit, “...Nedim, Necati’yle belirginleşen, Bâkî ve Şeyhülislam Yahya gibi şâirlerin elinde mükemmelleşen mahallîleşme cereyânının, 18. yüzyıldaki en büyük temsilcisidir.” diyerek mahallîleşme için cereyân kavramını kullanmıştır (Erdoğan, 2009: 116-117).

Mahallîleşmeyi “Akım” olarak niteleyenler arasında Hasibe Mazıoğlu, Ahmet Kabaklı, Mine Mengi ve Mustafa İsen bulunmaktadır. Mazıoğlu “...Türkî-i Basit-i XV. yüzyılda edebiyat dilinin, Arapça ve Farsça kelime ve tamlamalar yüzünden çok ağırlaşması sebebiyle Divân Edebiyatında “sadeleşme” dediğimiz akım yine bu yüzyılda şiir diline karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Kabaklı, “...Türk edebiyatında bütün şartları ile akımlar gelişmiş olduğu söylenemez, ancak Tanzimat’tan önce eski edebiyatımızda; Tasavvuf, Türkî-i Basit, Sebk-î Hindî ve yerleşme gibi fikir, sanat akımları ve devirleri birer edebi akım olarak düşünülebilir” (Uludağ, 2009: 311-315). Mengi, “...Nedim, Mahallîleşme akımının önde gelen temsilcisidir.” İsen ise “...Türkî-i Basit, Mahallîleşme ve Sebk-î Hindî olmak üzere üç akım vardır.” diyerek “Akım” adlandırmasında bulunmuşlardır (Erdoğan, 2009: 116-117).

“Cereyân” ve “akım” ile ilgili adlandırmaların dışında farklı adlandırmalarda da bulunulmuştur. Levend, Köprülünün görüşlerini aynı şekilde kabul ederek mahallîleşmeyi “yol ve hareket” olarak gösterir. Dilçin’ de “yol-basîtnâme” gibi adlandırmalarda bulunmuş ama daha sonrasında “akım” olarak nitelendirmiştir. (Uludağ, 2009: 311-315). Şentürk ve Kartal farklı adlandırmalarda bulunur.

Mahallîleşmeyi “tarz-üslup” açısından inceledikten sonra “mahallî- yerli tarz” olarak belirtirler. Son olarak ise Bilkan, “üslup-cereyân” kavramlarını kullanır ve “mahallîleşme cereyânı ve mahallîleşme üslubu” olarak adlandırmada bulunur (Erdoğan, 2009: 116-117).

Aynur, yukarıda geçen adlandırma tartışmalarının dışında iki ayrı görüş belirten Avşar ve Köksal’ın farklı görüşlerini yansıtır. Aynur, makalesinde Köprülü temelinde gelişen mahallîleşme cereyânının ve peşinden gelen takipçilerinin görüşleri dışında bir görüş savunur ve mahallîleşmenin Türkî-i Basit’in bir kolu olduğu görüşünü benimserken Köksal ise Köprülü’nün tabiri ile ortaya çıkan “Milli Edebiyat Cereyânının” dönemin koşulları göz önüne alınarak yeniden tartışılması gerektiğini belirtir (Aynur, 2009: 47).

Mermer’in mahallîleşme ile ilgili görüşleri ise şu şekildedir: Türkçecilik akımı olarak ifade edilir. “... Türkî-i Basit’in bir Türkçecilik akımı, Arapça ve Farsçaya karşı bir tepki ve sanat hareketi olmayıp Divân şiirinin gelişme çizgisinde mahallîleşmenin önemli bir yansıması ve ayrı bir görüntüsü kanaatini taşımaktayım” (Mermer, 2009: 276).

Son olarak Genç, mahallîleşme konusuna farklı bir yaklaşım getirerek mahallîleşmeyi bir cereyân olarak ifade eder ve “arabesk” terimi ile açıklar: “Divân edebiyatında mahallî konulara, tiplere, deyim ve söyleyişlere yönelmeler olmuştu. Nedim bu tarzı çok yüksek bir söyleme ulaştırmış, kendisi ve hatta Şeyh Gâlib de hece vezni ile şiir yazmışlardı. Çeşitli nedenlerle başlayan göçlerle köy ve kasabalardan İstanbul’a yerleşen halk kitleleri, bugünkü terimle arabesk bir hayat tarzı sayılan mahallîleşme cereyânını meydana getirmiştir. Divân ve Halk edebiyatı şâirleri birbirlerine yaklaşıyordu” (Genç, 2010: 395). “Sosyal hayatın giderek karmaşıklaştığı ve arabesk bir görünüm aldığı süreçte edebiyat sahasında olumlu bir gelişim olmuş, Divân ve Âşık edebiyatı birbirine yaklaşmıştır” (Genç, 2010: 407).

Literatür taramasını yaptığımız “Mahallîleşme” üzerine en geniş bilgilere Köprülü’nün, “Milli Edebiyat Cereyânının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basit” adlı ilk önce makale ve daha sonra kitap halinde basılan eserinden hareketle ulaşılmaktadır. 8. yüzyılda Türklerin İslamiyet’i kabulü ile Arapça ve Farsçanın dil

üzerindeki tesiri artmaya başlamıştır. Yıllar geçtikçe etkisini dilimiz ve edebiyatımız üzerinde arttıran Arapça ve Farsçaya karşı zaman içerisinde tepkiler olmuştur. Kaşgarlı Mahmut'un Divân-ı Lügât-ü Türk'ü bunun en güzel örneklerdendir. Emevî ailesinin Arap ırkçılığı sonucunda, Arapçanın hızlı yayılması dilimiz üzerinde etkisini göstermektedir. Klasik Türk edebiyatının kuruluş dönemlerinde de Arapça etkisini göstermiştir. İslâmi eserlerin yazılmasında Arapça ve edebî eserleri ortaya koyarken de Farsçanın etkisi çok yüksektir. Özellikle 15. ve 16. yüzyıllarda imparatorluk haline gelen ve çok uluslu bir devlet olan Osmanlı Devleti'nin edebiyatında bu durum net olarak görülmektedir. Klasik Türk edebiyatının kuruluş zamanlarından itibaren bazı şâirlerimiz Türkçe'nin yetersizliği hakkında görüşler paylaşmıştır. "Edebiyat Dili" olarak niteledikleri Farsçanın daha iyi bir dil olduğunu ve hecenin yerine, aruz ölçüsünün kullanılması gerektiğini söylemişlerdir. Kimi şâirlerimiz ise buna karşı çıkararak Türkçenin zengin bir dil olduğunu, bu isimlerin Farsça ve Arapça yazmanın ayrıcalık olduğu düşüncesi ile hareket ettiklerini söylemiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda ise özellikle Nâbî, Nedim ve Şeyh Gâlib'in çabaları sonucunda Türk edebiyatının ve lisânının Acem tesirinden kurtarma ve özgünleştirme çabaları artmaya başlamıştır. Köprülü, "Millî Edebiyat Cereyânının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basit" adlı eserinde "Türkî-i Basit" hakkında örneklerle açıklamalar yapmıştır:

"...İran tesirlerinin gittikçe kuvvetlenmesine ve Acem modellerinin taklidinde sürekli bir ilerleyiş gösterilmesine rağmen Türkçe yazan şâirler ve müellifler (yazarlar) eserlerinde hemen umumiyetle: Türkçenin Arapça ve Acemceye göre daha dar, daha kaba ve ifadeye daha kabiliyetsiz olduğunu, bu yüzden kendi kusurlarına bakılmaması lazım geldiğini söylüyor, hatta bazen zımnî (dolaylı) bir mazeret şeklinde "Arapça ve Farsça bilmeyen halkın anlaması için Türkçeye yazmaya mecbur olduklarını" ilave etmektedir.

"Mesela Sultan Veled, Rebâbnâme'nin Türkçe kısmında, kendisinin öyle iyi Türkçe bilmediğini söylemektedir. Aşık Paşa ise:

Türk diline kimseler bakmaz idi

Türlere hergiz gönül akmaz idi

Türk dahi bilmez idi bu dilleri

İnce yolu ol ulu menzilleri

diyerek, münevver sınıf arasında Türkçenin o zaman ne kadar ihmal ve terk edilmiş olduğunu göstermeye çalışmaktadır” (Köprülü, 2014: 345-346).

Klasik Türk edebiyatında Türkçe yazmaya destek veren padişah ve devlet adamları da bulunmaktadır. II. Murat, Türkçeye desteğini her zaman belirten padişahlardan birisi olmuştur.

II. Murat’ın Kabus-nâme ile ilk çevirisi hakkında söylediği sözler bu bakımdan çok anlam kazanmaktadır. Mercimek Ahmet, onları şu şekilde anlatmaktadır:

“Hoş kitabdur ve içinde çok faideler ve nasihatler vardır; amma Farisî dilinedür. Bir kişi Türkî’ye terceme etmiş, veli rûşen degül, açık söylemiş. Eyle olsa hikâyetinden halâvet bulmazız didi. Ve lîkîn kimse olsa ki kitabı açık terceme itse, tâ ki mefhumından gönüller haz olsa.” Bu emri alan Mercimek Ahmet, Kabus-nâme’yi açık bir dille tekrar çevirmektedir: “İy oğul! Eğer şâir olup şi’r eyitmeğe kasditsen, cehdit ki, şi’r de sözün murabbaolan ya’ni rûşen ola açık ola ve sakın ki gaamız söylemeyesin, ya’ni örtülü söylemesin mesela bir şi’r de bir sözün ki ma’nası şerhin sen bilesin ve ayruk kişi bilmiye, anun bilgi sözi söyleme...” (Levend, 1972: 76).

Mazıoğlu, Türkçe yazan şâirler hakkında şu bilgileri vermektedir:

“...XV. yüzyılın bir bölüm şâirinde, Türkçenin dil ve ifade olanaklarından yararlanma, yerli konulara ve tasvirlerle yönelme gibi bir kendi kendini bulma çabasının başladığı görülmektedir. Bu yüzyılda İran edebiyatı hayranlığına karşı ortaya çıkan bu tepki Aydınlı Visâli’de de görülür. Visâlî’den başka şâirler de bazen sade Türkçe ile şiirler yazmışlardır. Bu yüzyıl şâirlerinin çoğu, şiirlerinde halk tabirlerine, atasözlerine yer vermek, Türkçe kelimelerden yapılmış kafiye ve redifleri bol bol kullanmak, yerli tasvirler yapmak suretiyle dilde bir sadeleşme akımı yaratmışlardır. Sâfi mahlası ile şiirler yazmış bulunan Cezerî Kasım Paşanın ve Necâtî’nin şiirlerinde atasözleri ve deyimleri kullanmış olmakla tanındıkları Sehî ve Latîfi Tezkirelerinde de yazılıdır” (Mazıoğlu, 2009: 659).

Necâtî, şiirlerinde atasözleri ve deyimleri ustaca kullanmış ve bunları sade bir Türkçe ile yazması dikkat çekici bir nokta olmuştur. Kendisinden sonra gelen birçok şâiri de etkilemiştir. Divân şâirleri de Necâtî'nin şiirlerindeki atasözleri ve deyimlerin kalitesinden bahsetmişlerdir.

“...On beşinci yüzyılda divân şiirinin ustalarından Necâtî'nin, atasözleri, deyimler ve halk tabirlerine olan düşkünlüğü bununla birlikte onları, şiirde kullanmakta gösterdiği başarı, şâirin edebi kişiliğinin en göze çarpan yanlarından biri belki de en belirginini olarak belirlemektedir.”

Gönlümü ber-dâr idersen benlerünle zülfe sal

Suçluyu âdet budur kim asdururlar kâfere (449/6)

Kuyuna varup rakîp ölmek dilermiş dostum

Ne donuzkurbân olur ne cennete girer eşek (327/4)-(Mengi, 1986: 53-55)

15. yüzyıl şâirlerinden Ahmed-i Dâi'nin Türkçe Divânı'nda bulunan bazı atasözleri ve deyimlere örnek olarak şu beyitler verilebilir:

Olmagıl dâ-î mukayyed ol vefâsuz yâra sen

Âdemî kadrin ne bilsün değme bir hercâyiller (s.190/ 200/5)

(Altının kıymetini sarraf ne bilir).

Hüsrevâ sen câm-ı cimşid iç ki fursatdur be dem

Fursatu gey bil ganimet kanı ol cemşid ü key (s.187/194/2)

(Fırsatı ganimet bilmek)-(Bağrıaçık, 2009: 64)

Köprülü, “Milli Edebiyat Cereyânının İlk Mübeşşirleri ve Divân-ı Türkî-i Basit” adlı eserden hareketle mahallîleşmeyi doğuracak olan olayları şu şekilde anlatmıştır:

“...Nâzım lisanı XVI. asırda İran şiirinin gittikçe artan tesiriyle büsbütün Arap ve Acem kelimeleri ve terkipleriyle dolmaktadır. Türkçe kelimeler devamlı surette azalmaktadır. Aruz kalıplarına daha iyi ve daha kolay uyan yabancı kelimelerin bu suretle, bilhassa kaside ve mesnevî şekillerinde Türk nazmını kaplaması pek tabii gözükmemektedir. İşte bu noktada Mahremî ve Nazmî gibi iki şâirin aruz vezni kullanmakla birlikte sade ve terkipsiz Türkçeyle şiirler yazmaya

kalktıklarını ve buna da Türkî-i Basit adını verdiklerini görülmektedir.” (Köprülü, 2014: 354).

Köprülü, Mahremî'nin Türkî-i Basit ile yazma fikri ve milli edebiyat tarihinin ilk müjdecisi olduğu hakkındaki görüşleri ise şu şekildedir:

“...Mahremî halkın kendi zevkine ve ruhuna yakın eserlere verdiği kıymeti görerek bunun sebebinin tahlil ve takdir ettirdikten sonra mı Türkî-i Basit ile yazma fikrine düştü? Şimdilik bize en uygun gelen izah tarzı budur.”

“... Her nereden mülhem olursa olsun, önce Türkî-i Basit ile şiirler yazdığından milli lisan ve edebiyat cereyanının adeta ilk müjdecisi sayabileceğimiz bu şâir için, milli edebiyatta tarihimizde çok mühim bir yer ayırtmak mecburiyetindeyiz” (Köprülü, 2014: 356-357) .

15. yüzyılda ortaya çıkmaya başlayan mahallî söyleyişler, 16.yüzyılda da devam etmiştir. Bu dönem de kısmen de olsa Bâkî, Hayâlî, Fuzulî, Nev'î, Taşlıcalı Yahya Bey gibi şâirler mahallî söyleyişlere yer vermişlerdir. Erdoğan, Bâkî Divânı'ndan hareketle divânda geçen mahallî söyleyişleri açıklamaları ile birlikte makalesinde vermiştir:

Göz kulag oldu ser-â-ser gözedür âfâkı

Bulalı kurb-ı vezir-i şeh-i kişver hâtem (K.19-16)

Gözleri yollarda kalmak: özlenen kişinin ya da geciken mektubun, haberin gelmesini bekleyip durmak).

Yollarda kaldı gözlerümüz gelmedi haber

Hâk-i cenâb-ı südde-i devlet-me'âbdan (Tk. B. V-2)

Göz nuru dökmek: ince, değerli eser meydana getirmek için gözleri çok yoran bir dikkatle uzun süre çalışmak, göz emeği harcama (Erdoğan, 2009: 133-134).

Dilçin, “Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler” adlı kitabı ile Fuzulî'nin Türkçe rubailerini vermiştir:

Kûyunda senün ne taşa kim urdum baş

Kıldum anı gark-ı hûn töküp gözden yaş

Gözyaşına rahm eyle ki çoh müddettür

Bî-dâduna sabr idüp basar bağına taş (Gölpınarlı, 202)

Fuzûlî, sevgilinin bulunduğu yerde hangi taşa başını vurduysa, gözlerinden yaşlar döküp onu kana bulamıştır. Uzun süredir sevgilinin zulmüne sabretmiş, bağına taş basmıştır. Bundan dolayı ona acıyıp merhamet etmesini dilemektedir (Dilçin, 2010: 355-358).

Kurnaz'ın hazırladığı “Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili” adlı eserde ise mahallî söyleyişte atasözleri ve deyimler bulunmaktadır:

Gerekmez cân kim ‘aşkun yeter dil dil mülküne sultân

İki şeh bir vilâyetde mücerred kuru gavgâdur (G.174/103-4)

(Bir ülke veya tahtta iki padişah olmaz atasözü aynı zamanda Türk devlet anlayışının da bir ifadesidir. Bunun imkânsız olduğu “kuru gavgâ” deyimini ile anlatılmıştır) (Kurnaz, 1996: 44).

Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî Bey gibi şâirlerin mahallî söyleyişleri yukarıdaki gibi verilmiştir. Genellikle atasözleri ve deyimler üzerinde olan bu söyleyişler, şâirlerin eserlerinin bütün bölümlerine yansımaya da belirli bölümlerinde etkisini hissettirmektedir. 16. yüzyılda mahallî söyleyiş akımı olarak bilinçli bir şekilde benimsenip, hâkim olduğu konusunda bir yargıya varmak çok zor gözükmektedir. Bu şâirlerin Arapça ve Farsçayı da ustalıkla kullandıklarını bu lisanların etkisiyle yazdıkları şiirlerin kalitesinden de anlaşılmaktadır. Özellikle de Fuzûlî'nin Türkçe ve Farsça Divân'ları olduğu göz önüne alındığında dile verdiği önem görülmektedir. 16. yüzyılda mahallî söyleyişte istikrarlı bir yapı gösterilememiştir. Kimi şâirler Türkçe yazmayı önemli bulurken, kimileri de Türkçe'nin yetersizliği hakkında görüşlerini bildirmeye devam etmiştir.

17. yüzyılda Nef'î, Şeyhülislam Yahya, Nâbî, Sabî ve Nev'î zâde Âtâyî gibi şâirler mahallî söyleyişlere yer vermiştir. Bu dönemde özellikle Nâbî çok etkili olmuştur. Kendisinden sonra Nedîm, Koca Ragıp Paşa, Hoca Neş'et, Şeyh Galîb ve Pertev Efendi gibi şâirler mahallî ve klâsik üslupta şiirler yazmaya başlamıştır. Nâbî, Türkçe söyleyişlere çok önem vermiş ve hikemî üslubu da benimsemiştir. Bilkan'ın Türkçe ile ilgili görüşleri ise şu şekildedir:

Nâbî, nazım ve nesir alanında çeşitli eserler vermiştir. Bu eserler de kullandığı dil, türün özelliğine göre değişmektedir. Onun;

Ey şî'r miyânında satan lafz-ı garibi

Dîvân-ı gazel nüsha-i kâmus degüldür

beyiti pek çok kez şâirin “sade Türkçe” kullanma anlayışını savunduğuna örnek olarak verilmiştir. Ancak şâirin manzum ve mensur eserlerinde farklı özellikte bir dil ve anlatım sergilemesi, bu konuda pek tutarlı düşünmediğini göstermektedir. Bu farklılık nazım şekilleri arasında da görülmektedir. Söz gelimi Nâbî'nin gazelleri kasidelerine göre daha sadedir. Nâbî'nin şiirlerinde ortaya çıkan en belirgin dil anlayışı, şâirin İstanbul Türkçesi'ne duyduğu hayranlıktır (Bilkan, 1997: XXI-XXII).

17. yüzyılın bir diğer şâiri olan Şeyhülislam Yahya'da mahallî söyleyişlere yer vermiştir. Yekbaş, “Mahallîleşme ve Şeyhülislam Yahya” adlı makalesinde Divân'da bulunan mahallîleşme unsurlarını; atasözleri ve deyimleri örnekleriyle birlikte vermiştir:

Sarı saman altında su yürütmede mâhir

Hakkâ ki hazân faslı da kallâş-ı cihandır (G.84/4)

Gönül yapmak da yıkmak da elinde dostum

Olur elbette ne eylerse şeh-i kişver murâd (G.43/3)-(Yekbaş, 2009: 341-342)

18. yüzyılda Nedim'e gelinceye kadar şâirler zaman içerisinde farklı şekillerde mahallîleşmeye yer vermiştir. Kimi şâirler atasözleri ve deyimlerden yararlanırken, kimi şâirler de geleneklerden yararlanıp bunları sade söyleyişlerle dile getirmiştir. Nedim ise atasözleri ve deyimlerden, günlük yaşama, coğrafyaya, tarihi olaylara, ramazan ve helva sohbetlerine kadar bütün olayları sade ve anlaşılır bir şekilde İstanbul Türkçesi ile anlatmıştır. Nedim'in, özellikle şarkıları çok sade ve anlaşılır bir şekildedir. Hasibe Mazıoğlu, Nedim'in şarkıları ile ilgili olarak “Nedim'in Divân Şiirine Getirdiği Yenilikler” adlı kitabında bilgiler verilmiştir.

“...Bu cereyân yüzyılın başında Sâbit'le ve bilhassa Nedim'le oldukça kuvvetli bir hâl almıştır. Nedim'de dâhil olmak üzere bu yüzyıl şâirlerinin eserlerinde günlük hayatın tahassüslerine fazlaca yer verilmiştir. Bu yüzyılda

“murabba” şeklinin şarkı adını alarak moda haline gelmesinde devrin yaşayışıyla beraber Nedim’in şarkılarının da pek çok tesiri olmuştur” (Mazıoğlu, 2012: 17-18).

Erkul, “Mahallîleşme ve Nedim Şarkıları” adlı makalesinde bu şarkıları tespit edip yorumlamaktadır:

Bir safâ bahş edelim gel şu dil-i nâ-şâda
Gidelim serv-i revanım yürü Sa’d-âbâd’a
İşte üç çifte kayık iskelede âmâde
Gidelim serv-i revanım yürü Sa’d-âbâd’a (s.264)

“Gel, şu muradına ermemiş gönle bir zevk tattıralım: Had servi boylum yürü de Sa’d-âbâd’a gidelim! İşte üç çifte kayık, iskelede hazır bir halde bekliyor; hadi servi boylum yürü de Sa’d-âbâd’a gidelim” (Erkul, 2009: 172-174).

Batıslam’ın (1993) çalışmasından hareketle Nedim Divânı’nda bulunan atasözleri ve deyimlere örnek olarak şu beyitler verilebilir:

Olıcak oldu hemân çâre ne şimden sonra
İdelim hükm-i kazâ destine teslim-i zimâm (K. 9/44)
(Kazaya rıza gerek)
Olsa bir bezmde iğmaz idicek şey bisyâr
Öyle bezme varanın bir gözü pûşide gerek (G.55/282)
(Vardığın yer körse gözünü kırp)-(Batıslam, 1993: 267-268).
Gâvı inletti *belin büktü* basit-i arzın
Zir-i rânındaki pûlad bilekli tevsen (K.1/6)
(Belini bükme)
Cism-i pâkin dediler hem ter imiş hem berrak
Tepeden tırnağa dek gül gibi billûr gibi (G. 142/329)
(Tepeden tırnağa kadar)-(Batıslam, 1993: 271-272)

Mahallîleşme, 18. yüzyıla gelene kadar Ahmed-i Dâi, Necati, Tatavlı Mahremî, Edirneli Nazmî, Aydınlı Visali, Bâkî, Fuzûlî, Nâbî ve Nedim gibi büyük şâirlerin çabaları ile gelişmiştir. Tatavlı Mahremî ve Edirneli Nazmî bu cereyânı

belirli kuralları olan bir akım olarak başlatıp başlatmadıkları hala tartışma konusudur. Ama şu bir gerçektir ki Türkçeye her dönem olmasa da gerekli olan önem verilmiştir. Bu durum, şiirlerde kendini göstermiştir. Kimi şâirler Türkçe yazmanın gerekliliği düşüncesi ile hareket ederken, Türkçeyi kullanmayan şâirler ise Türkçenin edebiyatta ve şiirde yetersiz kaldığı düşüncesinin arkasına sığınarak Türkçe yazmadığı görülmektedir. Özellikle Cezerî Kasım Paşa ve Necâti'nin şiirlerinde atasözleri ve deyimleri kullanmaları ile cereyân daha da hızlı yayılmaya başlamış ve şâirlerin Türkçe yazma istekleri artmıştır. Bu cereyân Nabî'nin çabaları ile daha da artmış ve gelecek nesillere çok güçlü bir şekilde sirâyet etmiştir. Mahallîleşme cereyânı en büyük atılımını Nedim ile yakalar ve kendisinden sonra gelen şâirleri büyük oranda etkiler.

Nedim, şiirlerinin büyük bir kısmında Türkçe söyleyişleri ve mahallî unsurları kullanmış, halkında büyük beğenisini toplamıştır. Özellikle Damat İbrahim Paşanın kendisine verdiği büyük desteklerle Nedim büyük bir üne kavuşmuş ve Nedim'in şiirleri insanların zihinlerinde yer edinmiştir. Özellikle Nedim'in ününe ün kattığı şarkıları bestelenmeye başlanmış sarayda, ulema da halk arasında dilden dile söylenegelmiştir. Nedim, kendisinden sonraki şâirleri çok etkilemiş ve bir üslup oluşturmuştur. Nedimâne denilen bu üsluptan Hoca Neş'et, Şeyh Gâlib, Pertev Efendi gibi birçok şâir etkilenmiş ve Nedim tarzı şiirler yazmaya başlamışlardır. Genel bir değerlendirme sonucunda mahallîleşme en büyük gelişimini Nedim'le yaşamış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Mahallîleşme ile birlikte etkisi ortaya çıkan atasözleri ve deyimler günümüze kadar ulaşmış hatta kimi atasözleri ve deyimler ise günümüzde ki kullanımları ile bire bir aynı kullanılmaktadır. Halk içerisinde yaşanmış olan kültürlerin, gelenek ve göreneklerin, kimi etkileri günümüzde de kendisini göstermektedir.

BÖLÜM 1: 1. DİL VE ÜSLUPTAKİ MAHALLÎLEŞME ÖGELERİ

Türk dili binlerce yıldır var olmasına rağmen farklı farklı dönemlerden geçmiş ve büyük değişikliklere uğramıştır. Orta Asya'dan Anadolu'ya kadar çeşitli milletlere komşuluk yapmış olan Türk toplumu hem kendisini hem de diğer toplumları dilleri, kültürleri, gelenek ve görenekleri ile de etkilemiştir. Türk dili Göktürk ve Uygur dönemlerinde Çince, Harezmi ve Karahanlı döneminde Arapça, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ise özellikle Farsça'dan çok etkilenmiştir. Ayrıca Selçukluların konuşma dilini Türkçe ilan etmesine rağmen edebiyatta, resmî işlerde Farsça'yı resmî dil olarak kullanması dildeki büyük değişimi göz önüne sermektedir. Osmanlı Devleti konuşma dilinde Türkçe, yazı ve edebiyat dilinde Farsça'ya ağırlık verince dil de değişimler söz konusu olmaya başlamıştır. Orta Asya ve İran'dan ünlü şâir, edîp ve bilim adamlarının İstanbul'un fethinden sonra Anadolu'ya davet edilmesi değişimin başlangıç temelleri sayılabilir. Özellikle Fatih'in, İstanbul'u ilim merkezi yapmak istemesi ile Farsça'nın Türk dili üzerindeki etkisini arttırmaya başladığı bilinmektedir. Eski Anadolu Türkçesi klasik Türk söyleyiş ve ifadelerinin en has özelliklerini içinde barındırır. Arapça ve Farsça yavaş yavaş dilimize girmeye başlamış ve yüzyıllar boyu sürecek olan Osmanlıca'ya temel oluşturmuştur. 16. yüzyıldan sonra ise Arapça ve Farsça'nın dilimiz üzerindeki etkisi artmaya başlar.

Eski Anadolu Türkçesi 13. 14. ve 15. asırlardaki Türkçedir. Batı Türkçesinin ilk devrini teşkil eden bu Eski Anadolu Türkçesi bilhassa Türkçe bakımından kendisinden sonraki iki devreden çok farklıdır. Bu devirde Türkçeye, Arapça ve Farsça unsurlar girmeğe başlamıştır. Fakat bu unsurlar keşifliğini yavaş yavaş arttırmış ve ancak devrenin sonlarında geniş bir istilâ başlangıcı halini alarak Osmanlıcanın doğuşunu hazırlamıştır. 15. Asrın ortalarına doğru özellikle II. Murat devrinde geniş bir kültür hamlesinin ifadesi olarak meydana getirilen telif ve tercüme pek çok Türkçe eserin dili bunu açıkça göstermektedir. Nazım dilinde şiirin Fars taklitçiliği üzerine kurulması ve vezin, şekil zarûretleri yüzünden duruluk çok fazla muhafaza edilememiştir. Terkipler ve yabancı kelimeler adam akıllı çoğalmış ve Türkçeyi sarmıştır (Ergin, 2012: 17).

Ergin, Osmanlıca Türkçesini bir istilâ devri olarak nitelendirirken Arapça ve Farsça'nın saldırısı altında olan Osmanlıca diline de şikâyeti söz konusu olmuştur.

Osmanlı Türkçesi, Türkçenin yabancı unsurlar tarafından tam manasıyla istilâ edildiği Türkçeyi, Arapça ve Farsça unsurların son haddine kadar sardığı devredir. Osmanlıca devrinde Türkçeyi saran bu Arapça ve Farsça unsurlar, sayısız Arapça ve Farsça kelime ve terkipler olup esas itibariyle isim sahası içinde kalmıştır. Fakat bu sahada o kadar ileri gidilmiştir ki bütün isim cinsinden kelimeler ve cümle içerisinde isim muamelesi gören bütün kelime grupları Arapça ve Farsça kelimelere terkiplere boğulmuştur. Son olarak Ergin, Osmanlıca ile ilgili olarak şu ifadeyi kullanır:

“Hûlâsa Türk yazı dili Osmanlıca devrinde esas yapısı Türkçe olan fakat Türkçe, Arapça ve Farsçadan meydana gelen üçyüzlü, karışık ve son derece sun'î bir dil manzarası göstermiştir” (Ergin, 2012: 19).

Arapça, Farsça kelime ve terkiplerin edebiyatımıza 16. yüzyıldan itibaren yoğun bir şekilde girmesine rağmen, yüzyıl içerisinde Arapça, Farsça kelime ve terkiplere karşı duran ve lisânlarında bu dillere yer vermeyen şâir ve edipler de görülmektedir. Özellikle mahallîleşme cereyânının içerisinde bulunan şâirler sade, terkipsiz ve güzel Türkçe söyleyişlere önem vermişlerdir. Herhangi bir kural akidesi veya şartları bulunmayan mahallîleşme cereyânı özellikle 18. yüzyılda Nedim ile kendisini göstermeye başlamıştır. Nedim, kendisinden önce de başlayan sade ve basit bir şekilde yazma eğilimine, kendi iradesi ve isteği ile başlamış ve kurallar çerçevesinde hareket etmemiştir. Nedim, duygularını ve düşüncelerini Türkçe söyleyişlerle ifade etmiştir. Neş'et' de Nedim ekolünü takip ederek kendisi (Mesnevî ve Farisî hocası olduğu unutulmadan) bu cereyândan etkilenmiş ayrıca Divânî'nda Farsça gazel ve mahlas-nâmeler bulunmasına rağmen günümüz Türkçesine yakın kelime ve telafuzlara yer vermiştir. Özellikle musammat ve şarkılarındaki sade ve basit söyleyişler kalite olarak yüksek görünmese de dilin sadeliğini ve anlaşılabilirliğini göstermektedir. Neş'et'in bu yüzyıl içerisinde bu kadar sade ve basit Türkçe kullanabilmesi bizlere diğer şâirlerin de neden Türkçeyi Nedim, Neş'et gibi sade ve terkipsiz kullanmadıklarına dair soru işaretleri bırakır.

Türkî-i Basit tarzı yazma 16. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Basit ve sade bir Türkçe ile yazma anlayışı XV. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Aydınlı Visali'nin öncülüğünde başlayan bu akım, XVI. yüzyıldan itibaren bir canlanma göstermiştir. Güvahî, Tatavlalı Mahremî, Edirneli Nazmî, Terzîzâde Ulvi akımın bu asırdaki temsilcileri olmuşlardır. Mahallî söyleyişler klasik tarzın önemli temsilcileri olan Hayâlî, Bâkî gibi devrin güçlü şâirlerinin şiirlerine estetik değer kazandırmıştır (Genç, 2010: 108). Mahallîleşme ve yerellik Nabî tarzında şiir yazan, ancak giderek “mahalle” ye hatta mahallenin argosuna, realitesine yönelten Sâbit ile başlamış ve ondan Lâle Devri ile Nedim'e ondan da Seyyid Vehbi, Enderunlu Vasıf, Enderunlu Fazıl'a ulaşmıştır. Çünkü onun misyon yüklenerek topluma şekil verme gibi maksadı olmadığı için, atasözü ve deyimleri başarılı kullanması, mahallî hayatın alay, cinas, nükte gülünçlük hatta müstehcenlik unsurlarını çekinmeden kullanması yeni bir tarzdır (Genç, 2010: 262).

Bu bölümde Hoca Neş'et Divânı'ndan hareketle o dönemin dili ve üslubu hakkındaki bilgileri; atasözleri, deyimler ve halk söyleyişleri ile yansıtmaya çalışacağız.

1.1. Atasözleri, Deyimler ve Halk Söyleyişleri

Dünyada bulunan bütün ulusların kendi dillerine ait atasözü, deyim, vecize ve halk söyleyişleri bulunmaktadır. Kadim kültürlere sahip olan Çin, İran ve Arap toplumlarında atasözü ve deyimler bulunduğu gibi binlerce yıla yayılan Türk toplumunun da kendisine ait geleneğini sürdüren atasözleri ve deyimleri süregelmiştir. “Her dilde atasözleri ve deyimler vardır. Toplumbilim, ruhbilim, eğitim, ekonomi, felsefe, tarih, ahlak, folklor... gibi birçok konuları ilgilendiren ve birçok yönlerden inceleme konusu edilmeye değer olan bu ulusal varlıklar, değiş güzelliği, anlatım gücü, kavram zenginliği bakımından pek önemli dil yapılarıdır” (Aksoy, 2017: 13).

Atasözü ve deyim kelimeleri sözlük anlamları itibari ile Aksoy, tarafından şu şekilde verilmektedir: Atasözü, gelenekle yerleşmiştir. Atasözleri ulusal varlıklardır, tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşırlar. İnanırcı ve kutsaldırlar. Nitekim eski bir atasözü şöyle der: “Atalar sözü Kur'an'a girmez,

yanınca yelişür.” (Birlikte koşup gider; ondan geri kalmaz). Atasözleri geniş halk yığınlarının yüzyıllar boyunca geçirdikleri denemelerden ve bunlara dayanan düşüncelerden doğmuşlardır. Ulusun ortak düşünce, kanış ve tutumunu belirtir, bize yol gösterirler. Bir atasözüyle belgelendirilen tutumun doğruluğu herkesçe kabul edilir (Aksoy, 2017: 15) şeklindeki değerlendirmelerinden sonra tanımla ilgili olarak; “Atalarımızın, uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düsturlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan kamuca benimsenmiş özsözler” (Aksoy, 2017: 37) şeklinde atasözünü ifade ederken, deyim ile ilgili olarak ise; “Bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce” tanımını kullanmıştır (Aksoy, 2017: 52).

1.1.1. Atasözleri

Atasözleri, Divân’da çok kısıtlıdır. Deyimler kadar geniş bir imkâna sahip değildir.

Mazlumun ahı yerde kalmaz/Ah yerde kalmaz

Güçlü kimse zulmetmemelidir. Zulmeden her halde yıkıma uğrar. Zulüm görenin ahı, zulmedene hayretmez. (ADS)

Çün kim zemîn-i mihre olur bâdî-i Kūsûf

Ey meh **çalur mı yerde bizüm âh ü zârumuz** (G. 49/2)

1.1.2. Deyimler

Ağız sulanmak

İmrenmek. (TDK)

Çatıre-i hūn-ı reg-i la' l-i dehānın dirsem

Çeşmesār-ı 'ademūñ yođ yere **ağızı şulanur** (G. 26/2)

Ağızına almamak. Ağızına sürmemek.

Herhangi bir yiyeceği veya içeceği hiç yememek veya içmemek. (TDK)

Biz sīr-ḥān-ı luğme-i şāh-ı kanā' atüz

Nuđl-i behiştı **ağızına almaz** eñ acumuz (G. 53/4)

Âh çekmek

Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek. (TDK)

Âh idersem hecr ile iñler benümle kühsār

Cūylar ḥālime ađlar sīne gūyān seng ile (G. 117/2)

Aklı (zihni) karışmak

Düşündüğü şeyler altüst olmak, ne yapacağını şaşırarak. (ADS)

Derd-i hecrūñ cāna geđdi oldı ' **āklum tār ü mār**

Ḥāk-i rāh oldum yoluñda ' aşkuñ itdi cāna kār (Muh. 6/2)

Al kanlara boyanmak

Yaralanmak, vurularak ölmek ve şehit olmak anlamlarına gelir. (TDK)

Seyl-i eşkümlle dü-çeşmüm ' ayn-ı tūfān oldı gel

Hūn-dil çığdı gözümden **eşküm al kan oldı** gel (Mş. 2/1)

Allah Allah

Şaşılabak şey. Ne yapmalı şimdi? (ADS)

Yanaram āteşe men dāde vü dil ulzüm-i hûn

Allāh Allāh ne bu deryālar ile sūz ü güdāz (G. 44/2)

Allah bilir

Kimse bilmez belli değil. (ADS)

Ol şīr-i Hūdāda bīm hāşā

Allāh bilür olsa haşmı dünyā (Mah. 2/66)

Allah aşkına

Allah'ını seversen. Şaşılabak şey, deme! (ADS)

Bilmedük girdi dirīę cürmümüz ' işyānumuz

Bildür **Allāhı severseñ** bādi-i hicrānumuz (Msm. 3/1)

Aman zaman bilmemek

Fırsat vermemek. (TDK)

Bin zaħm uranda **virmez aña hiç emān zamān**

Giryān cihan hāline hāndān özi hemān (Msd. 4/4).

At başı beraber

Biri ötekinden geri kalmadan, bir hizada. (ADS)

Mi' rācına bir demde irer Refref-i āhum

Eşkümlle yola çıksalar **at başı berāber** (G. 37/2)

Bağrına taş basmak

Sesini çıkarmaksızın her türlü acıya katlanmak. (TDK)

Hey nice dem fūrkatüñle **başmışam bağrıma taş**

Sine sūzān dīde giryān aqıdup qan ile yaş (Mh. 6/3)

Başı dertte olmak/ Başı derde girmek

Daha önce güçlüğünü düşünemediği ya da isteği dışında olarak sıkıcı, üzücü bir işle uğraşma zorunluluğunda kalmak. Çok sıkıntılı bir durum içinde olmak. (ADS)

Hātır-ı nā-şādam itme sen daḥi āzürde gel

Gel ‘azīz başuñ için **uğratma başum derde** gel (Msm. 3/5)

Baştan alamamak (Bir şeyden)

İçinde bulunduğu uğraştırıcı durumdan yakasını kurtaramamak. (ADS)

Başumdan aşdı tābiş-i ‘aşkıyla āteş-āb

Gördi behişt-i ḥüsni gönül kıldı ıztırāb (Msd. 4/2)

Bir içim su

Çok güzel bir kadın. (ADS)

Hüsünü görünürse **bir içim şu**

Bi' llāh güzelüm serābsın sen (G.91/4)

Bel bağlamak

Kendisine yardımcı olacağına inanıp bir kimseye ya da bir şeye güvenmek. (ADS)

Bilür **bel bağlayanlar** ez-dil ü cān sırr-ı tevḥīdī

Iyān-ı vaḥdete beste-kemerdür ḥalka-i tevḥīd (G.19/3)

Canından olmak

Ölmek. (TDK)

Hele **cānumdan itdi** bu dil-i zārum beni bī-zār

Gönüldendür şikāyet kimseden feryādumuz yokdur (Mh. 12/4)

Can vermek

Ölmek. Bir şeyi hayatını onun uğrunu feda edecek kadar çok istemek. Güçlendirmek ya da yaşar duruma getirmek. (ADS)

Bismilgeh-i ‘aşka kim **virür cān**

Mahbubı için kim ola kurbān (Mah. 2/55)

Can bağışlamak

Öldürebileceği kişiyi öldürmekten vazgeçmek. (ADS)

Yok bizde o rütbe kudret-i ‘aşk

Cān-bağışna ola ğayret-i ‘aşk (Mah. 2/57)

Canla Başla

Hiçbir özveriden kaçınmayarak, bütün yorgunluklara katlanarak, var gücü ile. (ADS)

Ey hāme saña ki düşdi minnet

Cān baş ile kıl bu demde hızm̄et (Mah. 4/139)

Canına minnet

Bu onun arayıp da bulamadığı şeydir. Onu büyük gönül borcuyla karşılar. (ADS)

Ne rütbe zemher̄ir itmişdi şiddet

Cehennem zāhidüñ **cānına minnet** (Ş.N. 1/5)

Canı burnuna gelmek

Çektiği sıkıntıya artık dayanamaz olmak, çok bunalmak. (ADS)

Nice taqrīr ideyim çekdiğüm ālāmı bu şeb

Mā-ḥaşal bi'llāhi **cānumdan uşandum** bu gice (G. 106/4)

Çaresiz kalmak

Çözüm yolu, çıkar yolu bulamamak. (TDK)

Dem urur iḥyā ile söylendi çok 'Īsī-nefes

Derd-i 'aşka āh kim hīç bir **devā söylenmedi** (G. 121/2)

Davet etmek

Çağırarak, birinin bir şeye uymasını istemek, *mec.* bir şeye yol açmak. (TDK)

Dād-ḥāyın eyleyüp luṭf u mürüvvet gelmedüñ

Hāy zālīm **eyledük biñ kerre da'vet** gelmedüñ (Mş. 2/2)

Dem vurmak

Olmayacak ya da gücünü aşan bir konu üzerinde konuşmak. (ADS)

Derd-i dilden **dem urur** cān nefesden nefese

'Āşıkın mażhar-ı iḥsān nefesden nefese (G. 99/1)

Dem urur ihyā ile söylendi çok 'Īsī-nefes

Derd-i 'aşka āh kim hīç bir devā söylenmedi (G.121/2)

Dert Yanmak

Birine sızlanarak derdini anlatmak. (ADS)

Āyīne-i cemāli iken gökde mihr   m h

İtmiş dirġ gird-i ġam u **derd  h u v h** (Th.19/2)

Derdine derman olmak

Soruna  z m bulmak, sġkġntıyı geçirmeye  are göstermek. (TDK)

Zahmveş açma dehen kimseye Lo m n ise de

Merhem-i mer ameti **derdine derm n** ise de (G. 105/1)

Devlet kuŐu

Umulmadık bir talih. (ADS)

P k-b zid r iden Şayd-i **H m -yı devlet**

Ő h-b z-ı dil m z b l   per    iŐmetd r (G.39/2)

Derde deva

Pek çok işe yarayan, her sġkġntıyı gideren. (TDK)

B -m r-ı ma abbet olana **derd dev dur**

H n- b-ı siriŐk-i dem-i   aşk   ayn-i Őif dur (G.34/1)

Derdine düşmek

Yapılması gereken bir Şeyi gerçekleŐtirmenin yollarını aramak. (ADS)

D zah-ı **derde düşüp  teŐe yandum** bu gice

Teşne-dild m nice dem eşküme kandum bu gice (G.106/1)

Dost düŐmana karşı

Dost üzülmesin, düşman sevinmesin diye. (ADS)

Ƙoriser teslîmi zânû-yı rızâmuz üzre bâş

Tiğumuz altında ‘**âlem dost u düşmenden** (K. 4/1)

Dönüp dolaşmak

Uzun süre gezmek; mec. arayış içinde olmak, her çareye başvurmak. (TDK)

Ümîd-i ‘aşk ile **döndüm dolandım** çok bu devrânı

Hemân sersemleyüp halk içre seyrân olduğum kaldı. (G.132/2)

Dünya gözüyle

Ölmeden. (ADS)

Şâhâ kemâl-i luţfuñ ile eyle gel kerem

Dünyâ göziyle şâhid-i maqşûdumı görem (Sâkî.1/2)

Eceliyle ölmek

Yaşamı doğal olarak sona ermek. (ADS)

Feryâd-res ol Neş' et-i bî-çâreye ol dem

‘Uğbâya beni dest-i **ecel muhtażar eyler** (N.Ş. 3/36)

El (avuç) açmak

Başkasından para ister duruma düşmek. Dilenmek. (ADS)

Bâbı **el açdı** du‘ â-yı devlete

Bir du‘ â gü oldı tâ-rüz-ı kıyâm (Tar. 4/32)

El atmak

Yeni bir işe başlamak. Birisinin işine karışmak. (ADS)

Ṭübâ gibi bâlâ-yı kad-i yâre **el atma**

Ey serv-i behişt kâmet-i da‘ vâyı uzatma (G.115/1)

Elinden tutmak

Yardım etmek, kayırmak. (TDK)

Pür-feyż-i ‘aşq ya‘nî bize bir piyâle vir

Sen ol ‘azîz başuñ için **baña dest-gîr** (Sâkî. 1/2)

Esir almak

Tutsak etmek; alıkoymak, meşgul etmek. (TDK)

Şad-hezârân bend ile bir bendesin **idüp esîr**

‘Âlem-i âzâdegîde şâh ü sulţân koymış ad (G. 18/5)

Gark etmek

Batırmak, boğmak; mec. birine bir şeyi bol bol vermek. (TDK)

‘Âlemi **gark eyledi** deryâ-yı ‘ummân oldı gel

Hâtırım maḥzûn u kârum zâr u efġân oldı gel (Muaş. 2/1)

Gayret göstermek

Çaba harcamak, başarmak için çalışmak. (TDK)

Nerm idüp sengi hemân mûm-şifat **gayret ile**

Âteş-i ‘aşq-ı dilüñ sūzişine ey-va’llâh (G. 118/2)

Gönül ferahlığı

İç rahatlığı. (ADS)

Żamîrüm ola tûṭî-i sebz-güyâ

Şafâ-yı ḥâtırım mir’ât-ı ma‘nâ (Mah. 1/2)

Gözü açılmak

Eskiden bilmediği, anlamadığı birçok şeyleri öğrenip işine gelenle gelmeyen ayırt eder duruma gelmek. (ADS)

Açdı gözini vāqı‘ adan oldu haberdār

Hāb-ı ‘ ademe dīde-i nergis süzülince (G.100/3)

Gurbet çekmek

Doğum yaşadığı yerleri özlemek. (TDK)

O sefer eyledi ammā **beni gurbetde kodı**

Āteş-i hecre yaqub derd ile fūrkatde kodı (G.126/1)

Günah işlemek

Dince suç sayılan bir işi yapmak. Günaha girmek. (ADS)

‘ Afv ü ihsānuñla cürmüm ber-ṭarāf olmaz mı āh

Ben **günāh itdümse** sen qaşd-ı şevāb itmez misin (Th. 17/4)

Hāk ile yeksân etmek (olmak)

Yapı, şehir vb. için temelinden yıkıp harap etmek, bütünüyle ortadan kaldırmak veya kalkmak; yapı, şehir vb. için temelinden yıkıp harap olmak, bütünüyle ortadan kaldırmak veya kalkmak. (TDK)

Zamān ile sipihr-i rif‘ ate mihr-i maḥabbetken

Dirīğ sāyeveş **hāk ile yeksân oldıgum** qaldı (G. 132/7)

Halef selef

Biri ötekinin makamını almak, yerine geçmek. (TDK)

Yūsuf-la olmuş idi hūsünde **halef selef**

Sāmān-ı nāz u naḥveti itmiş seref telef (Th. 19/3)

Harap olmak

Bitkin, perişan olmak, kötü duruma düşmek. (TDK)

Āb-ı çeşm eylemedi sîne-i sūzāna meded

Merhamet-hāne **harāb oldu** ki şefkat yandı (G. 120/3)

Hayal kurmak

Gerçekleşmesi istenen, özlenen şeyi istemek. (ADS)

Dide-i hasret- keş-i ehl-i vefāya Neş'etā

Bir gün olur ki felek hāb u **hayāl eyler** beni (G. 124/6)

Hayranlık duymak

Çok beğenmek, tutkuyla bağlanmak. (TDK)

Ey cemālîñ görmeden hüsnine **hayrān oldıgum**

İrmedin 'id-i vişāl-i 'aşқа kurbān oldıgum (Mh. 6/1)

Hayrette (hayret içinde) kalmak

Şaşakalmak, şaşırmak. (TDK)

Öyle bir āteşe sūzān derūnum Neş'et

Sūziş-i dil beni de bi'llāhi **hayrette kodı** (G. 126/5)

Helâk etmek

Öldürmek, ortadan kaldırmak; mec. aşırı derecede yormak, bitkin duruma getirmek. (TDK)

Helāk eyler Hülāgu olsa da tîğ-ı tegāfülle

Zamānuñ qahramānı qātili çeşmüñ fitenlikde (G. 107/4)

Hüsn-ü kabul göstermek

İyi karşılamak, güler yüz göstermek (TDK)

Gencür ide gencine-i na' te seni feyyāz

Bulur bu du' ā **hüsn-i kabûl** ez-dil ü cāndur (Mah. 9/37)

Islah etmek

İyi bir duruma getirmek, iyileştirmek, düzeltmek, yola getirmek. (TDK)

Giçmedüñ gitdi ser-i zülf-i suḥandan Neş'et

Meger **ıslāh** ide ol ḥazret-i Allāh seni (G. 133/5)

Kabul görmek

Kabul edilmek, onaylanmak. (ADS)

Neş'et bu kışda bu ğazel-i serd-berdi vir

Eyler kabûl ḥazret-i yārān kuşūr (G. 101/6)

Kadrini bilmek

Değerini bilmek, yararlanmak. (TDK)

Oldı germ ü serd-i fūrkat dīdeñe ḥāb u ḥayāl

Gerçi devlet elde iken **ḳadrini bilmek** muḥāl (Msm. 3/3)

Kan dökmek

Yaralanmak ya da ölmek. Yaralamak ya da öldürmek. (ADS)

Ĝamzeler **ḳan dökmede** şīr-i siyehdür her biri

Deşt-i sevdāda sefīd-āhū-nigehdür her biri (G. 131/1)

Kan ağlamak

Bir zulümden, bir afetten, bir sıkıntıdan, büyük üzüntü duyup çok yakınmak. (ADS)

Merhamet eylemedi hālime yārān-ı ‘azīz

Beni **kan ağladarak** gitdi bu miḥnetde ḳodı (G. 126/3)

Kanlı yaş dökmek

Büyük üzüntüyle ağlamak. (TDK)

Hey nice dem fürḳatüñle başmışam bağrıma taş

Sine sūzān dīde giryān **aḳıdup kan ile** yaş (Mh. 6/3)

Kerem buyurun (eyleyin)

İzin verin, beni dinleyin □ anlamında kullanılan bir nezaket sözü. (TDK)

Naḫvet ü nāzı kem it **luḫ u kerem eyle** şehā

Lāzım-ı salṭanat u şekvet ü ‘unvān ise de (G. 105/3)

Kıyameti (kıyametleri, kızıl kıyameti, kızılca kıyameti koparmak)

Aşırı derecede bağırp çağırmaq, aşırı gürültülere, tartışmalara yol açmaq. (ADS)

Nāz uyḫusına baş ḳoyuban olmadı bī-dār

Efgān-ı **ḳıyāmet ḳopa şanma uyanupdur** (G. 29/5)

Kulak vermek, (kulak tutmak)

İyi anlamak üzere dinlemek. (ADS)

Güş eyleyüp nazāre-i Şīrīn zebānuñı

Bir buse-i dehānını degmezse virmesün (G. 92/4)

Kulağa küpe olmak

Başā gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak (TDK)

Virdüm du-se pend-i ‘arîfâne

Mengüş ola güş-ı hüş câne (Mah. 4/157)

Kurbanı olmak

Birinin veya bir şeyin uğruna ızdırap veya büyük üzüntü, sıkıntı çekmek, zarara girmek, ölmek. (TDK)

Ey cemālūñ görmeden hüsnine hayrān olduğum

İrmedin ‘îd-i vişāl-i ‘aşka **kurbān olduğum** (Mh. 6/1)

Kül etmek

Yakmak, kavurmak, mec. birinin varını yoğunu yok etme. (TDK)

Kerem kıl hırz-ı cān eyle bu pend-i Neş'et -i zārı

Ser-ā-ser āteş-i ‘aşka yakup **kül it** bu gülzārı (Msd. 5/5)

Laf (söz, diyecek) yok. (Bir şeye)

Eleştirilecek bir yönü yok, kusursuz.

Şehā evşāfuña layık **sözüm yok**

Sürecek hāk-i pāyiñe yüzüm yok (M. 1/38)

Pişman duymak (getirmek)

Pişman olmak. (TDK)

Şeb-i ābisten-i ümmīd-zādum hep harām-zāde

Figān her kām u hāhişden **peşimān olduğum** kaldı (G. 132/4)

Perişanlık vermek

Perişan duruma getirmek, perişan etmek. (ADS)

Fürkatüñle ey perî hâlüm **perîşân oldu** gel

Başuma teng oldu ‘ âlem çâh-ı zindân oldu gel (Mş. 2/1)

Ramak kalmak

Az kalsın olacaktı. (ADS)

Buldılar vaqf-ı peder olmuş h̄arāb

Bir **ramak kalmış** ki bula inhidām (Tar. 4/28)

Revân olmak

Yola çıkmak. (ADS)

Hāk-i pâyine **revân ol** yüri hâlüm ‘ arz it

Ey dil-i zār ideyim eşk ile hem-rāh seni (G. 133/3)

Ruhunu şad etmek

Ölmüş bir kimseyi anmak.(TDK)

Kereminden umaram bu eşerüm ehl-i hüner

Neş’etün **rūhını hayr ile idüp yād** yazar (G. 27/8)

Saçma sapan (söz)

Gereksiz, mantıksız, tutarsız (söz). (ADS)

Jâj-hâ olma kalem tek kıлма tekşîr-i sevād

‘ Ayn-ı hikmet ola nuṭkuñ her sözüñ faşlu' l-hiṭāb (Mah. 13/4)

Secde etmek

Alnı, eli, ayakları, dizleri, ayak parmaklarını yere getirmek. Secde etmek. (ADS)

Kāfire **secde-perestiş** ile cilve ne ‘ aceb

Hāl-i Hindü-yı siyeh-secdegehi seyr eyle (G. 102/4)

Sefa geldin (Geldiniz)

Hoş geldin. Hoş geldiniz. (TDK)

Mihmān-hāne-i dilden kim ider istiṣkāl

Ġam-ı aşk ise gelen **hoş-şafā geldi** baña (G. 1/7)

Suya salmak

Boşuna harcamak. (TDK)

Şalmışdı suya tal' at-i meh şu' le vü ferî

Ceyhūn-ı nūr itmiş idi cūy-peykeri (Msd. 4/3)

Söz Almak

Birinin bir işi yapacağını kesin olarak bildirmesini sağlamak. (ADS)

Sözün olsun hemîşe şehd-i şāfi

Dehāna nūş-merhem zaḥme vāfi (Mah. 1/77)

Şöhreti dünyayı tutmak

Çok tanınmak. (ADS)

Şānumuz dünyā bilür bir şühre-i devrān idük

Bir şorar yok şimdi ḥālüm başka devrān oldı gel (Mş. 2/3)

Tâkati kalmamak (kesilmek)

Gücü azalmak, bitmek. (TDK)

Nice biñ bār-ı belā çekmiş iken devrānda

Tâkatüm kalmadı va'llāhi tayandum bu gice (G. 106/5)

Takrir etmek

Ders anlatmak. (TDK)

Āh kim dehr-i denīnūñ şīvesi ben bī-dile

Nice **takrīr ideyim** hāl-i dilüm gelmez dile (G. 117/1)

Tatlı dil

İncitmeyen, gönül alıcı söz. (ADS)

Şīrīn-suḥan o rütbe ki ‘ Anḳā-yı Ḳāf-ı Ṭūs

Şīrīn sözinde bir meges-i peşsedārdur (Mah. 10/19)

Telaş almak

Herhangi bir sebeple heyecanlanmak, endişelenmek, acele etmek. (ADS)

Neden kaçdumsa düşdüm ḥāşılı Neş’et ben ol dāma

Telāş-ı ıztırāb ile girizān oldıgum ḳaldı (G. 132/13)

Telaşa düşmek

Telaşlanmak.(TDK)

‘ Aceb var mı bu mātemgāhda bir olmamış nā-şād

Telāş itme eger merg ü eger ḡam her çı bād-ābād (Msd. 5/2).

Ter-zebân olmak

Hazır cevap olmak. (ADS)

Vaşf-ı deheniyle **ter-zebān ol**

Gel lehçe-i aybe tercemān ol (Mah. 2/8)

Teveccüh göstermek

Güler yüz göstermek. (TDK)

Mücerredür yine **itsem teveccüh** şūmi-i bahtum

Vuķū'ı yok ki anuñ kārını āhir temām itmez (G. 45/7)

Tövbeler olsun

Bir kimsenin herhangi bir işten çok pişman olarak tekrarlamama kararı aldığı anlatan bir söz. (ADS)

Seng-i **tevbe eylemiş** mīnā-yı şahbā-yı şikest

Bezm-i dilde pür-heves humlar sebūlar var idi (G. 125/2)

Ömrümün varı

Gözümün nuru. (TDK)

Ey hāce şaķın sözine aldanma cihānuñ

Ser-māye-i 'ömrüñ bu hisāba zarar eyler (N.Ş. 3/4)

Özü-sözü gibi olmak

Söylediği söz ile yaptığı iş veya davranışları örtüşen, tutarlı olan kişilere denir. (ADS)

Bir velidür ki sözi 'inde' llāh

Oldı maķbūl özi gibi her-dem (G. 28/8)

Ya sabır

Katlanılması güç durumlarda sabır gerektiğini anlatan bir söz. (ADS)

Bezm-i şarabda yoķsa yerüñ erba'ine gir

Ey dil giçür bu demleri var **yā şabūr** ile (G. 101/4)

Yanıp yakılmak

Derdini döküp sızlanmak. (ADS)

Yanaruz yakılırız derd ile her şeb ey dil

Biz senüñle ‘acebā şem‘ ile Pervāne miyüz (G. 47/2)

Yol tutmak

Yaşayışını, davranışlarını kendine göre bir düzen ve biçim içinde sürdürmek. (ADS)

Olduğda bu yolda böyle ser-bāz

Mağlaş ile oldı şöyle mümtāz (Mah. 2/40)

Yol görünmek: Bir yere gitmek, yolculuk etmek gerektiği anlaşılmaq. (ADS). **Yola**

Düşmek: Bir yere gitmek üzere yola çıkmak. (ADS)

Bu kāfileñüñ belā-yı ‘aşğa

Uğrar yolu Kerbelā-yı ‘aşğa (Mah. 2/30)

Yüz karası

Utanc verici durum. Davranışları yakınlarını utandıran kişi. (ADS)

Ç̄in-i zülfüñ müşg-bū didüm haḫāsın bilmedüm

Hāline ‘anber didüm **yüzler karāsın** bilmedüm (G. 86/1)

Yüzü yok

Bir kusuru bulunduğu ya da daha önce çok şey istemiş olduğu kimseden yeni bir istekte bulunmaya utanıyor. (ADS)

Şehā evşāfuña lāyık sözüm yok

Sürecek ḫāk-i pāyiñe **yüzüm yok** (Ş. N. 1/38)

Yüz Sürmek

Büyük sevgi, saygı gösterilen birinin katına çıkarken eşiğine, ayağına... doğru yüzünü yere sürercesine eğilmek. (ADS)

Bulam **yüz sürmege** pā-būsa ruḥṣat

Zihı ferḥunde-ṭālī ʿ baḥt u devlet (Mah. 1/38)

Zannına düşmek

Sanmak. (TDK)

Germ-i ṣeb-tāb-ı hevā-yı ṭabʿ -ı **zann itme** görüp

ʿ Ālem-i ʿ ulvī ṣehi zerrīn-külehdür her biri (G. 131/5)

Zindan olmak

Yaşanmaz, huzursuz, rahatsız, zevk alınmaz duruma gelme. (TDK)

Fürḳatüñle ey perī hālüm perīṣān oldı gel

Başuma teng oldı ʿ ālem çāh-ı **zindān oldı** gel (Mş. 2/1)

Halk ağzında, literatüre geçmese de yoğun olarak kullanılan halk deyimleri veya deyim yerine geçen ibâreler de bulunmaktadır.

- Yoğ **dāğ-ı dilüñ** n'eyleyem olsañ da suḥanver

Gülşen mi olur bülbül ile külbe-i berber (G. 37/1)

- **İnşāf ider görince hemān müslimān olan**

Neş'et bu işte ḳafiyenüñ kâfirīsüdür (G. 31/5)

- **Nāz uyḥusma baş ḳoyuban** olmadı bī-dār

Efgān-ı ḳiyāmet ḳopa ṣanmayanupdur (G. 29/5)

- **Tā rūz-ı ezelden beridür** mende bu sūziş

Bilsem bu gönül yā ne zaman uşanupdur (G. 29/1)

1.1.3. Halk Söyleyişleri

Hoca Neş’et, şiirlerinde çok ağır, süslü, sanatlı ve tamlamalı dilden uzak durmaya çalışmıştır. Neş’et, elinden geldiğince dili sadeleştirmeye ve halkın da anlayabileceği seviyeye indirmeye çalışmıştır. Kendisi Molla Gürani semtindeki konağında Farsça dersler vermesine rağmen şiir dilini Türkçeye yaklaştırmak için mücadele etmiştir. Neş’et, şâir Nâbî mektebinin yolunda ilerlediği için dilde sadeliği, şeffaflığı benimsemiş ve ona göre şiirler kaleme almıştır. Neş’et, önünde iki büyük şâirin etkisi ile Nâbî ve Nedim’in şiirlerini örnek almış zaman zaman da Şeyh Gâlib’in şiir tarzını benimsemiş ve etkilemiştir. Neş’et’in şiir dili ile ilgili olarak Genç, “Gazellerinde yer alan iki beytinden anlaşıldığına göre; şâir, Nâbî Mektebi’nin dilde sâdeliği benimseyen görüşüne bağlıdır. Bilindiği gibi Nâbî, anlamı açık olmayan, anlaşılması güç olan ifadeden hoşlanmamıştır. Okuyucunun anlayabilmek için sözlük karıştırmak zorunda kaldığı şiir ona göre makbûl şiir değildir:”

Müşkil lügatle olmaz hoş-teng şi’r ü inşā

İtmez çerāg-ı meğşüş çeşm-i şebi ināre

“Neş’et de buna uygun biçimde sözde süsün olmamasını “vegâ sahibi” yiğit insanların mücevherli kılıcı ele alamayacağını, hüner lafının da âdet olduğunu ve erbâb-ı kemâlin sözünden bilineceğini belirtmiştir:”

“Neş’et-i sūhan sadedir ārāyişi yokdur

Almaz ele merdān-ı vegā tîğ-ı mücevher

...

Sūhanından bilinür himmet-i erbâb-ı kemāl

Neş’ete anla begüm lāf-ı hüner ‘âdetdir” (Genç, 2005: 137).

Şeklinde sözlerinin sade olması gerektiğini, sözde abartının ve sanatın uzak olmasını vurgulamıştır.

Genç, ayrıca Neş’et’in Farsça kelimelerden uzak durmasının, sade ve süssüz söyleyişlere yer vermesinin nedenini “Mahallîleşme Cereyânına” dayandırmaktadır.

“Neş’et’in Farsçayı herkesin ittifak ettiği gibi çok mükemmel bir şekilde bilmesine karşılık, şiirde yoğun olarak yansıtmamış olmasını, terkiplerde bile Farsçaya rağbet etmemesini Türkçe söyleme niyetinin bir yansıması şeklinde mütalaa etmek doğru olur. Neş’et, mahallîleşme cereyânı içinde mütalaa edilen ve Türkçe söyleyişleri, deyimleri ve atasözlerini şiirde kullanma anlayışına ilgi göstermiştir” (Genç, 2005: 139).

Mahallîleşme Cereyânının da etkisiyle sade konuşma tarzındaki şiirleri Divânı’nın geneline yayılmıştır. Neş’et’in özellikle mahlas-nâmelere göre musammat ve şarkılarda sade, terkipsiz, halk diline yakın ve konuşma dili tarzındaki şiirleri etkisini göstermektedir. Neş’et, sade söyleyişlerini özellikle Türkçe deyimlerle güçlendirmiş ve bir akıcılık oluşturmuştur. Şâirin Türkçeye has sade söyleyişleri Divânı’nın birçok bölümünde geçmektedir:

- Bismilgeh-i ‘aşka kim virür cân
Maḥbûbı için kim ola kurbân (Mah. 2/55)
- El-ḥazer zerre kadar alma lisâna hicvi
Şaḫın ey nûr-ı başar çeşm-i dili kör eyler (Mah. 8/14)
- Olsun Ğayûr maḥlaş-ı şânuñ senüñ didüm
Ḥaḫka sezâ-yı şân ü şeref iftiḫârdur (Mah. 10/22)
- Şânumuz dünyâ bilür bir şühre-i devrân idük
Bir sorar yok şimdi ḥâlüm başka devrân oldu gel (Mş. 2/3)
- Var kimüñle ister iseñ ülfet it şimden girü
Yetişür bu yolda ayrı dökdigümüz âb-ı rû
‘Azra’ il olsa firâkuñ saña itmem ser-fürü
Ḥâşılı cânım iseñ itdüm fedâ küsdüm saña (Ş. 21/3)

- Germ-i ülfet demleridür bu şitâ eyyâmıdır
Zühd-i bâriddür bu dem terk-i riyâ eyyâmıdır
‘Ayş faşlı sâķīyâ muṭrıb-nevâ eyyâmıdır
Şimdi kışdır sevdiğüm şevķ ü şafâ eyyâmıdır (Ş. 22/1)
- Mîhmân-hâne-i dilden kim ider iştiskâl
Ėam-ı ‘aşķ ise gelen **hoş-şafâ geldi** baña (G.1/7)
- Cân ise vuşlat-behâ olsun fedâ Neş’et didüm
Didi kurbânım olursañ hûn-behâ düşmez saña (G. 2/10)
- Şermendeligüm oh-ı dilümden du-cihânda
Hey hey dil-i dîvâne de menden utanupdur (G. 29/3)
- Nâz uyhusına baş koyuban olmadı bî-dâr
Efgân-ı kıyâmet kopa şanma uyanupdur (G. 29/5)
- **Çekilüp gitdi serâb oldu** Fırât-ı vaşlı
Teşne-leb âh beni vâdî-i ḥasretde ķodı (G. 126/2)
- Şanma ‘işret- kede bî-minnet ü keyfiyyetdür
Neş’e-i sâķī vü mey **canumuza minnetdür** (G. 39/1)
- **Yanaram âteşe men** dîde vü dil ķulzüm-i hûn
Allâh Allâh ne bu deryâlar ile süz ü güdâz (G. 44/2)
- Olmasun mülk-i cünun-ı tārâc-ı ‘aķl-ı Ėam-sipâh
Bir bölük dilli gönüllüyüz ki nevbet beklerüz (G. 58/3)
- Çok ḥüsn ü ân ü câzibesi olanuñ dirîğ
İmân ü din ü merḥameti Ėâyet az imiş (G.60/4)
- **Bir dil almağa gelir leşker-i** müjĖân şaf şaf
Elde şemşir-i nigh ‘arbede-cüyın şaf şaf (G. 66/1)

- **Hic ‘alāka kıomadı cān ile tende ğamzeñ**
Ey hoşā hānçer-i kaşşāb-ı kazağan geçdüm (G. 78/7)
- Her nāzenīn sırrumuzun maħremi degül
Güş niyāza söylenecek rāzdur sözüm (G.80/4)
- Günde biñ kerre eger bulsa karar şīse-i dil
Nev-resīdem ne ziyānkār idügin ben bilürem (G. 82/2)
- Hānmān yandı ise **dostlarum şağ olsun**
Didüm amma ki figān-germī-i ülfet yandı (G. 120/2)
- **Kāle gelmez kime takrīr ideyim hāl-i dili**
Nice ta‘ bīr ider aħvālını göre ebkem (G. 83/5)
- **Ne arar var ki ne şorar hātır-ı vīrānemüzi**
Şanki ‘ alemde hemān luţf u mürüvvet yandı (G. 120/4)
- **Çekdüm gözime şeh-per-i Hüdhüd ile sürme**
Mūr ‘ arşagehin taht-ı Süleymān görür oldum (G. 85/6)
- **Derd-i dilden dem urur cān nefesden nefese**
‘ Āşıkın mazħar-ı ihsān nefesden nefese (G.99/1)
- Dūzah-ı **derde düşüp āteşe yandum bu gice**
Teşne-dildüm nice dem eşküme kandum bu gice (G.106/1)
- Bir ‘ aceb vākı‘ a gördüm saña ta‘ bīr idemem
Girmedi çeşmüme hāb ğamdan uyandum bu gice (G.106/2)

Neş’et, Türkçe söyleyişe çok önem vermiş ve bunu Divānı’nın her bölümünde hemen hemen hissediyor, okuyor ve anlıyoruz. Hoca Neş’et’in tamamen Farsçadan oluşan mahlas-nāme ve gazelleri de bulunmasına rağmen geri kalan

şiiirlerinde Neş'et'in Türkçeye ve Türkçe söyleyişe ne kadar önem verdiğini görebiliriz. Ayrıca Neş'et'in o dönemde Molla Gürani semtindeki konağında yetiştirdiği talebelere Farsça ve Mesnevî dersleri verdiği unutulmamalıdır ki Neş'et bu etkiye rağmen Nâbî mektebi ve Nedim ekolü ile sâde ve gösterişsiz folklorik unsurları ifade etmeye çalışan bir eser ortaya koyduğu aşikârdır. Neş'et'in, şiiirlerin de sade, süslü olmayan, açık bir şekilde anlaşılabilen ve konuşma diline yakın söyleyişleri de hâkimdir:

- **Geldükçe hayâle hâl-i 'âlem**

Ser-cümle fenâdur 'âlem âdem (Mah. 3/32)

- **İmkânda degül mi kûtb-ı dâ'ir**

Olsa bu şeb içre mâh-ı sâ'ir (Mah. 4/58)

- **İnşâf idüp didüm ki el-Ĥak**

Şâyân bu şana zâtı ancak (Mah. 4/136)

- **Ola dü serâda nâmuñ 'İzzet**

Allâh vire dü-cihân 'İzzet (Mah. 4/156)

- **Temâşâ kim itdiyse gelsün berî**

O dârât u mîr'ât-ı İskenderî (Ş.N. 2/8)

- **Sorulsun ki almış mı ol câm-ı şâf**

Şıķup dîv ü perî vü hem kûh-ı Kâf (Ş.N. 2/9)

- **Hîçe şatdı bizi Yūsuf gibi ihvân-ı şafâ**

Men ġarîbi itme sen bâri ferâmuş u feda (Mş. 2/5)

- **Bilmedük gitti dirîġ cürmümüz 'işyânumuz**

Bildür Allâhı severseñ bâdi-i hicrânumuz (Msm. 3/1)

- **Gerçi devket elde iken adrini bilmek mual**

Kafir-i ni met degul mi mazhar-1 qahr u celal (Msm. 3/3)

- **Hic serm itmez misin Allah'tan ey hurde-sal**

Korkaram zar u zebun eyler seni bu bed hısal (Msm. 3/3)

- **Gerçi bir ah ile alemden aluram knemi**

Ruzgar itmez mi ber-bad efer u taht-1 Cemi (Msm. 3/6)

- **Huni-i calak imissin boyle bilmezdim seni**

Qatil-i bi-bak imissin boyle bilmezdim seni (Msm. 3/6)

- **Bin zahm uranda virmez ana hic eman zaman**

Giryān cihan haline handan ozi hemān (Msd. 4/4)

- **Eger aglarsa haline yine bu cesm-i hun-efsan**

Amān ey mah-1 Ken anum iyāndur sefqat-i ihvan (Msd. 5/4)

- **Ey Habiba'llah va'llah istiyakum var sana**

Mubtelayam n'eyleyem hasret-kesem didaruᅇa (Mh. 6/5)

- **Eyledun mi dusmene karᅇu bizi ahir fedā**

Dimedun mi gicemem bi'llahi senden Neᅇ'etā

Hatirun hoᅇ tut ki **virmuᅇduk kazaya biz riza**

Mā-haşal cumle kelamum ben sana kusedum sana (ᅇ. 21/5)

- **Telash-1 va d-i vishaᅇe sebep nedur bilmem**

Yalan mı yok guzelum ozr-i arifane mi yok (G. 67/2)

- Remide mi ‘acebâ ahuvân-ı çin-i cünûn
Güzel mi yok bilemem nâz-ı nâzikâne mi yok (G. 67/4)
- Nür-ı sevâd-ı dide misin gerden üzresin
Ey hâl hiç gayrı yerüñ yok midur senüñ (G.70/3).
- Döndüm hilâle fûrkatüñ ile **didüm didi**
Burc-i vefada şems-i dirahşānuñam senün (G.71/3)
- **Aldanup yanma şaşın şa‘ şa‘ a-i ruhsāra**
Diyerek hâli küçük ‘arız-ı alı küçücük (G.72/4)
- Bu harâbâtda yok baña çü cāy-i ārām
Böyle turmağdan ise bāri yıkılsam gitsem (G. 83/6)
- Mihr-i ruhsāruñla cānā gülmedüm
Gül gibi açıldım ammā gülmedüm (G. 84/1)
- Giçdi nīsān ile tābistān-ı ‘aşk
Gün yüzüñden ey dil-ārā gülmedüm (G. 84/3)
- Gül perişān şem‘ sūzān bülbül-i vīrāneye
Yā niçün cānāne bilmez mübtelāsın bilmedüm (G. 86/ 3)
- Hüsñüñ görünürse bir içim su
Bi’lāh güzelüm serābsın sen (G.91/4)
- **Cüst-cū itmediler dimediler vā-veylā**
Āteş-i fûrkat ü hasret ile Neş’et yandı (G. 120/7)
- Güş iden gülzār-ı ma‘ nīden şafirem ba‘ d-ez-īn
Ben garībüñ hāline gāh ağlaya gāhī güle (G. 116/3)
- **Merhamet eylemedi hālime yārān- ı ‘aziz**
Beni kan ağladarak gitdi bu miñnetde kodı (G.126/4)

Yukarıda verilen beyitlerden de anlaşılacağı gibi Neş'et, “didüm didi”, “merhamet eylemedi”, “bi’llâh güzelüm”, “yalan mı yok güzelüm” gibi konuşma diline yakın söyleyişlere yer vermiştir. Divân’da konuşma diline yakın beyitlerdeki seçkiler yukarıdaki gibidir ve bu örneklerin sayısını arttırmak mümkündür.

18. yüzyılın halk söyleyişlerini şiire yansıtma Nedim ile daha da ön plana çıkmaya başlar. Neş’et’de bu ekolü takip ederek halk söyleyişini şiire yansıtır.

- Ele aldurma kerem kııl ‘ âdet-i dîrînemi

Çorçaram **tâş ile dögem** yine Neş’et sinemi (Msm. 3/6)

- Lâle sâķî-i çemen bülbül-i güya muṭrıb

Bezm-i gülde **giç otur pâdişehüm** Cemcesine (G. 113/3)

- **Men ırakdan gelmişem** ḥasret ile ḥayrân ü zâr

Ey cemalini görmeden ḥüsnine ḥayrân olduğum (Mh. 6/2)

- Dud-ı âhumdan felek **döndi gögerdi** sünbüle

‘ Aksin aldı eşkümün beñzer şafak ḥamrâ-güle (G. 116/1)

- Kim ister pây-mâl-i şühre-i ‘ **aşķ olmağı** Neş’et

Begüm sırr-ı maḥabbetle senün fâş olduğun var mı (G. 119/5)

- Bezm-i ṭarabda yoksa yerün erba‘ ĩne gir

Ey dil **giçür** bu demleri var yâ şabür ile (G. 101/5)

- Mecnûnlıgıla Leylî-i maḥşüd ele girmez

Kühsâr-ı hevesde **yüri gez tâ yorulınca** (G. 100/6)

- Neş’etâ Nâbîye **tanzir disem kim dinler**

Ne **çadar mu‘ cize-güyem dir isem kim inanur** (G. 26/15)

- Cānān kimüñ ki cānını degmezse virmesün
Rūḥ-ı revan revānını **değmezse virmesün** (G. 92/1)
- Sen ne ‘āşık-keş ü **ğaddār idügin ben bilürem**
Çeşm-i mestüñde ne **ḥün-ḥār idügin ben bilürem** (G. 82/1)
- **Bir demde ki biñ def a vü biñ def ada bir dem**
Seyl-āb-ı nedem bir müje-i çeşmi ter eyler (N.Ş. 3/31)
- Neş’etā ḳadriñi ol demde bilür aḥbābuñ
Himmet için geleler ḳabriñe rindān şaf şaf (G. 66/5)
- Ḥürī vü perī vü cān bin cān
Her ne dir iseñ senüñ çü fermān (Mah. 4/50)
- **Egerçe olmasaydı sūz-ı sīnem**
Füsürde ḳaldum idi tā Cehennem (Ş.N. 1/26)
- Dād ü sītād-ı cān ü dilüm **ḥaşre ḳalmasun**
Cānā senüñle şulḥ olalum kim sefer-berüz (G.50/5)
- **Yıḳılıp düşmezüz olsak ne ḳadar mest-i mecāz**
İstinād-ı kerem-i Rabb-i ḡafūr eylemişüz (G. 42/2)

Hoca Neş’et’in şiirlerinde ikili, üçlü ve dörtlü tamlamalar bulunmaktadır. İkili tamlamalar Divân’da daha ağır basmaktadır.

- **Sūd-ı sevda-yı** muhabbetle ını geldi baña
Kāle-i ḳām-ı hevāsından ibā geldi bana(G.1/1)
- **Ebr-i nīsān-ı** Güher **mizāb-ı feyz-i** ḥāmeden
Neş’etā bu nev-zemīn devhā-i āsāra āb (G. 7/7)

Hoca Neş'et, şiirlerinde Türkçe kafiye ve redif kullanımı söz konusudur. Özellikle musammat ve gazellerindeki Türkçe kafiye ve redifler kendisinin Nâbî ekolü takipçisi olması ve Nedîmâne tarz şiir yazmasından kaynaklanmaktadır.

-ibā geldi bana	-H̱aṭā düşmez saña
-ḳabā geldi bana	-dil-rübā düşmez saña
-fena geldi bana	-Hümā düşmez saña
-beka geldi bana	-sehā düşmez saña
-H̱udā geldi bana (G.1)	-merḥabābı düşmez saña(G. 2)
-perişān oldu gel	-rūḥ-ı revan ola
-zindān oldu gel	-küy-ı cānāna yol bula
-aḥzān oldu gel	-faḥr-ı şehān ola
-vārın oldu gel	-darü'l emān ola
-al ḳān oldu gel(Muaş. 2/1)	-dü-cihān ola (Sâkî. 1/5)

....

- dili ḳanlı güzel
- cān alıcı ḳanlı güzel
- ‘Oşmānlu güzel
- şānlu güzel
- añlu güzel
- ‘ unvānlu güzel (G. 75)

Divân'da bulunan Türkçe kafiye ve redif özelliklerine yukarıdaki örnekler verilebilir. Neş'et'in Divânı'nda mahallî üslupta yazdığı, gazel ve musammatlardaki kafiye ve redif sayılarını kolayca arttırabileceğimiz birçok örnek bulunmaktadır.

BÖLÜM 2: 2. İÇERİKTEKİ MAHALLÎ UNSURLAR

2.1. Mübarek Günler, Geceler, Aylar ve Bayramlar

2.1.1. Receb-Şaban Ayları

Receb ve Şaban ayları Müslümanlar için önemli aylardandır. İçerisinde önemli günler ve geceler bulunmaktadır. Üç aylar diye nitelendirilen Receb, Şaban ve Ramazan ayları ibadetlerin en yoğun yapıldığı ve duaların kabul edildiği aylar olarak bilinmektedir.

Receb, Hicrî takvimin yedinci ayıdır. Sözlükte “korkmak; saygı duymak, tazim göstermek” anlamlarına gelen recb kökünden türeyen receb kelimesi saygı duyulan ve savaşmanın haram kabul edildiği dört aydan birinin adı olup dinî gelenekte önemli yeri olan üç ayların ilkidir (Günay, 2007: 506-507). Şa‘bân, Arabî aylardan sekizinci ayın adıdır. Arabî aylar aya göre hesaplanıp adlandırıldıkları için “Kâmerî” de denilen Arabî ayların ilki muharrem sonuncusu da zilhiccedir. Araplar arasındaki eski adı “Âzil” dir (Pakalın, 1993: 302).

Receb ve Şaban ayları için şâir aşağıdaki beyitte yeni ayın hayırlı olmasını, bu ayda bazı şeylerden sakınılması gerektiğini belirtirken, kâinatta Receb ayı ise ‘Abdi’ye Şaban ayı olduğunu vurgulamıştır.

Hazer it gökde bu nev-mâh mübârek olsun

‘Âleme şehri Recebse sana Şa‘bân ‘Abdi (G. 130/3)

2.1.2. Miraç Gecesi

Peygamber efendimizin Miraç gecesinde, Mescid-i Aksa’dan yaradanın huzuruna çıkması İslam tarihi için önemli bir hadise olmuştur. Peygamber efendimizin Miraç gecesinde göğe yükselmesi Kadir gecesi, Mevlid ve Regaib kandilleri gibi kutsal gün ve gecelerden olmuş ve bu mübarek gün ve geceler İslam tarihinde önemli bir yer edinmiştir.

Kelime mânâsı “merdiven” ise de Peygamberimizin göğe yükselmesine ad olmuştur. Peygamberimiz Recep ayının 27. gecesi Mekke’deki Mescid-i Haram’dan Kudüs’teki Mescid-i Aksâ’ya gelmiş ve bu olaya İsrâ denilmiştir. Peygamberimizin Mescid-i Aksâ’dan Sidre-i Müntehâ’ya de olan yolculuğu da Mi’râc adını alır. Kur’ân-ı Kerim’de Mi’râc ve İsrâ’nın anlatıldığı sûreye de İsrâ adı verilmiştir (Pala, 2011: 322). Neş’et, Divân’ın belirli yerlerde Mi’râc yolculuğuna telmihlerde bulunmuştur. Neş’et, ayrıca “Leyle-i Mi’rac-ı Şerif” (G. 63) redifli bir gazel yazmıştır.

Neş’et, aşağıdaki beyitte Peygamber efendimizin Miraç gecesi göğe yükselerek Allah-û Teâla ile olan buluşmasına telmihte bulunmuştur:

Merhabâ rûz-i likâ Leyle-i Mi’râc-ı Şerîf

Bâreke’llâh hoşâ Leyle-i Mi’râc-ı Şerîf (G. 63/1).

2.1.3. Ramazan ayı ve Oruç

Ramazan ayında insanlar diğer aylara nazaran ibadetlerine daha çok önem verirler. Bu ayda oruç tutarlar, namazlarını genellikle camilerde cemaatler eşliğinde kılarlar. Bu ayda ibadetleri farklı bir zevk ve ruh haliyle edâ ederler. Tövbeler edip günahlardan, haramlardan sakınırlar.

“Ramazan, on iki ayın sultanıdır. Müminler için mübarek bir aydır. Bu ay içinde Allah’ın rahmet kapıları açılır. Diğer aylarda secdeye baş koymayanlar bile o ay içinde sofu kesilirler; muntazam beş vakit namazlarını kılarlar; oruçlarını tutmuşlar; ibadet ve taatle de meşgul olmuşlardır” (Levend, 2015: 263).

Şâir, aşağıdaki beyitte Ramazan ayında bükülmüş, eğrilmiş boyların faydasız olduğunu ve oruç tutan rindlerin Ramazan ayında camilerde zaman harcadıklarını söyler:

Canum Ramazân kaddini bi hûde ham eyler

Sâ’imleri rindâna cevâmî’ de dem eyler (G. 33/1)

Şâir, aşağıdaki beyitte Ramazan ayının gündüz keyfini çıkararak rindlerin, iftar sofrasında da yine boğazlarına düşkün olduklarını belirtir:

Gündüz çıkarır şevkini rindân Ramazânun

İftar safâsın dahi ehl-i şikem eyler (G. 33/3)

Şâir yine bir başka beyitte Ramazan ayı ile ilgili olarak, bu ayda insanların ve âlemin değiştiğini, başka bir âleme ve insana dönüştüğünü söyler:

Başka bir ‘âlem olur ‘âlem ü Âdem bu zamân

Ramazândur Ramazândur Ramazândur Ramazândur (G. 88/1)

Ramazan aylarında özellikle kadınlar ve çocuklar camilerde mukabelelere katılırlardı. Şâir, aşağıdaki beyitte ise Ramazan ayında camilerin cennet kızları ve oğlanları ile dolduğunu ifade etmiştir:

Yine cāmîler olur cennet ü hūr u gilmân

Ramazândur Ramazândur Ramazândur Ramazândur (G.88/2)

Neş’et, Osmanlı-Rus savaşı sırasında Moskova’da savaş zamanında yemek ağalığı görevinde bulunmuştur. Bu savaş esnasında sert ve soğuk iklime sahip Moskova’da savaşın şiddetli geçmesinden dolayı kimsenin gözüne uyku girmediğine şahit olmuş ve yine savaş zamanında Ramazan bayramının geldiğini söylemiş, bu bayramda çoluk çocuğu, ailesi aklına gelmiştir:

Bu şeblerde ‘aceb kim çeşmine hâbı hârâm itmez

Meger kayd-ı ‘ıyâl-i fikret-i ‘îd-i şıyâm itmez (G. 45/1)

III. Mustafa’nın fermanı ile Osmanlı-Rusya’ya savaş ilan etmiş ve Hoca Neş’et’de zeâmet sahibi olmasından dolayı konağını Pertev Efendiye emanet ederek ordugâh ile birlikte bu sefere katılmıştır. Neş’et bu savaşta Defterdar tarafından Yemeklik Ağalığı görevinde icra ettirilmiştir, her ne kadar ordunun gerisinde olduğu gözükse de Neş’et yeri geldiğinde ordu ile birlikte ceng de tutmuştur. Osmanlı-Rus savaşı Ramazan ayına denk gelmiş Neş’et’de bunu gazelinde dile getirmiştir:

Bu Şeblerde ‘aceb kim çeşmine h bı har m itmez

Meger kayd-ı ‘ıy l-i fikret-i ‘id-i sıy m itmez (G. 45/1)

Bu m h içre iderken cümleten ehl-i kerem ims k

Şu masraf k firi  y  nedendür kim sıy m itmez (G. 45/2)

Ramazan bayramında renkler, kültürler, düşünceler bir olur. Neş’et, aşağıdaki beyitte mübarek Ramazan bayramında renklerin bir olduğunu rindlerin bile bu fena meclisinde utandıklarını ve Ramazan ayına veda ettiklerini söyler:

Rind na hem- n bezm-i fen  Őerm ved ’ı

Hem-reng-Şeb-i ‘id-i sa‘id-i Ramaz ndur (Mah. 9/6)

2.1.4. Kadir Gecesi ve Ramazan Bayramı

Kadir gecesi mübarek geceler arasında en değerli olanıdır. Hatta bin aydan daha hayırlı bir gece olarak da ifade edilmektedir. Kur’an-ı Kerim bu gecede inmeye başlamıştır.

Kadir, sözlüklerde değer, onur, itib r derece anlamlarında kullanılmaktadır. Terim olarak daha çok Kadir gecesi (Leyle-i Kadr) olarak bilinir. Kur’an-ı Kerim’de Kadr süresi vardır. Bu s renin me linde ‘Őüphesiz, biz onu (Kur’an’ı) kadir gecesinde indirdik. Kadir gecesi nedir, bilir misin? Kadir gecesi bin aydan daha hayırlıdır onda melekler ve r h, rablerinin izni ile her türlü iş için inerler. O gece tan yeri ağarıncaaya kadar sel met vardır.’ buyrulur. Kadir gecesinin hangi gece olduğu belirtilmemiŐtir. Ancak Ramazan ayı içinde 27. gece olduğu hakkında rivayetler vardır. Kur’an-ı Kerim bu gece n zil olmaya başlamıştır. Yine bu gecede bir yıllık iŐler yeryüzüne iner. Bu gece ibadet ve taat ile geçirilir.  nk  Allah’ın mağfiredenizi coŐup kabarır. Kulların tevbesi için bu gece bir fırsat niteliğindedir (Pala, 2011: 247).

Ő ir, aşağıdaki beyitte hüzünlü ve  zĐ n olduğunu dile getirmiş, Kadir gecesinin gelmesi ile mutlu olacağını bildirmiŐtir. Ő ir, ayrıca Kadir gecesini takiben gelen Ramazan bayramının da biran önce gelmesini temenni etmiştir:

Öyle maḥzūnam ki olsa Leyle-i Ḳadr-i sa‘îd

Gelse bu eṣnada eyyām-ı mübârek rûz-ı ‘îd

Sîne-şâf olmak barışmak ben senüñle pek ba‘îd

Ḥaşre kaldı ba‘d ez-în bu mâ‘cerâ küsdüm saña (§. 21/4)

2.1.5. Kurban Bayramı

Ramazan bayramına müteakiben insanlar Allah’a olan kulluk borçlarını ödemek için Hac vazifesini yerine getirirler. Bu bayramda vacib görevi niyetinde olan kurbanlar da Allah için kesilir.

Hak yoluna kesilen hayvandır. Allah’a ilk kurbanı Hâbil arz etti. Gökten ateş inip yaktı. Hz. İbrahim, oğlu İsmâil’i keserken Tanrı’nın emriyle gökten koç indi, onu kesti. Allah yoluna kurban kesmek, Allah fikrinin zuhuruyla başlar. Kurban vacib, nezir ve şükâne olarak kesilir. Kurbanlar deve, sığır, koyun olur. Türbelere adak adayan kadınlar horoz keserler (Onay, 2014: 270).

Şâir, aşağıdaki beyitte Kurban bayramının olduğunu bu vakitlerde canların esirgenmediğini belirtmiştir:

İd-i kurbândur efendüm cānlardur bi-diriğ

Hey bu demler hāndandur vesme-i ebrū-yı tiğ (G.62/1)

Kurban Kesmek; Kurban kesme, vacip ibadetlerdendir ve dinimizce uygun görülen hayvanların belirli koşullar altında kesildiği ve hak teâlaya armağan edildiği bir ibadet şeklidir.

Allah’a yakınlık peydâ etmek niyetiyle belli özelliklere sahip hayvanın ibadet maksadıyla kesilmesi. Fenâ mertebesi, fedakârlık, kulun kendisini (nefsini) Allah yolunda feda etmesi. En büyük kurban kulun nefisini feda etmesidir. Kurbanlık koç (kebeş) nefsin simgesidir. Arafat’ta kurban kesen hacı aslında nefisini boğazladığının şuurun da olmalıdır (Uludağ, 2012: 221).

Şâir, aşağıdaki beyitte alacakaranlıkta kesilen kurbanın, hamel burcunda yani nevruz da güneşi görmediğine dert yanmıştır.

Çin-seher ‘azm eylemiş kurbâniyâni seyrine

Görmedüm burc-i Hamelde âftâbı hey diriğ (G.62/2)

Hacca Gitmek: İslâmın şartlarından olan Hacca gitmek Neş’et tarafından da birkaç yerde dile getirilmiştir. Aşağıdaki beyitte Hacca gitmeyi ve hacıların burada kurban kesmeyi bir âdet haline getirdiklerini dile getirir.

Bu Hacc-ı şerife oldı ‘âzim

Cemmâze-suvâr-ı şevk-i ‘âzim (Mah.2/37)

Bismilgeh-i Hacda kıldı kurbân

Şükrâne hem-în fedâ ser ü cân (Mah. 2/39)

2.2. Coğrafi Mekânlar

2.2.1. Anadolu- Rumeli

1071 yılında Malazgirt savaşından sonra Türkler günümüzdeki adı ile Anadolu’ya göç etmeye başlamış ve Anadolu’da kalıcı bir yaşam merkezi oluşturmaya başlamışlardır. Kaynaklarda her ne kadar Anadolu ismi kullanılsa da eski kaynaklarda “Rûm ve Rûmî” isimleri ile geçmektedir.

Rûm, hakkında sözlüklerde şu bilgilere yer verilmiştir: Rûmî, Araplara göre Anadolu Türkleri, vaktiyle Romalıların idaresinde bulunup da Türkler tarafından fethedilen yerler, halkına da bu ad verilmiştir (Onay, 2014: 349). Bir diğer kaynakta ise benzer şekilde Eskiden Doğu Roma İmparatorluğu Anadolu’yu da içine aldığı için Anadolu’ya Rûm, Anadolulara da Rûmî denilirdi (Pala, 2011: 380).

Şâir, aşağıdaki beyitte Rûm illerine yani Anadolu’ya gözyaşlarıyla, hasret duymaktadır. Anadolu illerini o kadar çok özlemiştir ki onları Yemen’in mücevher çıkan dağlarına benzetmiştir

Hasretle gözüm yaşı ki zîb-i çemen oldu

Rûm illeri kühsâr-ı Bedaşş-ı Yemen oldu (G. 128/1)

2.2.2. Bebek ve Bebek Kasrı (Hümâyun-âbâd)

Bizans devrinde büyük bir servi ormanlarıyla kaplı bulunan Bebek Koyu'nun Bizans döneminde, "Chilai" olarak adlandırılmıştır (Şehsuvaroğlu, 1986: 141). Bebek Kasrına ismini veren ve yapımını sağlayan kişi Salih Ağa'dır. Bebek kasrının yerinde on sekizinci asırdan evvel de muhtasar bir bina bulunuyordu. 1138'de Salih Ağa, marifetiyle bu sahaya yeni bir kasr inşa edilerek Hümâyun-âbâd ismi verilmiştir (Şehsuvaroğlu, 1986: 120). Bugünkü adını, Fatih'in buraya tayin ettiği ve lakabı "Bebek" olan bölükbaşından almıştır. Arnavutköy ile Rumelihisarı arasındaki koyun sahil ve tepelerinde bulunan bu köyün kuzey kısmına Küçük Bebek, güney kısmına Büyük Bebek denirdi. Hümâyun-âbâd Köşkü zamanla bu semte âlem olmuştur. Bu kasır daha sonra Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından yeniden yaptırılmış ve I. Abdülhamid'e takdim edilmiştir. III. Selim'in kız kardeşi Beyhân Sultan'ın oturduğu bu köşkünü yeniden inşa ve tezyin ettirmiştir. Köşk 1846'da Sultan Abdülmecid tarafından yıktırılincaya kadar Hümâyun-âbâd adını korumuştur. Yeniden yaptırıldıktan sonra Bebek Kasrı veya Bebek Köşkü diye anılmıştır (Gökbilgin, 1992: 251-262).

Yine Bebek Kasrı ile ilgili Sultan I. Abdülhamid'in ara sıra gelip, zevkli ve neşeli saatler geçirdiği bu kasrı kaptan paşa adı geçen padişaha hibe etmiş olduğundan, zamanın reisülküttabı ile yabancı ülke elçileri, yaz mevsiminde burada görüşüp konuşurlardı. Kasrın tamamı üç daireden oluşurdu. Ortadaki daire diğerlerine göre öne doğru çıkmıştı. Ön yüzünde mermer sütunlar vardı. Pencereleeri, eski binalarda, çarşı ve pazarlarda, kahvehanelerde görüldüğü gibi yukarı kalkar, aşağı iner, hareketli kanatlarla kapanırdı. Bu pencerelerin duvarları, son derece sanatkârane bir şekilde resmedilmiş askı tarzında çiçek ve yapraklarla süslüydü. Kasrın tavanı hemen hemen düz denilecek derecede yerli kiremitlerle örtülmüştü. Asıl bina daire şeklindeki bir balkonla çevrilmişti. Buraya rıhtım üzerinden küçük kapılardan girilirdi (Mehmed Ziya Bey, 2003: 241-242).

Osmanlı'da Has bahçeler, saraylar yani kasrlar bulunmaktaydı. Özellikle Lâle devrinde Sultan III. Ahmet ve Sadrazam Damat İbrahim Paşa önderliğinde zevk ve sâfâya olan düşkünlükle saraylar, köşkler, çeşmeler, havuzlar ve fiskiyeler inşa edilmeye başlandı. “Hâs-bağçede havuzlar, şelâleler, nadide çiçek tarhları, nahiller, buhurdanlar ve çerâgân (kandiller) ile bir cennet köşesi haline getirilen, sâde-rû gençlerin hizmete ettiği has-bâğçede, devrin ünlü mûsikî heyetleri, seçkin şâir, edib ve sanatkârlar buluşmuşlardır” (İnalcık, 2016: 281).

Şâir aşağıdaki beyitte Hümâyün kasrı ile ilgili olarak; gül bahçesi içerisinde olan Hümâyün kasrının, insanın içini ferahlatan ve aydınlatan güzelliğinin gönüllerde yer tuttuğunu dile getirirken gülşen-i serây tamlaması ile de Has-bahçeye atıf yapmıştır:

Allâh ne hoş kasr-ı Hümâyün-ı şeh-nişin

Gülşen-serây-ı hüb ü dil-efrûz ü dil-nişin (K.2/1)

Neş'et, aşağıdaki beyitte Bebek semtine övgülerde bulunmuş, âlemin gözbebeği olduğunu söylemiş ve Bebek Kasrını Cennete benzetmiştir:

Nâmı Bebek ü merdümek-i 'aynı 'âlemün

Çeşm-i cihân-bin-i Cinândur bu kaşr-ı'în (K.2/4)

Şâir, yine Bebek Kasrı için aşağıdaki beyitte; bu binanın güzelliğini ve bölgenin göz bebeği olduğunu vurgulamış ayrıca Bebek Kasrının, kalp gözü açık olan insanlar için seçilmiş bir yapı olduğunu söylemiştir:

'Ayn-ı sevâd dide-i hâbândan binâ

Kılmış basiret ehline bir kasr-ı ber-güzin (K.2/6)

İşret, sözlüklerde içki âlemi, Hak'la olmanın verdiği haz, bu halde bulunan kalbin terennümü anlamlarına gelmektedir (Uludağ, 2012: 196). İşret meclislerinin seçkin mekânı, saray bahçeleri ve kasrlardır. Saray has bahçelerinde veya kasrlarda (köşk), özel halvette düzenlenen geleneksel işret meclisleri; şâir, mutrib, hânende, gûyende, rakkas gibi sanatçıların hükümdar önünde kendilerini göstermek fırsatını

elde ettikleri bir yarışma meydanı oluşturmuşlardır (İnalçık, 2016: 282). Şâirler beyitlerinde sık sık işret meclislerini dile getirmişlerdir. Özellikle Lâle devrinden sonra daha da yayılan İşret meclisleri İstanbul’da saraylarda, köşklerde ve kasrlarda âdet haline getirilmiş durumdaydı.

Neş’et, Bebek Kasrı ile ilgili yine aşağıdaki beyitte; o dönemde hükümdarın yapısı-inşası olan köşkün, kasrın İşret sarayı olduğunu vurgularken yine Bebek Kasrında nice işret meclislerinin tertiplendiğine göndermede bulunmuştur:

‘ İşret-serāy-ı ‘ Adne Hūdāvend-i ‘ arş u ferş

‘ Tarḥ eylemişdi nice serā kāḥ-ı nāzenīn (K. 2/5)

Şâir, aşağıdaki beyitte âlemde ünlü olan Bebek semtinin en yüksek, en parlak ve aydınlık, yeri olan Bebek kasrını övgülerle vurgulamıştır.

Bu ‘ ayındur cihānda o kasr-ı münevverün

Oldı Bebekle şühre-i ‘ âlem binā-ber-in (K.2/8)

Fıskıyye, sözlüklerde genel olarak suyu, aşağıdan yukarıya fişkırtan havuz ağızlığı ve çocukların oynadığı su püskürten oyuncak anlamlarında kullanılmaktadır (Devellioğlu, 2012: 304). Yine bir başka kaynakta fıskıyyelerin zevk ve safâ eğlencelerinde, padişah ve yakınlarına tarafından bir eğlence unsuru olarak kullanıldığını görebiliyoruz: “III. Ahmed döneminde pek çok köşk inşâ edilmişti, bunlardan Salı Pazarı’nda Emîn-âbâd, Çigala Sarayı yakınında Ferâh-âbâd, Alibeyköyü civarında Hüsrev-âbâd, Bebek’de Hümâyûn-âbâd, Defterdar’da Neşât-âbâd, Kâğıthâne’de Sa’d-âbâd, hep bu dönemde yapılmış köşklendir. İstanbul dışında Boğaziçi’nde, Üsküdar ve Kadıköy’de ricâle ait zarîf köşklerin sayısı yüzü buluyordu. Korularla çevrili sarayların lâle, sümbül bahçeleri; havuzlar, su cedvelleri ve fıskiyelerle efendilerinin zevk u safâ eğlencelerini bekliyordu şeklinde ifadeleri ile bu mekânların ve içerisindeki unsurların eğlence aracı olarak kullanıldığının bir göstergesidir” (İnalçık, 2016: 310).

Şâir, aşağıdaki beyitte temiz gönüllü âşıklar ile açgözlü zâhidleri karşılaştırmıştır. Şâir, burada açgözlü zâhidlerin fısıkiyesi ile temiz gönüllü âşıkların zevk denizinden oluşan havuzlarını karşılaştırmıştır:

Fısıkiyesi ki dide-i zühhâd teng çeşm

Deryâ-mezâk-ı havzı dil-i pâk-i ‘âşıkân (K.2/10)

Lâle devri ile bahçe ve bahçecilik kültürü; saraylarda, kasrlarda, meydanlarda, müstakil ev ve hânelerde kendini göstermeye başlamıştır. Sonraki dönemlerde ise daha da artmaya başlamış ve günümüze kadar ulaşmıştır. Hatta bu bahçelere saraylarda “Has Bahçe” diye adlandırmalarda bulunulmuştu:

Hâs-bağçe, çiçek ve ağaçları özenle seçilen, bahçe kültürünün hayli gelişmiş olduğu bir mekândır. Bu kültüre, bahçe ve çiçek (şükûfe) kültürü dense, abartılı olmaz. Çiçek her devirde, işret meclisinin mekânı bahçelerde, sanat eserlerinde, şiirde, çinilerde, kitap bezemelerinde, giyim ve kuşamda bu kültürü temsil eden başlıca imgedir (İnalçık, 2016: 281).

Şâirin, yukarıda da ifade ettiği gibi saray bahçelerindeki çiçeklerin birçok sanat alanına ve eğlencelere etkisi olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Neş’et, aşağıdaki beyitte menekşe çiçeğinin kokusuyla havasını lacverde çevirdiğini; yer, gök ve yıldızların ise yasemen çiçeği ile parladığını söylemiştir. Neş’et bir diğer beyitte ise gül ve bülbülün gül bahçesinde oluşunu tasavvur etmiştir:

Olmış hevâsı bÿy-ı benefşeyle lâcverd

Yer âsmân ahter-i tâbende-yâsemen (K. 2/17)

Güm-nâm-ü şân-ı bülbül ü gül gülsitânda

Murğân hezâr cümle gül üşkûfe-i zemîn (K. 2/18)

Şâir, aşağıdaki beyitte, özellikle saraylarda ve kasrlardaki; güzellik ve ferahlık benzetmelerini Bebek Kasrı kasidesinde de dile getirmiştir. Osmanlı da padişahlar ve eşleri, sadrazamlar, vezirler ve ulema sınıfındaki nitelikli kişiler boş vakitlerinde veya rahatlamak, dinlenmek istediklerinde saraylara, kasrlara giderler ve

orada zaman geçirirlerdi. Özellikle Lâle devrinden sonra Sad'âbâd köşkü, Çırağan sarayı ve Bebek kasrı sık sık ziyaret mekânları haline gelmiştir. Şâir, aşağıdaki beyitte Bebek kasrının havasının, suyunun güzelliğini dile getirirken bu güzelliğin insanın ne kadar rahatlattığını ve mutlu ettiğini vurgulamıştır:

Mâhi vü mürğ birbirine mihmân olur

Âb ü hevâsı öyle latif öyle nâzenin (K.2/11)

Ya'ni hevâsı öyle ferah-bahş u cân-fezâ

Bülbüllenürdi gülleri gül-nârveş hem-in (K.2/15)

2.2.3. Beşiktaş

Tabii güzellikleri bakımından çok eski devirlerden beri ilgi görmüş ve önem kazanmış, Dolmabahçe ile Ortaköy arasında bulunan bir Boğaziçi semtidir. Önceleri “Iasonion, Sergion”, Bizanslılar zamanında “Daphne, Diplokion” adlarıyla anılan semttir. Beşiktaş sahilinde I. Ahmed, IV. Mehmed ve I. Mahmud köşkler ve kasırlar yaptırmışlardı. III. Selim yaz mevsimlerini, kendisinin de birçok ilavede bulunduğu I. Mahmud'un sahil sarayında geçirirdi. II. Mahmud devrinde bazı tadiller gördükten ve yeni binalar ilave edildikten sonra Dolmabahçe'deki sarayın inşası ile eski Beşiktaş Bahçesi ve Beşiktaş Sahil Sarayı tarihe karışmıştır. (Gökbilgin, 1992: 252-253).

Beşiktaş'taki ilk Çırağan Sarayı ise evvelce Kazancıoğlu Bahçesi iken sonra hasbahçeler arasına girmiş ve IV. Murad tarafından kız kardeşi Kaya Sultan'a hediye edilmişti. Daha sonra içinde Çırağan şenlikleri yapılan bu yalı Nevşehirli Damad İbrahim Paşa tarafından hanımı ve III. Ahmed'in kızı olan Fatma Sultan için yaptırılmıştır. Devrin padişahı III. Ahmed de sık sık buraya gelir ve bazan haftalarca kalarak Çırağan eğlencelerini seyrederdi. III. Selim'in 1804 yılında yeniden yaptırdığı bu sahil sarayı II. Mahmud tarafından çok zarif bir şekilde yenilenmiştir. Sultan Abdülmecid'in de bir süre ikamet ettiği Çırağan Kasrı, Dolmabahçe Sarayı'nın inşasından sonra bu padişah tarafından yeniden yaptırılmak amacıyla yıktırılmıştır. Sultan Abdülaziz Çırağan Sarayı'nı yeniden inşa ettirmişse de yine Dolmabahçe Sarayı'nda oturmayı tercih etmiştir (Gökbilgin, 1992: 252-253).

Neş'et, 119 numaralı gazelinde Beşiktaş semti ile ilgili tasavvurlarda bulunmuş ve yine Beşiktaş semtine bağlı olan Bebek bölgesi için 2 numaralı kasideyi yazmış ve bu bölgenin güzelliklerini ifade etmeye çalışmıştır:

Neden ey tıfl-ı dil āsāyiş-i gerdūna inkārun

Senün hābīde-i mehd-i Beşiktaş oldıgun var mı(G.119/3)

2.2.4. İstanbul

Neş'et, Koca Ragıp Paşa vasıtasıyla tanıştığı ve sıkı bir dostluk kurduğu Nakşibendi şeyhlerinden Muhammed Emin Efendinin İstanbul'da vefat etmesine tarih düşmüştür. İstanbul, Divân'da sadece bu beyitte geçmektedir.

Seyr ü seferle gelüp şehr-i Sıtānbūldan

Çondı bu menzilde hem göçdi Muḥammed Emīn (Tar. 21/2)

2.2.5. Kırım

1197'ye (1783) kadar Osmanlı himayesinde Kırım hanları tarafından idare edilen yarımada bu tarihte tamamen Ruslar'ın kontrolü altına girmiştir. Çarlık Rusyası'nın yıkılmasından sonra Sovyetler Birliği'nin bir parçası olan Kırım'ın asli unsurunu oluşturan müslüman Kırım Tatarları, II. Dünya Savaşı'nın ardından ülkelerinden sürülmüş ve buraya Rus, Ukraynalı nüfus yerleştirilerek yarımada'nın demografik ve tarihi görünümü değiştirilmiştir. 1991 'de Sovyetler'in dağılması üzerine Kırım Ukrayna'ya bağlı muhtar bir cumhuriyet haline gelmiş, Kırım Tatarları da ülkelerine dönmeye başlamışlardır. Tarihi eserler bakımından zengin olan Kırım'da önemli abideler vardır. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı tesiri altında cami, medrese, türbe, tekke, han, çeşme, köprü gibi binalar yapılmıştır. Eski Kırım'da Özbek Han Camii ve Medresesi, Sultan Baybars Camii, Bahçesaray'daki eski türbe Osmanlı öncesi eserlere örnektir (DİA. 2002: 447).

Kırım Hanlığı'nın gerçek kurucusu Hacı Giray olup adını taşıyan en eski para 845 (1441-42) tarihini taşır.

“...18.yüzyılın ikinci yarısında Kırım Hanlığının kurultayda seçtiği II. Sahib Giray, Rusya tarafından gelen tehlikeyi görerek çok geçmeden Osmanlı taraftarı gruba tabi oldu. Müslüman halkın ekseriyeti ve ulema Osmanlılar'a karşı daima bağımsızlık davası güden mirzalardan ayrılıyordu. Beyler ayaklanarak hanı İstanbul'a kaçmaya mecbur ettiler. Fakat tahta çıkarmak istedikleri Devlet Giray, Ruslar tarafından desteklenen Şahin Giray'ın saldırılarına dayanamadı. Şahin Giray, Taman da yerleşerek bir kısım mirzaları kendi tarafına çekti. 1776'da Rus kuvvetlerinin yardımıyla Devlet Giray'ı mağlup edip kaçmaya mecbur etti” (İnalçık, 2002: 450-454).

Neş'et Kırım Hanlığının 38. Hükümdarı olan IV. Devlet Giray Han 1768-1774 yılları arasında görev yapmıştır. Osmanlı-Rus savaşı sırasında Şahin Giray'ın ordularına yenilince İstanbul'çağırıldı ve Kıbrıs'a sürüldü. Neş'et Devlet Giray Han'ın ölümü için tarih manzumesi düşmüştür:

Ḥān-ı iḳlīm-i Ḳırım olmış iken

Ḥāk ile yeksan yatur bu pādişāy (Tar. 16/4)

2.2.6. Moskova

Avrupa'nın kuzeydoğusu ile Asya'nın kuzeyini kaplayan, dünyada en geniş topraklara sahip olan ülkedir. 1991 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin dağılmasından sonra Rusya Federasyonu kurulmuştur. Moskova günümüzde Rusya toprakları üzerinde bulunmakta ve başkenttir (Avcı, 2008: 251-253).

Osmanlı-Rus savaşına katılan Neş'et, aşağıdaki beyitte bu savaşa atıfta bulunmuştur:

Bu baht-ı dūn ile iḳlimine ‘azm itdi kim Neş'et

Meger bilmez ola Mosko(v) ki ḥavf-i inhizām itmez (G. 45/8)

2.2.7. Sudan

Kapladığı alan bakımından Afrika'nın en büyük ülkesidir. Osmanlı Devleti'nin bugünkü Sudan topraklarının özellikle Kızıldeniz sahilinde uzanan kısmına ilgi duyması XVI. yüzyılın ilk yarısına rastlar. Hadım Süleyman Paşa'nın Yemen seferi dönüşünde Kuseyr Limanına asker çıkarmasıyla Kızıldeniz kıyılarının ve girişinin emniyeti sağlanmaya çalışıldı böylelikle Sudan toprakları ele geçirildi. Osmanlı Sudan toprakları üzerinde 3 kale (Sevâkin, Masavva, Debârvâ) inşa edildi. Bu kaleler üzerinden Kızıldeniz'in güvenliği sağlanmış oldu. (Kavas 2009: 461).

Şâir, aşağıdaki beyitte koyu karanlık iklime sahip Sudan'daki vaşak hayvanlarının, o bölgenin köylüleri tarafından avlandığını ve derilerinin örtü olarak kullanıldığını belirtmiştir:

Sevâd-ı Zengbâr iklim-i Sūdân

Vaşak-püş olmuş idi şehri ü dihkân (Ş.N. 1/15)

Şâir, bir diğer beyitte ise karanlık gecede siyah ten rengine sahip olan zencilerden bahsetmiştir. Zencilerin gülme esnasında ortaya çıkan dişleri ile karanlık gece, sabahın aydınlığına dönüşmüştür:

Şeb-i deycür idi şaş-ı siyâhân

Yek-ı-yek şubh dendân ile ğandân (Ş.N. 1/16)

2.3. Zaman

2.3.1. Kış Mevsimi

Kış mevsimi genellikle kaynaklarda karamsarlığı, umutsuzluğu, elem ve kederi yansıtır. Klasik Türk edebiyatında kış mevsimi “şitâiyye, zemîstan” gibi farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

Akkuş, “şitâiyye” ile ilgili şu ifadelerle yer vermektedir: “Arap dilinde şitâ, kış mevsimi anlamındadır. Farsça'da kış, kış mevsimi zemîstan (mevsim-i şitâ) ifadeleriyle karşılanmıştır. Şitâiyye, terim anlamı olarak kışlık demektir.

Kaynaklarda şitâiyye, kış mevsimini tasvir eden kasideler şeklinde tanımlanmakla birlikte, türü tanımlarken bağımsız mesnevî metinlerinin içinde kış konulu bölümler ve tamamen kış ve soğuk tasvirine yer veren gazel benzeri nazım şekilleri de dikkate alınmıştır. Kış mevsimi, mecaz dünyasında insan yaşamının son dönemini temsil eder. Kış, bitmişlik, tükenmişlik, gücü kalmamışlık sembolüdür; yaşlanmayı ve ölümü ifade eder; sıkıntı, buhran, gam, üzüntü gibi olumsuzluk ifade eden duyguların sembolüdür. İç mekâna çekilem nedeniyle bezmin kapalı mekânlarda devam edişi, meyhane, pir-i mugân, duhter-i rez, gibi eğlence meclisleriyle ilgili terimlere de şitâiyyeler içerisinde yer verilmektedir” (Akkuş, 2014: 241-242).

Neş’et, aşağıdaki bentte kış mevsimini hatırlatmakta ve bu mevsimin yeme-içme, eğlenme mevsimi olduğuna göndermede bulunmaktadır. Neş’et, yine bu mevsimde hoş olmayan davranışları, olumsuzlukları ve ikiyüzlükleri geride bırakılması gerektiğini ifade etmektedir:

Germ-i ülfet demleridür bu şitâ eyyâmıdır

Zühd-i bāriddür bu dem terk-i riyâ eyyâmıdır

‘ Ayš faslı sâkiyâ muṭrıb-nevâ eyyâmıdır

Şimdi kışdır sevdiğüm şevk ü şafâ eyyâmıdır (Ş. 22/1)

Şâir, aşağıdaki beyitte şitâ yani kış mevsimlerinde yapılan helvâ sohbetlerine telmihte bulunurken, bahar aylarında mesire alanlarında, saraylarda, köşklere ve açık hava meydanlarında yapılan eğlencelerin, meclislerin kış mevsiminde kapalı mekânlara geçtiğini ve âşık ile sevgilinin inzivâya çekildiklerini de dile getirmiştir:

Sohbet-i helvâda sūfi varsun olsun türş-rū

Duhter-i rez bezme nâ-mahremlere açmaz

Bezme kâfidür begün Neş’etle sâkî vü sebū

Şimdi yārân ile cānı inzivâ eyyâmıdır (Ş. 22/5)

Şâir, bir diğerk beyitte ise ilkbahar gibi canlı olan kazanç ve ödüllerinin, yaşlandığında hazan mevsimi gibi solduğuna ve artık onların zamanının sona erdiğini söyleyip bundan şikâyet etmiştir:

Oldı hazân mâ-ğaşal-i nev-bahârumuz

Pîrâne geçdi hayf bizüm rûzgârumuz (G. 49/1)

2.3.2. Bahar Mevsimi

“Baharîye, kelime anlamıyla baharla ilgili, bahara ait demektir. Eskiden bazı mesire yerleri de bahariye olarak adlandırılırdı. Şâirler, baharın gelişini, güzelliğini, manzaralarını; tabiattaki değişimi ve baharın insanı etkilemesini coşkun bir dille tasvir ederler. Şâir bağ ve bahçe terimlerini (gül, bülbül, nesim, lale, sümbül, çemen) çağrışımlarıyla birlikte şiire yerleştirir. Buna göre gülün açılması yeniden canlanmayı ifade ettiği gibi, insanın ruhsal durumundaki olumlu gelişimi de temsil etmiştir” (Akkuş, 2014: 25-26).

Neş’et, aşağıdaki beyitte baharın gelişini vurgulamış ve baharın gelişi ile yeryüzünde bir hareketliliğin, coşkunluğun başladığını ifade etmiştir:

‘ Âlem cüvân u rûy-i zemin-gül-‘ izârdur

Hurrem-behişt cünbiş-i cüş-ı bahârdur (Mah. 10/1)

Şâir, aşağıdaki beyitte de ilkbahar mevsiminin yeme içme ve eğlence mevsimi olduğunu belirtir:

Mevsim-i ‘ ayş ü tarabdur irdi faşl-ı nev-bahâr

Çıldı yârân-ı şafâ gül-geşt-i ‘ azm-i mürgzâr (Mş. 2/4)

Şâir, yine aşağıdaki beyitte baharın gelişiyile ötmeye başlayan bülbülleri teşbih sanatı ile hatiplere benzetmiştir:

Nâm-ı şerîf şâh-ı güle huşbe-ğân-olur

Şimdi hañib-i minber-i gülbün hezârdur (Mah. 10/3)

2.3.3. Nevrûz

Nevrûz yeni gün demektir. Mîladî Mart'ın yirmi ikinci günüdür (Onay, 2014: 317).

Şâir, aşağıdaki beyitte Güneş'in sabahı parlattığını, Ay'ın ise geceyi aydınlattığına vurgu yapmış hatta bu gece ve sabahın Nevrûz günü olduğunu söylemiştir. İkinci beyitte ise Nevrûz günü çınar yaprağının Sâbâ rüzgârının elinde yelpâze olmasından bahsetmiştir:

Ne şeb ki şabâh rûz-ı Nev-rûz

Hürşîd-fürûz mehi şeb-efrûz (Mah. 4/2)

Ateş ruhâna meclis-i Nev-rûz-ı şâhda

Dest-i Sâbâda mirvaha berg-i çenârdur (Mah. 10/7)

2.4. Gelenek, Görenek ve Âdetler

Divân şiiri tasavvuf, mitoloji; aşk, kadın, rakip, şarap, rind ve zahid vb. çatışmaları dışında birçok konuyu da içinde barındırmıştır. Bu konular arasında kültürümüzün ayrılmaz değerleri olan gelenek, görenek, çeşitli inanış ve yaşam tarzlarını da şâirlerimiz divân şiirine yansıtmıştır. Özellikle Nabî ve Nedim ile halk kültürü şiire daha çok girmeye başlamış ve kendisinden sonra gelen nesilleri de etkilemişlerdir. Neş'et'de bu iki velûd şâirimizden etkilenecek şiirlerinde halkın gelenek ve göreneklerini, çeşitli inanış ve yaşam tarzlarını şiirlerinde aktarmaya çalışmıştır.

2.4.1. Âmed ü Şûd

Aşağıdaki beyitte “âmed-şûd” yani “geldi gitti” deyimini ile ilgili olarak Levend, şu bilgileri vermiştir: Eskiden mahalle mekteplerinde, hocaların bulunduğu mevkiin yanında bir “geldi-gitti” tahtası bulunurdu. Bir tarafında “geldi”, öbür tarafında da “gitti” yazılan bu küçük tahtanın, herhangi mazeretle izin alıp dışarıya çıkan talebe “gitti” tarafını çevirir, bu müddet zarfında başkası izin istemezdi.

İzinden dönen, tahtanın “geldi” tarafını çevirir, dışarıda mazeretli olmadığı anlaşılırdı (Levend, 2015: 429).

Şâir, aşağıdaki beyitte mektepteki çocukların elinde âmed-şûd tahtasına telmihte bulunmuştur.

Bu mekteb-i ‘aşk içresin eţfâlün elinde

Ey levha-i dil tahte-i âmed-şüde döndüm (Eb. 19)

2.4.2. Camiler ve Çocuklar

Camilerde geçmişten günümüze kadar süregelen çocukların dini ve ahlâki eğitimleri, Osmanlının son dönemlerinde de devam etmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. Okulların kapanması ile camilerde, resmi ve özel kurumlarda, vakıflarda ve derneklerde günümüzde de camilerde dini ve ahlâki temelli eğitimler vermeye devam edilmektedir.

Osmanlı döneminde şehir, kasaba ve köylerde sıbyan mektebi olmayan yerlerde camilerin çocukların eğitimi için okul olarak kullanılması çok yaygındı. Bu gelenek, özellikle 1950'lerden itibaren yaz aylarında ilkokul öğrencilerine camilerde Kur'an öğretilmesi ve bazı sûrelerin ezberletilmesi şeklinde devam etmektedir (Önkal- Bozkurt, 1993: 51).

Şâir, aşağıdaki beyitte camilerin sıbyan mektepli çocuklar için oyun ve eğlence yeri olduğunu vurgulamıştır:

Sînde olsa n’ola cezbe-i ‘aşk-ı hûbân

Harem-i cāmî‘ olur lu‘ bedegâh-ı şıbyân (Eb.7)

2.4.3. Doktorlardan Şikâyet

Sözlükde tıp ilminin keşfinden, tabâbetin ihdasından beri her hasta ve hasta sahibi doktorlardan şikâyet edegelmiştir. Doktorların gelmesiyle hemen ayağa kalkacağını uman bir hastayı muâyene ve tedâvîye koşmayıp da nazlanarak gecikmek vicdan sahiplerinin yapacağı zulümlerden olmadığı şeklinde geçmektedir (Onay, 2014: 140).

Şâir, aşağıdaki beyitte hasta gönlün derdine derman olacak ilacın, kendisinde beklenen tepkiyi ve şifayı vermemesine yakınmıştır. Burada derman olacak ilacı veren doktora da serzeniş vardır:

Dermân-pezîr olmadı gitdi dil-i bîmâr

Ya çekdigümüz nâz-ı tabîbân ne belâdur (G. 34/3)

2.4.4. Eyvallah

Günümüzde de halk arasında sıkça kullanılan bir halk tabiridir. Sözlük de: Evet, peki; Allah’a ısmarladık, teşekkür ederim anlamlarında kullanılır (Pala, 2011: 143). Tarikat mensupları, bilhassa Bektâşîlerde, Mevlevî dervişleri arasında muvâfakat cevâbı ve hoş görerek yerinde kullanılan bir kelimedir (Onay, 2014: 170).

Neş’et, aşağıdaki beyitte feleğin meşrebine, mezhebine “eyvallah” diyerek mutluluğa meyil edenin arzusunu anlayıp onu onayladığını dile getirmiştir:

Felegüñ meşrebini mezhebini añlayarak

Meyl-i ikbâl idenüñ hâhişine ey-va’llâh (G. 118/4)

2.4.5. Gazel Söylemek

Neş’et, birçok nazım şeklinde şiir yazmıştır ama kendi ifadesi ile dile getirdiği gibi gazel söylemenin kendisi için daha çok önemli olduğu vurgulanmıştır:

Hasbice gazel söyleme besdür bize Neş’et

Erbâbına meymûn ola târîh ü kasîde (G.104/6)

2.4.6. Gazelin Senet Yerine Geçmesi

Şâir, gazelinin manasını bir senet olarak görmekte ve gazelin kendisine şahitlik ettiğini ifade etmektedir:

Müdde’î-i hünerem elde sened tab’ umdur

Şâhidân ma’ nî vü mazmûn ğazelüm huccetdür (G. 39/4)

2.4.7. Hamam

Şâir, aşağıdaki beyitte hamam ve germ-âbe kelimelerini mübalağa sanatı içinde kullanarak göğsündeki gönül üzüntüsünü sıcak su hamamında buz tutan suya dönüştüğünü ifade etmiştir:

Harhar-ı sineden germ-âbemüz yağ-beste âb

Hande-rîz-i şevk iken hammâm n' ola şen-güle (G. 116/4)

2.4.8. Hançer Kabzası

Türk toplumları yüzyıllardır hatta binlerce yıldır bir âdet olan hançeri yanlarında taşırlar. Savaş olmadığı zamanlarda dahi yanlarından hançeri ayırmamışlardır. Çıplak şekilde olan hançerin zarar vermemesi için koruyucu özellikte olan hançer kabzasını kullanmışlardır.

Şâir, aşağıdaki beyitte hançer kabzasındaki yâkûtu Neş'etin gönül kanının damlalarına benzetmiştir:

Hançerinüñ kabzasında tamlâ yâkût şanma sen

Nev-çekide katre-i hûn-ı dil-i Neş' etdür ol (Eb. 5)

2.4.9. Hediye Vermek

Türk geleneğinde binlerce yıl var olan hediye verme âdeti günümüze kadar ulaşmıştır. Özellikle gurbete çıkanlar ya da bir yere ziyaret maksadıyla gidenler, yanlarında sevdikleri insanları mutlu etmek için hediyeler getirirlerdi:

Bir resm-i hediye kıldum i 'tâ

Âyin-i fütüvvet itdüm icrâ (Mah. 3/68)

2.4.10. Helva Sohbeti

Onay, helva sohbetleri hakkında şu bilgileri vermiştir: Birkaç arkadaş kış geceleri hem eğlenmek hem de vakit geçirmek için aralarında ârifâne usûlüyle para toplayarak helva yapmak Anadolu'da bugün de adettir. Türklerde helva sohbeti

eskidir. Fakat en zevklisi, en tatlısı Lâle Devrinde yapılandır. Padişahlar, sadrazamlar ve bütün devlet ricâlinin hazır bulunduğu bu sohbetlerde şâirler padişah ve sadrazam vasfında yazdıkları kasideleri huzurlarında okuyarak iltifata gark olduklarını genç delikanlılarla şakalaşarak helva çekip bastıklarını, köy göçtü oynadıklarını kaynaklardan anlayabiliriz (Onay, 2014: 210).

Şâir, aşağıdaki bentte helva sohbeti ile ilgili olarak şarap meclisinde ve helva sohbetlerinde sūfinin asık suratlı olduğunu belirtir:

Sohbet-i helvâda sūfi varsun olsun türş-rû

Duhter-i rez bezme nâ- mahremlere açmaz

Bezme kâfidür bugün Neş’etle sâkî vü sebû

Şimdi yârân ile cânı inzivâ eyyâmıdır (§. 22/9)

Şâirler, edipler, nükteperdazlar, menkıbegûlar, güzel sesli meşhur muganniler, sazendeler dâvet edilirdi. Her sınıf kendi zevkine ve âlemine göre toplantılar yaparak şiddetli kış mevsiminin uzun gecelerini dostça, zevk ve safa ile geçirirlerdi. (Erbain) karakışın en soğuk geçen kırk günüdür. (Hamaili) karakış biter bitmez erbainin peşini bırakmıyan ve elli gün devam eden sayılı soğuk günlerdir. Sıhhat ve afiyetle erbainle hamsini geçirenler kurbanlar keser, sadaka verirlerdi. Bu helva sohbetlerinin devlet erkânı tarafından yapılanları külfetli olduktan başka resmîyet icabı olarak samimiyet havasından da mahrumdu. Orta halk arasındakiler, yani sanat ve ticaret erbabı toplantıları ise samimî, kardeşçe, neşe içinde geçirdi (Pakalın, 1993: 798).

Neş’et, aşağıdaki beyitte muhtemelen yukarıda da geçen “erbâin” ya da “hamâil” günlerinde yaşanan helva sohbetlerine telmih yapmıştır. Şâir, yine bir başka beyitte helva ile ilgili olarak; kış mevsiminin her zaman, her vakitte soğuk ve sert geçmesini mutlulukla istemiştir:

Giçsün hemîşe-i serdî-i sermâ sürür ile

Halvây-ı berf ola şitâ şehd-i sūr ile (G. 101/1)

2.4.11. Hil'at Vermek

Hil'at, sözlüklerde kaftan olarak geçmektedir. Padişah veya vezir tarafından beğenilen yeni bir görev verilen kimseye giydirilen süslü elbise. Divân şiirinde âşıklar sevgililerin ızdıraplarını ve çektikleri eziyeti kendi üzerlerine giydikleri birer hil'ata benzetirlerdi (Pala, 2011: 208).

Şâir, aşağıdaki beyitte, şâirlere hil'at vermenin padişahların âdeti olduğunu vurgulamıştır:

Kânûnıdır ol pâdişehün şâire ihsan

Ehl-i suhana hil'at-i ilbâsı 'ıyândur (Mah. 9/35)

2.4.12. İsrâf Etmek

İsrâf, sözlüklerde savurganlık anlamında geçmektedir. Harcamalarda itidal haddini aşmak ve harcama yaparken iktisat ve kanat esasına uymamak, tutumlu olamamak şeklindedir (Uludağ, 2012: 191). Geleneklerimizde genellikle isrâf ederek şeytana uyulmaması gerektiği şeklinde ikâzlar söz konusudur. Hatta isrâf şeytanın huyudur diye bir halk tabiri yaygındır. Deyimler sözlüğünde “şeytana uymak” deyimini de “doğru yoldan ayrılarak kötü iş yapmaktır” (Aksoy, 2017: 1059) Şâir aşağıdaki beyitte; sermayen ne kadar olursa olsun bu sermayenin israf edilmemesini ve şeytan ile ortak lafda şirkte birleşmemesini nasihat etmiştir:

Ser-māyeñ olursa bezl ü israf

Div ile şeriksiñ eyleme lāf (Mah. 4/185)

2.4.13. Kalender ve Çar-Darb

Kalenderiye tarikatına mensup olan kişiye “Kalenderi” denir. Ayrıca Bektaşilerde derviş olmaya ikrar veren, fakat henüz derviş oluş töreniyle kendisine taç giydirilmeyen ve tekkede arkıyye hizmet eden kişiye de “Kalender” denir. Halk arasında Kalender yoksul, kimsesiz kişiye dendiği gibi, her şeyi hoşgörüyü karşılayan, geniş meşrepli, herkesle uyuşur, geçinir kişiye de “Kalender Adam” denir (Gölpınarlı, 2015: 172-173). Çar-ı darb ise Farsça dört anlamına çihar ile Arapça

“rükün” anlamına darb kelimesinin birleşmesiyle teşekkül eden ve baştaki saçın, kaşın, sakalın ve bıyığın usturayla kazınması anlamına gelen Çihar(Çar) Darb’dır. Kalenderîliğin olmazsa olmaz erkânından ve tipik ayırıcı vasıflarından biridir (Ocak, 2016: 222).

Şâir, aşağıdaki beyitte telmih yoluyla o dönemdeki kalenderîler ve kalenderîliğin önemli bir simgesi olan çar-ı darb için atıfta bulunmuştur.

Erenler dergehinde bir kalendar bende-i hâş ol

Tıraş it çâr-ı darb ile gönülden fikr-i ağıarı (Th. 10/2)

2.4.14. Kaside Arz Etmek

Şâirler; padişahlara, devlet büyüklerine, ulemalara ve sevdikleri insanlara kaside arz etmişlerdir. Özellikle padişahlara ve onun ailesine, devlet büyüklerinin görev tayinlerine ve fetihlere kaside yazıp bunları yazdıkları kişilere bahş etmişleridir.

Neş’et, şahıslara kaside yazılmamasını tavsiye etmiş, kaside yazmanın sevabının olmadığını da söylemiştir:

İz’ân idince rütbe-i fazl u belâgatın

‘Arz-ı kâside hey ne ‘âceb nâ-savâb olur (K.1/21)

2.4.15. Keşkül

Kayık şeklinde ağaçtan oyulmuş yahut mâdeni levhadan yapılmış veyahut Hindistan’da biter içi boş, buğday biçiminde fakat orta çanak kıt’asında, üstü pürtüklü, siyah bir nesnenin yarısından ibâret derviş çanağıdır. Eskiden derviş kıyâfetli gezici dilenciler bunu taşırlar, dilendiklerini buna korlardı (Onay, 2014: 254).

Şâir, aşağıdaki beyitte Ay ve Güneş gibi olan keşkülün abdâl tarafından kement ile boynuna geçirildiğini ifade eder:

İtme ümmîd-i cinâyet çarh-ı ezrak-püşdan

Pâle-hengi mihr ü meh keçkûlidür abdâldür (G. 30/2)

2.4.16. Keşşaf Tefsirinin Ders Olarak Okutulması

Şâir, Hanif Efendiye yazdığı mahlas-nâme’de bize o dönemde Keşşâf tefsirinin yazıldığı ve okunduğuna dair mesajlar vermiştir:

Budur ser sûre-i esrâr-ı İsrâ

Yazar tefsîrini Keşşâf-ı ma’ nâ (Mah. 1/3)

Sebak-ğân-ı debistân-ı rivâyet

Bu yüzden okıdı âyet-be-âyet (Mah. 1/5)

2.4.17. Lâkab Vermek

Lâkab için Araplar, “El-esmâ tenzilu min es semâi ve mutâbıkân lîl-müsemmâ” derler. Yani isimler (lâkablar) gökten ine, müsemmâsına mutâbık olur (Onay, 2014: 276).

Şâir, aşağıdaki beyitte lâkab için; hükümdar olan Hasan ve Hüseyin’e şehid lâkabları verildiğini söylemektedir:

Hüseyin ü Hasan ol iki şehryâr

Şehân-ı şehîdân-lağab nâmdır (Ş.N. 4/11)

2.4.18. Mahlas Vermek

Divân şâirlerinin şiirlerinde kullandıkları takma adlara denir. Mahlâs, şiirlerin başka şiirlerle karışmasını önler. Bazı şâirlerin kendi adlarını mahlâs olarak kullandıkları da olur. Mahlâslar daha çok iki veya üç heceli kelimelerden seçilir. Üç hecelik mahlâslarda hecelerden biri kısa olur. Bunun nedeni, kelimedede aruzun her kalıbına uygun gösterilebilecek bir kıvrıklığın bulunmasıdır. Mahlâslar genelde şâirin mizacına uygun olarak seçilirdi (Pala, 2011: 294).

Neş'et, şâirlik yeteneğinin dışında çok iyi bir hocadır. Sayısız talebesi olmuş ve talebelerini Molla Gürani'deki konağında yetiştirmiştir. Yetiştirdiği kimi talebelerine mahlas-nâme vermiştir. Neş'et klasik Türk edebiyatında mahlas-nâme şeklinde yazdığı manzumeler ile çoğu kişi tarafından takdirle karşılanmıştır:

Pîrân-ı lisânlarından 'İzzet

Mağlaş saña virdi Baba Neş'et (Mah. 4/155)

Kılıp mağlas ile zî-şân şānuñ

Ĥanîf olsun didi şöhret-nîşānuñ (Mah. 1/69)

Şâir, ayrıca mahlas verdiği kişiler hakkında mahlas-nâmelerinde bilgiler vermektedir. Gayur Efendi için verdiği mahlas-nâme de kendisinin Sadrazam olduğunu ve peygamber efendimizin soyundan (Seyyid) geldiğini beyitlerinde dile getirmektedir:

Oldı vekil-i salţanat- şadr-ı a'zamı

Āşaf-vezîr şāhib-i mihr ü veķārdur (Mah. 10/26)

Şarf eyle na' t-i ceddiñe var celle himmetüñ

Ĥassān-ı na' t-i pâki eger bî-şümārdur (Mah. 10/33)

2.4.19. Methiye Yazmamak

Şâirler, geçimlerini sağlayabilmek için padişahlardan, sadrazamlardan, ulema sınıfından ya da devlet görevlilerinden belirledikleri kişi veya kişilere methiyeler düzerler. Şâirler saraylarda ki işret meclislerine, helva sohbetlerine sûr-ı hümâyunlara katılıp burada kendilerini göstermek ve kanıtlamak istemişlerdir. Kimi şâirler bu uğraşları sonucunca istediklerine caizeye ve hil'atlara kavuşurken kimi şâirler bu arzularına kavuşamamışlardır. En güzel örneği ise klasik Türk şiirinin en önemli şâirlerinden Fuzûlî'dir. Hoca Neş'et ise saygın kişiliği ile bilinen ve sevilen bir hoca, üstâd ve şâirdir. Neş'et, birçok talebe yetiştirmiş ve talebelerine birçok nasihatlerde bulunmuştur. Neş'et, özellikle talebelerine şu iki nasihatte bulunmuştur. Birincisi kimseyi hiciv etmemeleri gerektiğini, hicivden uzak durmaları gerektiğini

hatta örneklerle açıklayarak hiciv yapımları sonucunda daha önce yukarıda verdiğimiz gibi sonlarının Nef'i ve Fehîm gibi olacağını işaret etmiştir. “Neş’et’in talebelerine verdiği bir önemli nasihat ise şâirin kimseye methiyeler düzülmemesini, talebelerin tembih etmesidir” Bu önemli konuya dikkatini çeken Levend, şâir Neş’et’in bu konudaki görüşlerini şu şekilde yorumlamıştır:

Mamafih bütün şâirlerin câize koparmak için kaside yazdıklarını iddia etmek doğru olamaz. Divân şâirleri içinde hiç methiye yazamayanlar vardır. Hoca Neş’et, bunlardan birisidir. Divânî’nda iki naattan sonra, sevdiği ve takdir ettiği kimseler için yazdığı “mahlas-nâmeler” gelir.

O, nihayet iyiliğini istediği kimselerin kendini hayr ile yâd etmesini ister.

Ümmîdim budur ki idesin yâd

Hayr ile beni ve rûhumu şâd

Şâir, o kadar müstağnidir ki, Neşat-abad Kasrı için kendisinden tarih istiyorlar; yazdığı tarih hakkında şunları söylüyor:

Sühân-ârâyi-i vasfî değildi lâç vüs’ümde

Velî me’mûren ittim ‘özü-güyan çend beyt inşâd (Levend, 2015: 553-554).

2.4.20. Na’t Yazmaya Teşvik Etmek

Klasik Türk edebiyatı İslâmî temellere de dayandığı için şâirlerimiz genellikle eserlerine Peygamber efendimize, na’ter yazarak başlarlar.

Neş’et’de aşağıdaki mahlas-nâme beyitinde Peygamber efendimize naatler yazılmasını teşvik etmiştir.

Na’t Nebeviye eyle himmet

Maşşûd budur çü eyle ğayret (Mah. 2/91)

2.4.21. Nazire Eylemek

Şâir, aşağıdaki beyitte Hayri’nin gazeline yazdığı nazire için son beyitte Hayri’nin şiirine nazire eylemek mümkün müdür diye sormuştur:

Cenāb-ı Hayrinün hayret-fezādur Neş'etā şî'ri

Nazire eylemek mümkün midür tāz-sühenlikde (G.107/5)

2.4.22. Samur

Samur sözlüklerde sansar cinsinden bir hayvanın adı olan samur aynı zamanda kürk yerinde kullanılır bir tâbirdir. Tüyü sarı olan bu deriden yapılan kürk makbuldü. Nazımda şeddeli olarak sammur suretinde de kullanılırdı (Pakalın, 1993: 113).

Şâir, aşağıdaki beyitte samur kürkünün gücünü ve değerini vurgulamak ister: samur kürkünün şöhreti her yere yayılmıştır bunda en önemli olan şey samur kürkünün derisidir:

Nām-āver itdi kerr ü fer erbāb-ı zāhiri

Semmūruñ iştiharına bā' iş derīsidür (G. 31/3)

2.4.23. Sohbetlerde Diz Çökmek

Meclis, dergâh ve ocak gibi toplanma ve buluşma yerlerinde sohbet katılanlar özellikle meclis ve dergâhlarda diz çökerek sohbeta katılırlar.

Şâir, aşağıdaki beyitte sohbet meclisinde ders halkasına katılanların diz çökerek sohbetlerde kaynaşdıklarını ifade etmiştir.

Zānū-zen-i bezm-i şöhet oldı

Hem-ħalkā-i ders-i ülfet oldı (Mah. 4/30)

2.4.24. Sûr-ı Hümâyun

Padişahların erkek çocuklarının sünnetleri, kızlarının da evlendirilmeleri münasebetiyle yapılan düğünlere “sûr-ı hümayun” adı verilmiştir (Devellioğlu, 2012: 1125).

Şâir, yeni bulduğu mazmundaki mutluluğu, yeni doğan şehzâde için düzenlenen Sûr-ı Hümâyun eğlencelerindeki mutluluğa benzetmiştir:

İklim-i tabi'âtde olur sūr-ı Hümāyūn

Toğdukça sa'âdet ile şeh-zâde-i mazmūn (G. 96/1)

2.4.25. Şâirlere İhsan Eylemek

Kaynaklarda Resûl-i Ekrem'in şâirlere verdiği değer ön plandadır. Büyük din âlimleri ve yöneticileri de şâire ihsân etmenin sünnet olduğunu vurgulamışlardır. İslamiyet'in, Medine döneminde güçlenip Arap yarımadasının her yerinde otoritesini hissettirmesiyle birlikte şiirde duraklama başlamış, ancak İslâm'ı benimseyen bazı Cahiliye şâirleri söyledikleri şiirlerle Resûl-i Ekrem'in beğenisini kazanmıştır. Daha önce Lahmî ve Gassanî saraylarında methiyeler yazan Hassan b. Sabit bu şâirlerin başında yer alıyordu. İslam şâirleri Resûlullah'ı ve İslamiyet'i övmek suretiyle Müslümanlara moral vermiş, küfür ve inkârda direnen Kureyş ileri gelenlerini yererek Arabistan yarımadasındaki otoritelerini zayıflatmıştır. Şiirin yol açtığı sosyal gelişmeye Resûlullah'ın Hassan b. Sabit'e hitaben söylediği şu söz de şahitlik etmektedir: "Müşrikleri şiirleri ile eleştir, şunu bil ki Cebrail seninle beraberdir (Karaaslan, 2010: 299). Neş'et de aşağıdaki beyitte şâire ihsan etmenin, sahip çıkmanın sünnet olduğunu ifade etmeye çalışmıştır:

Çün hâzretinüñ sünnetidür şâ'ire ihsân

Neş'et kılma luğ ü kerem virdi cesâret (Tar. 1/16)

2.4.26. Tehiyatta Parmak Kaldırmak

İki, üç ve dört rekâtlı namazların oturuşlarında Ettehiyatü duasında özellikle şafii mezhebinde kelime-i şehadet bölümünde zikredilirken Allah'ın birliğini ifade etmek için işaret parmağı kaldırılır.

Şâir, aşağıdaki beyitte namazda otururken okunulan ettehiyatü duasında, şehadet mucizesi olan parmakaların kaldırılmasını vurgular:

Teşehhüddür engüşt-i şehâdet mu'cizâtına

Ki mi'râcuñ müşâru' n-bi' l-benândur yâ Resûla' llâh (N.Ş. 1/2)

2.4.27. Tımar-İltizam Sahibi Olmak

Hoca Neş'et, üzerinde bulunan tımarın kendisine büyük bir engel olduğunu Osmanlı-Rus savaşına katılırken dile getirir. Neş'et, aşağıdaki beyitte köylünün her mahsulünün bereketli olması için niyaz da bulunmuş ve kendisine ait olan tımarı kimsenin iltizam etmemesine dertlenmiştir:

Ola her hüşesi hemyân-ı zer mahsül-i dihkân-ı

Yine tımārumı derdüm bir kimse iltizām itmez (G. 45/3)

2.4.28. Tuğra Çekmek

Berat, ferman ve sair vesikalara tuğra denilen alâmetin yazılması yerinde kullanılır bir tâbirdir. Tanzimat'tan evvel Tuğra "Nişancı" yahut "Tuğrakeş Vezir" denilen tuğra çekmeğe salâbiyyetli olanlar tarafından çekilirdi. Son zamanlarda bu vazifeyi görmek üzere Bab-ı âli'de "Tuğrakeş" adlı hususi memurlar vardır. (Pakalın, 1993: 530).

Şâir, aşağıdaki beyitte hükümdarlık alâmeti olan tuğranın çekilmesini dile getirmiştir:

Tuğrâ-yı Hümayūnı çekilmiş melekūta

Kilk-i raqam şafha-i mäh üzre nişāndur (Mah. 9/32)

2.4.29. Yeniçeri İsyamları

Yeniçeriler Osmanlı idaresinde yüzyıllardır bulunan bir askerî ocak sistemidir. Yeri geldiğinde padişah belirlemede etkin roller de oynamışlardır. Ulufe maaşları ve cülûs bahaneleriyle birçok isyan çıkarmışlardır.

Şâir, aşağıdaki beyitte sevgilinin yürüyüşü ile güzel ülkeyi harap edeceğini söyleyip sevgilinin ayva tüylerini fitne çıkarıp ortalığı karıştıran yeniçerilere benzetmiştir.

Bu yürüyüşle kişver-i hüşni hārāb ider

Haṭṭı ' asākir-i fitenin nev-çerīsidür (G. 31/4)

2.5. Çeşitli İnanışlar ve Davranışlar

2.5.1. Cevşen

Sözlüklerde genellikle zırh, savaş elbisesi anlamlarına gelmektedir. Cevşen, okunduğu zaman kişiyi zırh gibi koruduğuna inanılan duadır (Uludağ, 2012: 89).

Neş'et, aşağıdaki beyitte din uğruna savaşan sâliklerin, cevşen ile korunduğuna ve cevşene sığındıklarına vurgu yapmıştır:

Ṭal' ati mähveş-münîr mürşid ü pey-rev dest-gîr

Ehl-i cihād ü sâlikûñ püşt ü penâh u cevşeni (Tar. 19/4)

2.5.2. Dua Çadırı

Eskiden gizli yerlerde, özellikle kapalı mekânlarda dua etme âdeti bulunmaktaydı. Osmanlı'da da geçmişten gelen gelenek ile çadırda dua etme âdeti var olagelmiştir:

Çetr-i du'â-yı devleti halka penâh ola

Bî-şek ü rayb kim bu du'a müstecâb olur (K. 1/26)

2.5.3. Dua İçin El Açmak

Tanrı'ya dua ederken semâya doğru el açarak dua edilir.

Bâbı el açdı du'â-yı devlete

Bir du'â-gü oldı tâ-rüz-ı kıyâm (Tar. 4/2)

2.5.4. Fena Kokulu Araplar

Şâir, tariz ve istifham sanatını birlikte kullanarak fena kokulu yani kötü kokan Arapların nâmının anber olup olmadığı sormuştur:

Âyîne-i evşâfda seyr eyle cemâlûñ

Bed-bü ' Arabuñ namı degül mi meğer ' anber (G. 37/4)

2.5.5. Hiciv'i Yasaklamak

Neş'et, talebelerine ve çevresine her zaman hiciv yazmamalarını söyler. Yazdığı mahlas-nâmelerde de sık sık bunu dile getirir.

Neş'et, aşağıdaki mahlas-nâme beyitlerinde de bu çekincesini ifade eder ayrıca lisana hicvi alanların akıbetlerinin de Nefî ve Fehîm gibi olacağını da söyler:

El-hâzer zerre kadar alma lisâna hicvi

Sakın ey nûr-ı basar çeşm-i dili kör eyler (Mah.8/14)

Nefî-i mu' cize-gû ile Fehîme nazar it

Gör ser-encâmı kim sana 'ibret bu yeter (Mah. 8/15)

2.5.6. İtk-nâme

Sözlüklerde genellikle köleler için kullanılan kâğıt olduğu belirtilir ve bu kâğıt günümüzdeki kimlik misâlidir. Azad edilen köle ve cariyelere sahipleri tarafından azat edildiklerine dair verilen kâğıdın ismidir. Bu ıtknameleri ekseriya sahipleri nüsha yapıp boyunlarına takarlardı (Pakalın, 1993: 11).

Şâir, aşağıdaki beyitte hüsn-i hat ile yazılmış kâğıdın bir ıtk-nâme olduğunu ifade ederek bu kâğıtta 100 kölenin bağışlanmasını yazmıştır:

Oğudum hüsn-i haţuñ şafha-i ruhsârũnda

Ol ıtk-nâmede yüz bendeyi âzâd yazar (G. 27/6)

2.5.7. Kılıçlı Hatip

Kılıçla fethedilmiş beldelede kiliseden tahvil edilmiş büyük câmilerde hatibin Cuma günleri minbere kılıçla çıkması âdettir (Onay, 2014: 259).

Şâir, aşağıdaki beyitte kılıçla minbere çıkılması olayını telmih sanatı ile güçlendirerek bize aktarmıştır:

Sözini kesdiremez olmasa hün-rîz şehân

Bak hañibe çıkıcağ minbere tîğa tayanur (G. 26/7)

2.5.8. Köçek Tavşanlar

Tavşan, sözlüklerde genel olarak hürriyetin ilanına kadar (1908) Akdeniz adalarından, bilhassa Sakız adasından İstanbul'a gelen köçek Rûm çocuklarının zevk erbâbı arasındaki adlarıdır. Bu tavşan lakâbına Lâle devrinden sonraki şâirlerin eserlerinde tesadüf edildiği dile getirilir. İzzet Mollâ, Enderunlu Vasıf, Fâzıl, Murâd Molla gibi devir şâirlerinin divânlarında bu tabire çok rastlanır (Onay, 2014: 402-403).

Şâir, aşağıdaki bentte tavşanlar kelimesinde tevriye sanatını kullanarak günümüzde de kullandığımız “köçek” tabirini ifade etmeye çalışmıştır. Şâir, köçeklerin meyhânelerde ve farklı farklı mekânlarda insanları eğlendirmeye çalıştıklarını ve köçekler için de meyhânelerin ikâmet yeri olduğunu vurgulamaktadır:

Şayd için biz gezmezüz her küh ü deşti serserî

Seg be-ğaşrı n'eylerüz ağıyârāsâ itleri

Bilürüz mey-hânedede tavşanların yatak yeri

Taş yatur sayd itmenün şimdi şehâ eyyâmıdur (§. 22/4)

2.5.9. Osmanlı Güzelleri

Kaynaklarda Osmanlı ile ilgili şu ifadelere yer verilmiştir: Tanzîmattan evvel Osmanlı diye zeki, güzel, kahraman, cesur, sözünü çekmez, gözünü kırpmaz, iyi ata biner kimselere denirdi ki, Türk demektir (Onay, 2014: 325).

Şâir, aşağıdaki beyitte Celâlî meşreb ve Kahramân-nigehi tamlamaları ile Osmanlının yiğitlik, kahramanlık ve cesur özelliklerine vurgu yaparken Onay, Celâlî meşreb ile ilgili şu bilgileri paylaşmıştır: Celâlî, sözü halk dilinde daima her şeyden alınan ve bu sebeple kavga arayan kimseleri; haksızlığa, mübâlağatsızlığa tahammül edemeyen ve ehlullahtan olan zâtları tavsîf ederken kullanılmıştır (Onay, 2014: 104).

Neş’et, aşağıdaki beyitte yiğit, cesur ve kahraman bakışlı isyankâr olan Celâlî meşreplilere göndermede bulunurken Osmanlı, güzellerine de övgüde bulunmuştur:

Kahramân-ı niğehi gibi Celâli-meşreb

Bir levendâne revişlü gülüş ‘Osmânlu güzel (G. 75/2)

Şâir, yine aşağıdaki beyitlerde Osmanlı güzellerinin, can alıcı güzelliklerini belirtirken kılıcının keskinliğine, elinin maharetine, cesur ve çekinmeyen dilinin güzelliğine vurgu yaparken, bu güzelliğinin şanını da beyitlerde dile getirmiştir:

Kılıcı kanlu eli kanlu dili kanlu güzel

Çeşm-i cellâdı yamân cân alıcı kanlu güzel (G. 75/1)

Şehr âşüb zamân şühre-i âfak-ı cihân

Meh-i Ken‘ân teki var şöhreti var şânlu güzel (G. 75/3)

2.5.10. Tabutlara Âlâmet Koymak

Sözlüklerde “rû-be-kafâ” mazmununun mana olarak ifadesi şu şekildedir: “İçinde ölü bulunan tabutun başına erkek veya kadın olduğuna dair bir âlâmet konur. Eskiden fesin püskülü sarıgın ucu arkaya gelmek üzere erkeğe, yemenî bağlanarak işaret olunurdu” (Onay, 2014: 238).

Şâir, aşağıdaki beyitte mazmunda olduğu gibi tabut tepesinde olan sarığa göndermede bulunmuştur:

Tâc-ı fahr-ı felege bir nazar itdüm Neş’et

Mürde destârı gibi rû-be-kağâ geldi bana (G. 1/9)

2.5.11. Tarâmûn-ı Hatâ

Sözlüklerde geçen “Tarâmûn-ı Hatâ” mazmunu, sahtekârın biri bir miktar altını toz haline getirmiş; birtakım eczâlarla karıştırıp tarâmûn-ı hata adıyla bir attâra satmış. Sonra şehrin hükümdarına müracaatla topraktan altın yapacağını, isterse gözü önünde tecrübede bulunacağını söylemiştir. Hükümdar memnuniyetle

muvafakat etmiş. Kimyâger bir kâğıda birkaç cezâ ismini ve bu meyânda Tarâmûn-ı Hatâyı da yazarak celbini istemiş. Aramışlar cezâ olduğunu söylemiştir (Onay, 2014: 401).

Şâir, aşağıdaki beyitte telmih sanatı ile o dönemde çok bilinen ve anlatılan “Tarâmûn-ı Hatâ” hikâyesine atıf yapmıştır:

İksîr-i ma‘ânî ile ben câbir-i ‘aşkâm

Şatmaz suhânüm lâf ile dârûy-ı Tarâmûn (G. 96/5)

2.6. Sosyal ve Kültürel Unsurlar

2.6.1. Kullanılan Paralar ve Ölçme-Tartma Aletleri

2.6.1.1. Dînâr-Direm

Dînâr, dirhem ve sikke eskiden alışveriş aracı olarak kullanılmıştır. Dînâr, eski zamanın çeyrek lirası değerinde bulunan bir nevi altın paradır (Devellioğlu, 2012: 213). Direm, Arap para sisteminde gümüş sikke yerinde kullanılmış sonra da Osmanlılara geçmiş bir tâbirdir. Bu isim eski çağlarda da kullanılmıştır. Farsça “direm” kelimesinden alınmadır. Araplar bu kelimeyi derahim suretinde cemilendirirler (Pakalın, 1993: 453). Sikke, para üzerine vurulan damga; mâdeni para, akçedir (Devellioğlu, 2012: 1112).

Şâir, aşağıdaki beyitte dinâr ve diremle kerem sahibi olunamayacağını ifade ederken tariz sanatı ile paranın bir başka kullanımı olan pulun, balıkta bile olduğunu söylemiştir:

Sanma dinâr ü diremle olur ashâb-ı kerem

Mâhiyanun dahi hayli pulı var pâresi var (G. 41/4)

2.6.1.2. Sikke

Para üzerine vurulan damgaya denir. Sikke yapan kişiye sikke-zen denilir. Kelime mecâz-ı mürsel yoluyla para, akçe yerine de kullanılır (Pala, 2011: 405).

Şâir, aşağıdaki beyitte şahlar zamanında altın, gümüş ve bakır cinsinden yapılan sikkeleri anlatır:

Zer ü sîm ü mise sikke urur şâhân-ı devrânda

Maḥabbet naḳşı ḳalb-i kāfir ile ehl-i îmânda (Tah. 10/6)

2.6.1.3. Endâze-Peymâ

Endâze, altmış santimetrelik bir ölçüdür (Devellioğlu, 2014: 253). Peymâ, ölçen ve ölçücü manalarına kullanılmaktadır (Devellioğlu, 2014: 1011).

Şâir, aşağıdaki beyitte tenasüp sanatı ile endâze, peymâ ve taksim tabirlerini bir arada kullanmıştır:

Dükân-ı bâme yaḥ-endâze-i sîm

Metâ‘-ı berf olur peymâ vü taḳsîm (N.Ş. 1/59)

2.6.1.4. Terazi-Mizân

Terazi ve mizan aynı anlamlarda kullanılmaktadır. Ölçü aleti, tartı ve ölçek anlamları vardır (Devellioğlu, 2012: 762).

Şâir, aşağıdaki beyitte kalemi bir terazi unsuru olarak kullanır ve üstadın sözlerini kalem ile ölçtüğünü ifade eder:

Oldı üstâd-ı sūḥan-senc-i terâzû-yı ḳalem

Şaḥa-i şafḥada bu gûne resen-bâz-ı ḥayâl (Mah. 12/1)

Şâir, aşağıdaki beyitte ise mahşer günü sırat köprüsünde kurulacak olan adalet terazisine telmihte bulunmuştur.

Reşk-âver-i şûr-ı ṭab‘ı maḥşer

Mîzân ü şîrâṭ u Ḥûr u Kevşer (Mah. 4/127)

2.6.2. Yazı ve Yazı Unsurları

2.6.2.1. Besmele İle Başlamak

Tezhip ıstılahlarındandır. El yazması kitapların ilk sahifelerine yapılan tezhipli başlığa verilen addır. Bir levhanın veya kitabın başına yazılan yazı ve yapılan resme de bu ad verilir (Pakalın, 1993: 187).

Neş'et, aşağıdaki beyitte ser-levha üzerine altın kalem ile hoş bir şekilde yazılan besmeleyi belirtmiştir:

Der-vāze-i baĝ-ı Őemmesinde

Ser-levhā-i besmele pesinde (Mah. 4/85)

Zerrin kalem ile hoş yazılmış

Yākūt-nigīnveŝ kızılmış (Mah. 4/86)

2.6.2.2. Divân Defteri -Divânçe-Mecmua-Cildli Divân

Şâirler yazdıkları manzûm ve mensur eserleri hacimli ise divânlarda hacmi küçük ise divânçe ve mecmua da bir araya getirmiştir. Divânçe, küçük Şiir mecmuasına denir (Devellioĝlu, 2012: 214). Mecmua, toplanılmış, biriktirilmiş, tertip ve tanzîm edilmiş Şeylerin hepsidir. Seçilmiş yazılardan da meydana getirilen yazma kitaplara da denir (Devellioĝlu, 2012: 689). Cild ve cildbend sözlüklerde genellikle aynı anlamda açıklanmıştır. İçine yazılar, resim kâğıtları veya yapılmış resimler konularak, onları bozulmaktan muhafaza eden, kitap gibi bir kenarından bez ile yapışmış iki mukavvadan ibaret kapaklara verilen addır. Aĝız tarafından ve yanlardan birer küçük Őerit parçası ile bağlanır. Bugünkü tâbirle karton demektir. Cilt bağliyan mânasına gelen ve cild ile bendden terekkübeden Farsça bir terkiptir (Pakalın, 1993: 292).

Şâir, aşağıdaki beyitte mecmuanın özeti olan fihristi ifade ederken, bir diĝer beyitte cildli bir Divân defterinin olduĝunu vurgulamıştır. Son olarak da Şâirin divânçesi açıklanmıştır:

Mecmū‘a-i hayra ola icmāl

Fihrist-i ħurūf-ı kıl-k-i a‘māl (Mah. 2/97)

Gör sühanum bahtını itdi ħalender-reviş

Defter-i Dīvānumuñ cildi bir eski ħaşır (Eb. 14)

Her bāğda hezār-Beyt-i Ma‘mūr

Dīvānçe-i şā‘irān pūr-zor (Mah. 4/83)

2.6.2.3. Fermân

Fermân, Padişah tarafından sâdır olan emir, irâde, buyruk ve yarlığa denir (Onay, 2014: 179). Şâir, aşağıda fermân kelimelerini sultanın, padişahın ve şahların emriyle oluştuğuna vurgu yapmıştır:

Eltıf-ı şehiye gördi şâyân

Şâh-ı suhan itdi böyle ferman (Mah. 3/59)

Maĥabbet naĥşı ħalb-i kâfir ile ehl-i imānda

O sulţāndur ki fermānı revān cümle cihān cānda (Th. 10/6).

2.6.2.4. Fihrist

Fihrist ve fihris anlamlarında geçmektedir. Bir kitabın içinde neler bulunduğunu gösteren ve kitabın ya başına ya da sonuna konulan cetvel veya indekstdir (Devellioğlu, 2012: 305).

Neş’et, aşağıdaki beyitte mecmuanın hayırlı olmasını ifade ederken, mecmuadaki fihristin yapılan işlerin özeti olduğunu söyler:

Mecmū‘a-i hayra ola icmāl

Fihrist-i ħurūf-ı kıl-k-i a‘māl (Mah. 2/97)

2.6.2.5. Hokka

Hokka, içine mürekkep konulan küçük kaplara verilen addır. Madenden, cam veya topraktan yapılabilirdi. Divân şiirinde ağız bir hokkaya benzetilir (Pala, 2011: 210). Şâir, aşağıdaki beyitte hokka ağzının hikmet lisanı olduğunu dile getirir:

Zebân-ı hikmete bu hoşka femdür

Çalem bunda lisânü' l-ayb gūyı (Kt. 6)

2.6.2.6. Hüsn-ü Hat

Hüsn-i hat güzel yazı yazma sanatıdır (Devellioğlu, 2012: 451). Neş'et, aşağıdaki beyitte kitapta hüsn-i hat sanat ruhunun olmadığını söylemiştir:

Bu ravza ki sâde levh-i bâbı

Yok hüsn-i hat-ı ruḥ-ı kitabı (Mah. 4/124)

2.6.2.7. Kalem

Neş'et, aşağıdaki beyitte yazının altın kalem ile güzel yazıldığını ifade etmiştir:

Zerrîn-çalem ile hoş yazılmış

Yâkût-nigînveş çazılmış (Mah. 4/86)

2.6.2.8. Kalem Tıraş, Kalem Tıraşçı

Yazı erbâbı, şâirler, edîbler, devlet adamları, ulemalar ve özellikle hattatlar kamıştan yapılmış kalemler kullanmıştır. Bu kamıştan yapılan kalemler için bir açacak niyetinde kalemıraşlar kullanılmıştır. Kalemıraş işini kendisine meslek olarak seçen insanlar meşrutiyetin ilk zamanlarına kadar yetişmiştir. Kamış yazı kalemlerini açmağa mahsus uzunca saplı ve demiri sabit olup çakı gibi açılıp kapanmayan küçük bıçak nev'inden eletin adıdır. Kalem ucunun icadından evvel yazı yazanlar, ondan evvel ve sonra hattatlar kamış kalem kullandıkları için kalemıraş, kalemlerini açmak için en çok muhtaç oldukları bir âletti. Kalemıraşların çeliklerine çok ihtimam edildiği gibi saptarı da ağaç, kemik, sedef, mercan, akik,

ödağacı, hünnap, pelesenk ve 'abanozdan yapılırdı. Zenginler kalemtırâşlarının saklarını altından yaptırırılar yahut altın kakmalarla süslerlerdi (Pakalın, 1993: 146-147).

Şâir, aşağıdaki beyitte bir kalemtırâşçı için övgüde bulunmuş ve bu kişinin niteliğini, kalitesini ön plana çıkarmıştır. Şâir, ayrıca o dönemde var olan kalem tıraş erbâbı kişilerin varlığını da bize göstermektedir:

Evşâf-ı hüsn-i haţ ile ider raqam

Vaşfi qalem-tırâş ile kim keser qalem (Eb. 9)

2.6.2.9. Kapılara Kitabe Koymak

Binaların kemerlerine, kapı üzerlerine, çeşme ve sebil gibi şeylerin cephelerine koyulan yazılı levha; böyle bir levhanın yazısı yerinde kullanılan bir tabirdir. Mezar taşlarındaki yazılara da kitabe denir (Pakalın, 1993: 284).

Eski zamanlarda evlerde, dükkânlarda, tekkelerde, camilerde ve günlük hayatın akışı içerisinde bulunan mekânlarda duvarlara, kapı üstlerine şiir, dua, ayet, hadis vb. sözler yazmak ve bunu kitabe şeklinde asmak âdettir. Şâir, aşağıdaki beyitte kapıya yazılan kitabenin şöhretli ve süslü olduğunu ifade etmeye çalışmıştır:

Bir bâb kitâbesinde mektûb

‘Unvân-tırâz idi bu üslûb (Mah. 4/100)

2.6.2.10. Kitabe Levhası

Üzerine yazı yazılmak yahut resim çizilmek üzere binaların cephelerinde bulunan taş veya madeni levhalara verilen addır (Pakalın, 1993: 284).

Şâir, aşağıdaki beyitte kırmızı kitabe üzerine, kırmızı mürekkep ile şemse yaptığını açıklamıştır:

Bir levha-i la‘l kitâbesinde

Sürh ile nüvişte şemsesinde (Mah. 4/94)

2.6.2.11. Kütüphane

Kütüphane, kitaplık ve kitapsaray anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2012: 619). Şâir, aşağıdaki beyitte kütüphane kavramından bahsetmiştir:

Didi ki ey ‘ ârif-i zemîne

Ey harf-i şigerf-i kütub-hâne (Mah. 4/57)

2.6.2.12. Pergâr

Pergel, eski metinlerde aşağıdaki gibi pergâr şeklinde geçmektedir. Şâir, aşağıdaki beyitte pergârın daire çizme özelliğinden yararlanmıştır. Şâir, burada kalbin ortasındaki beneği merkeze alarak bu kara beneğin etrafında pergel ile bir daire çizmiştir:

Devre dâ‘ ir kılıcağ dâ‘ ire-i devrânı

Pây-ı pergârı süveydâda kodı hâzret-i ‘ aşk (G. 68/3)

2.6.2.13. Şemse

Şemse, eski nakkaşlar tavanlara türlü boya üzerine güneş resm ederlerdi. Ressâm ve tezhîbcilerin de muhtelif renkler üzerine şemse yaptıkları eski minyatürlerde, kitap başlıklarında görülür (Onay, 2014: 390).

Şâir, aşağıdaki beyitte levha kitabe üzerine yapılan şemsenin kırmızı kızıl renk ile yapıldığını belirtirken diğer beyitte ise bir bâb da alın yazısına şemsenin nakşedildiğini açıklamıştır:

Bir levha-i la‘ l kitâbesinde

Sürh ile nüvişte şemsesinde (Mah. 4/94)

Bir bâbda ser-nüvişt şemse

Olmış bu nigâr nakş-beste (Mah. 4/96)

2.6.2.14. Varak

Varak, yaprak ve kitap yaprağı anlamındadır. Kelime umumî manada “yaprak” anlamında kullanıldığı gibi el yazması kitapların her bir yaprağı için de kullanılır. Buna göre yazma bir kitapta sayfa numarası değil varak numarası esas alınır. Bir varakın ön yüzüne “a” , arka yüzüne “b” kodu verilerek sayfa gösterilmiş olur (Pala, 2011: 472).

Şâir, aşağıdaki beyitte felek mecmuasının altın bir kalem ile yazılmasını ve bu mecmuanın da 9 varaktan oluşmasını ister:

Yazalar nüĥ-varak-ı mecmū' ā-i eflāke

Kilk-i zerle ŧeb ü rüz her eŧerin ŧems ü ŧamer (Mah. 8/18)

2.6.3. Meslekler

2.6.3.1. Kahve ve Kahveci Başı

Kahve, 15. ve 16. asırdan itibaren Habeŧistan ve Yemen sūfileri arasında gece ibadet ederken uykuyu defetmek, zihni açmak ve kalbe feyz ve bereketin gelmesini sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Bazı tarikatlarda kahveli ayinler ve zikir toplantıları yapılırdı (Uludağ, 2012:203). Kahve nakıybi, Mevlevîlerle Bektaşilerden başka, bütün tarikatlarda vardır. Kahve ocağına bakan, kahve pişiren, yamaklığını yapan zatla kahveyi mihmana sunan derviŧe denir (Gölpınarlı, 2015: 171). Piş-gir, sözlüklerde havlu ve peŧkir şeklinde geçmektedir (Devellioğlu, 2012: 1014).

Şâir, aşağıdaki beyitlerde Halvetiyye tekkesi için tarih düşmüştür. Burada Pişgiri (havlu) ve Kahveci başını nâm saldıklarını ve mutlu olduklarını ifade ederken tekkeye de bağılılıklarını vurgulamıştır:

Hān-ı devlet pīŧgīr ağıası biri

Ķahveci başı biri ferĥunde-nām (Tar. 4/22)

Kahveci başıyla pīŧgīri aga

İsr-i sāha sālik idiler müdām (Tar. 4/26)

2.6.3.2. Kemânkeş

Okçulukta mehareti olanlar hakkında kullanılır bir tâbirdir. Silâhın icadından evvel bir harb âleti olarak kullanıldığı müddetçe ok atmayı öğrenenler olduğu gibi sonraları bir spor, bir zevk ve eğlence âleti olmak üzere ok istimâl olunmuştur (Pakalın, 1993: 239).

Şâir, aşağıdaki beyitte kemânkeş tabirini kullanarak bu mesleğe bir gönderme de bulunmuştur:

Ne hevâ vü ne kemân u ne kemân-keş ancak

İrgüren menziline tîri nida-yı yâ Hâk (Eb. 11)

2.6.3.3. Müşir

Askerlik rütbelerinin en yükseğine verilen addır. Mülkiyeden Vezirlik rütbeline muadildi. Müşirlik Tanzimat'tan sonra meydana gelen rütbelere dendir. Arapça işaret edici demek olan Müşir ıstılah olarak devlet işlerinde emir ve işaret eden demektir. Eski şâirlerin kasidelerinde bu manada geçer (Pakalın, 1993: 636).

Şâir, aşağıdaki beyitte Divân'da hazır bulunan ve emir veren müşirin olmadığını söylemiştir:

Dîvânda müşir degül çü hâzır

Yok bezm-i suhanda kâtibü's-sır (Mah. 4/138)

2.6.3.4. Remmâl

Reml, kendine özgü şekiller ile gâipten haber veren bir nevi faldır. İlk zamanlar bu şekiller parmakla kum üzerine çizildiği için reml denilmiştir. Rivayete göre remil ilmi, Hz. Âdem'den itibaren İdris peygamber vasıtasıyla Danyal peygambere bildirilmiştir. Remlin esası nokta olup her iki nokta bir çizgi oluşturur. 16. şekil üzerinde işlem gören remilde kutlu ve kutsuz şekiller bulunur. Remilin sonucu iyi çıkarsa “beyaz düştü” denir. Remil ilmini bilene remmâl denir. Günümüzde bu tür falcılık yok olmuştur. Edebiyatta remilden çok remmâl ile ilgili düşünceler ele alınmıştır (Pala, 2011: 376).

Sözlüklerde tâlih anlamlarında geçmektedir. Bir torba içindeki numaralardan birini çekerek bu numaranın bulunduğu eşyayı almak suretiyle oynanan kumarlara kur'a çekmek denir (Onay, 2014: 175).

Şâir, aşağıdaki beyitte bin niyetle arzuyla, istekle çıkılan yolda hiç şansının olmadığını ne niyetle olursa olsun talihinin yaver gitmediğine isyan etmiştir:

Atılır bir demde biñ niyyetle sath-ı hâhişe

Hîç murâdı yok bu tab'ũñ kur'a-i remmâldür (G.30/4)

2.6.3.5. Rikâbdâr

Padişahların atla bir yere gidişleri sırasında özengiye tutmak suretiyle ata binip inmelerine yardım eden adam hakkında kullanılır bir tâbirdir. Padişahlarla vezirlerin atlarının yanında piyade (yaya) giden adam hakkında da kullanılırdı (Pakalın, 1993: 44).

Şâir, aşağıdaki beyitte rikâbdar mesleğini sürülerin önünde bekleyen bir kişi olarak tasavvur etmiştir:

Mikâ' il edeble îstâde

Pîşinde rikâbdârı pâde (Mah. 2/65)

2.6.3.6. Saka Başı

Saray sakalarının başlarına verilen addır. Divân-ı hümayun sakaları da denilen ocak halinde bulunan ve bölük itibar olunan sakalar suyu gümüş kaplar içinde taşıdıkları için bunlara “Sakayan-ı Sim-i Hassa” adı da verilirdi. Divân'ın toplantı günlerinde saka başı yaz ise erkâna buzlu şerbet, kış ise macun sandığı gibi yemekten evvel sadrazamla, vezirlere ve nişancıya leğen, ibrik ve havlu tutar, yemek yenilirken de hizmet ederdi (Pakalın, 1993: 96).

Aşağıdaki beyitte şâir, teşbih sanatı ile sakka başları ağlayan iki göze benzetmiştir:

Sakḳā başılar dü-çeşm-i giryān

Olmuşdı Emīn Şurre ḫirmān (Mah. 2/29)

2.6.4. Giyim, Kuşam ve Süslenme

2.6.4.1. Giyim ve Kuşam

Lâle devrinde birçok alanda başlayan yenilikler insanların giyim, kuşam ve süslenme ihtiyaçlarına da etki etmiştir. Hükümdarlardan, ulema sınıflarına ve halka kadar yayılan giyim, kuşam ve süslenmeye önem verme; Lâle devrinden sonra da devam etmiştir. Özellikle Nedim'in giyim, kuşam ve süslenmeyi; şiire yansıtması kendisinden sonra gelen şâirleri de çok etkilemiştir. "Nedim Divân edebiyatının hayattan uzak, soyut bir sanat anlayışı çevresinde bir takım kalıplaşmış mazmunlarla örülen dar çerçevesini aşarak, kimi şiirlerinde, özellikle şarkılarında gördüğü ve yaşadığı hayatı yansıtmaya çalışmıştır ki, bu davranış divân şiirinin yapısı içinde önemli bir yeniliktir. Lâle Devri'nin eğlenti yerlerini, eğlence şekillerini, köşklerini bir kısım halkın âdet gelenek ve giyinişlerini bu şiirlerinden çıkarmak olanağı vardır" (Kudret, 2017: 375). Hoca Neş'et Divânı'nda da bu özelliklere Nedim Divânı'ndaki kadar rastlamasak da kısmen görülmektedir. Özellikle kendisinin Mevlevî kökenli olmasından dolayı bir Tahmisinde Mevlevî giyim-kuşam unsurları ön plandadır.

Sikke, Arapçadır; madeni ve bilhassa alın paranın üstüne basılan yahut yapılan ve devletin geçer parası olduğu ispatlayan nakış ve yazı anlamına gelir. Mevlevîler, Mevlânâ'ya mensup olduklarını bildiren dövme, keçeden yapılan yekpare, bal rengi yahut beyaz, bir karış, dört parmak uzunluğunda iç içe geçme, iki kattan meydana gelen külaha bu münasebetle sikke demişlerdir. "Dal sikke, dal kavuk, dal fes" üstüne sarık sarılmayan sikkeye, kavuğa, fese denir (Gölpınarlı, 2015: 274).Şâir, Mevlânâ'nın sikkesini vurgulamaktadır:

Şehinşâh-ı kerâmet-sikke Mevlânâ-yı Rûmî kim

Ḥüsâm-ı nuṭḳı kesmişdür gönülden 'ırḳ-ı inkârı (Th. 10/7)

Kabâ, kaftan demektir. Kaftan yahut haftan: cenkte zırh üzerine giyilen pamuklu libâs demek iken sonraları astarsız uzun kumaş entariye denilmiş gitgide

hil'at gibi ipekli kumaştan yapılan libâs manasına da kullanılmıştır (Onay, 2014: 230). Delk; Cübbe, abâ bir tür giysi ve sûfilerin giydiği hırka veya cübbeye de denilmektedir. Ayrıca cübbe yamalı olursa delk-i murakka, renkli olursa delk-i mülemma adını alır (Uludağ, 2012: 101). Delk sözlükte; eski elbise, yamalı dilenci hırkası, dervişlerin giydiği eski abâ ve yırtık cübbe anlamlarında da ifade edilmiştir (Devellioğlu, 2012: 195).

Şâir, aşağıdaki beyitte bazen eski, yamalı bir elbiseyi; nevruzun şahının kaftanına değiştirilemeyeceğini söyleyerek bir karşılaştırma yapmıştır:

Gehî delķı ķabâ-yı ŧâh-ı nev-rûza deęiŧmezler

Pâlâs u postı taķt u baķt-ı firûza deęiŧmezler (Th. 10/13)

Palâs (pelâs), sözlüklerde aba, çul, eski kilim ve keçe anlamlarında kullanılmaktadır. Divân şiirinde âşık gam palâs'ını elbise diye giymiştir. Bu benzetmede dervişlerin palâs giymelerine de işaret vardır (Pala, 2011: 368). Post, tüylü hayvan derisine denilmektedir. Tekkelerde ise belli bir makamı ifade eder. Mevlevîlerde kırmızı post Sultan Veled makamını, beyaz post Ateşbaz Veli makamını ifade etmiştir (Uludağ, 2012: 288).

Neŧ'et, aşağıdaki beyitte pâlâs ve postun, taķt ve ŧanslı baķta deęiŧtirilemeyeceğini vurgulamıştır:

Gehî delķı ķabâ-yı ŧâh-ı nev-rûza deęiŧmezler

Pâlâs u postı taķt u baķt-ı firûza deęiŧmezler (Th. 10/13)

Külâh, Farsça başa giyilen ŧeye derler. Çok defa üstü sivri olduğu için, sivri ŧeylere "Külâh gibi" denir; gene bu yüzden minarelerin üst kısmında, kurŧun kaplı sivri ucu da "Minare külâhı" denmiştir. Mevlevîlerin giydikleri sikkeye de "Külâh-ı Mevlevî," yani Mevlevî külâhı da denir (Gölpınarlı, 2015: 196).

Şâir, fakirlik külâhını, parlak bir devletin tâcına dahi deęiŧtirilemeyeceğini ifade etmiştir:

Külâh-ı fakrî tâc-ı devlet-efrûza değişmezler

Melâmet hırkasın dîbâ-yı zer-dûze değişmezler (Th. 10/13)

Hırka, yamalı elbise ve çeşitli kumaş parçaları birbirine dikilerek yapılan elbise anlamında kullanılmaktadır. Murakka; dervişlerin toplu zikir yaptıkları esnada giydikleri yelectedir. Bir mürid adayı belli bir deneme ve hazırlık döneminden sonra tarikata ehil ve şeyhe layık görülürse ona tekkede yapılan bir törenle hırka giydirilir. Hırka giyen talip artık bundan böyle şeyhin müridi, tarikat mensubu ve diğer müritlerin kardeşidir. Tarikatın kural ve ilkelerine uymak kendisine verilen görevleri seve seve yerine getirmek zorundadır. Hırka giymek, mürit adayını şeyhin kabul ettiğinin dolayısıyla Hakk'ın da kendisini kabul ettiğinin simgesidir. Hırka giyen talip artık belli bir derneğin üyesidir (Uludağ, 2012: 166). Diba, İpekli ve renkli kumaş, bir nevi kalın canfese verilen addır. Altın veya gümüş karışık dokunmuş çiçekli ipekli kumaşlara da diba-yı münakkaş denilirdi (Pakalın, 1993: 457).

Şâir, aşağıdaki beyitte Melâmet hırkasını sırmalı, işlenmiş ipekli kumaşa değiştirmeyeceğini belirtir. Ayrıca şâir, dîbâ kelimesini “ipekli, renkli bir kumaş” olarak nitelemiştir:

Külâh-ı fakrî tâc-ı devlet-efrûza değişmezler

Melâmet hırkasın dîbâ-yı zer-dûze değişmezler (Th. 10/13)

Câme, çamaşır, elbise ve sırta giyilen her şey için kullanıldığı halde aslında yenleri bol rahat ev kıyafetine denir (Pala, 2011: 82). Libâs, kelimesinin elbise, giyilecek şey, ruba, sevb ve esvâb şeklinde kullanılmıştır (Sami, 2012: 954). Câme, aşağıdaki beyitte elbise olarak kullanılmıştır:

Evvel çıkarup câme-i cân rehn-i şârab it

Tecrîd ile var soñra yüri ‘ âlem-i âb it (G. 8/1)

Libâs kelimesi aşağıdaki beyitte elbise anlamında kullanılmıştır. Şâir, aşağıdaki beyitte kendini beğenmişliğin sonucunda; libâsı vücudundan çıkarıp soyacaklarını ifade etmiştir:

Melâmet hırkasın dibâ-yı zer-düze değişmezler

Şoyarlar kâmet-i cândan libas-ı ‘ucb u pindarı (Th. 10/13)

Tennûre, etekleri ayaklardan biraz yukarıda olan belden aşağısı, adım atmak yürümek için genişçe, beli dar, yakasız, kolsuz, önü bele kadar açık üst tarafı bedene kadar yapışacak tarz da dar olan ve hizmet için giyilen libâsa denir. Mevlevîlerde iki çeşit tennûre vardır; biri yukarıda geçen hizmet tennûresidir, ki bunu matbah canları, yani henüz çilesini bitirmemiş ve hücre sahibi olmamış bulunan ve hizmette olan dervişler giyerler. İkincisi sema tennûresidir. Sema tennuresinin etek kısmı gayet geniş yerde sürünecek kadar uzundur (Gölpınarlı, 2015: 307-308). Tennûre-i pûş ise tennûre giyen dervişe denilmektedir (Devellioğlu, 2012: 1259).

Neş’et, aşağıdaki beyitte feleği Mevlevî âşıklarının usullerine uyarak irfan meclisinde tennure giymiş olarak tasvir etmiştir:

Felek tennure-pûş abdâlidür bu bezm-i ‘irfânuñ

Uşul-i ‘aşıkân-ı Mevlevîye uymış etvârı (Th. 10/14)

Târ ü pûd, sözlükte arşak ile argıç, çözüğü ve atkı (dokumacılıkta) şeklinde kullanılmıştır (Devellioğlu, 2012: 1207). Pîrâhen gömlek olarak ifade edilirken divân şiirinde ise aşığın bağrındaki ve bedenindeki yaralar ile kendi teni bir pîrâheni âşık tarafından kıskanılır. Çünkü o sevgiliyi sarıp kucaklamıştır. Bazen Yûsuf Peygamber ile ilgili olarak da pîrâhenden bahsedilir. Kelimenin “pirehen” şeklinde kullanılmıştır. (Pala, 2011: 371).

Şâir, aşağıdaki beyitte “Tır u pûdı” kelimesini aslında Târ ü pûdı anlamında kullanmıştır; şâir, pîrâhen kelimesini telmih sanatı ile gömleğin iplerini Hz. Meryem’in kullandığı ince ipliğe benzetmiştir.

Tır u pûdı olalı câme-i ‘aşkuñ reg-i cân

Pîrehen rişte-i Meryemle kabâ geldi bana (G. 1/2)

Destâr, sarık demektir. Tarikatlerde fahrın üstüne sarılan düz ve gittikçe genişleyen sariğe “Pâyeli” yani basamaklı sarık denir. Şeyhler çok defa “Huseynî

destâr” sararlar ki bu, aşağıdan yukarıya doğrudur ve yarısına yukarıdan aşağıya doğru iner; ortası kalınca, alt ve üst tarafları fahirle aynı hizadadır. Birden fazla çeşidi bulunmaktadır (Gölpınarlı, 2015: 88). Tarikat ehlinin, şeyhlerin ve halifelerinin sardıkları çeşitli renk ve şekillerdeki sarıklara da destâr adı verilir (Uludağ, 2012: 104).

Şâir, aşağıdaki beyitte ölen kişinin var olan sarığını, tabut başına konulmasına vurgu yapmıştır:

Tâc-ı fahr felege bir nazar itdüm Neş’et

Mürde destârı gibi rû-be-ķafâ geldi bana (G. 1/9)

Dâmen, sözlük anlamı etektir. Özellikle bazı kelimeler ile mecazî ve gerçek anlamda birleşik kelimeler kurar. Dâmen-bûs (etek öpmek), dâmen-âlûde (eteği bulaşık, iffetsiz) vs. Divân edebiyatında âşığın gözü, inci gibi yaşlarla dolu bir etektir ki, bu inciler, sevgili için yollara saçılır. Ayrıca ufuklarda yer ile gök birleşir ki bu da göğün dâmeni imajını uyandırır. Kelimenin dâmân şekli de kullanılır (Pala, 2011:105).

Şâir, aşağıdaki beyitte eteğin ucundaki söz incilerinin kulağına küpe olmasını ifade etmiştir:

Ŧut dâmen-i gûşı güher-i nuķa kerem ķıl

Pend-i peder-i pîr-i ĥired cân-ı cüvândur (Mah. 9/23)

Hil’at, sözlüklerde kaftan olarak geçmektedir. Padişah veya vezir tarafından beğenilen yeni bir görev verilen kimseye giydirilen süslü elbisedir. Divân şiirinde âşıklar sevgililerin ızdıraplarını ve çektikleri eziyeti kendi üzerlerine giydikleri birer hil’ata benzetirlerdi (Pala, 2011: 208). Pakalın ise hil’at’ı şu şekilde ifade etmiştir: üste giyilen elbiselerden birinin adıdır. Türkçesi kaftandır. Ahmet Vefik Paşa (Lehçe-i Osmani) de “Resmen giydirilen elbise teşrifat kaftanı, Halâ-ı fâhire” suretinde izah etmiştir. Hil’at tevcih olunacak zatın sıfat ve mevkiine göre değişirdi. Vezirlere seraser kaplı samur kürk, diğer erkân-ı Devlete ise sade hil’at giydirilirdi (Pakalın, 1993: 53).

Şâir, yukarıda da ifade edildiği gibi beyitte hil’at-ı ilbas tamlaması ile Hanif Efendiye yazdığı Mahlas-nâme de tebrik için verilen, elmaslarla süslendirilmiş hil’at yani kaftanı vurgulamıştır:

İdüp tebrîkine bir hil’at ilbās

Muraşşa-‘pend ile yek-pāre elmās (Mah. 1/70)

Mıkraz, şâir, aşağıdaki beyitte mıkraz kelimesini tevriye sanatı ile kullanmıştır. Neş’et, İzzet Beyefendiye yazdığı mahlas-nâme de mıkraz yani makasın ayırıcılığı veya bölücülüğü gibi durumlardan uzak durmasını, iğnenin ördüğü dikişler gibi birleştirici bir unsur olmasını istemiştir. Şâir, Beylikçi İzzet Beye verdiği bu mahlas-nâme beyitinde insanları makas gibi ayırmamasını iğne gibi birleştirici olmasını nasihat etmiştir:

Mikrāz gibi kılma çāk-i dāmen

Sūzen gibi ol hemān rüfū-zen (Mah. 4/172)

2.6.4.2. Süslenme Unsurları

2.6.4.2.1. Ayine, Ayna, Mir’at

Aynanın edebiyatta kullanım sebeplerinin başında bir süs malzemesi oluşu gelir. Güzeller, aynaya bakarak kendi güzelliklerinin farkına varırlar, yine ona bakarak süslenirler. Aynanın karşısındakini gösterme ve yansıtma özelliği, gerçekte aslı olmayan bir şeyin bir hayal misali ortaya çıkmasıdır. Ayna kelimesi “mir’at” ve “gözü” kelimeleriyle de eş değerdedir (Pala, 2011: 47). Şâir, aşağıdaki beyitte aynayı süslenme unsuru olarak kullanmıştır:

Āyīne-i evşāfda seyr eyle cemālūñ

Bed bu ‘Arabuñ nāmı degül mi meger ‘anber (G. 37/4)

Şâir, aşağıdaki beyitte ayna ve ayinenin farklı bir kullanımını dile getirmiştir:

Ol lü' lü' -i deryâ-dil ü yek-tı-yı kerâmet

Mir' ât-ı taşavvurda melâli hâlecândur (Mah. 9/17)

2.6.4.2.2. Gül-âb

Gül-âb bir süs malzemesi olarak geçmektedir. “Gül-âb, cüllâb ve cülâb şeklinde adlandırmalar da söz konusudur. Asıl manası gül suyudur. Sevgili bunu güzellik unsuru olarak kullanmaktadır” (Devellioğlu, 2012: 147). “Gül suyu ve gül yağı gülden çıkarılmaktadır” (Pala, 2011:172).

Neş’et, aşağıdaki beyitte gül suyu damlalarının sızıntıları ile etrafa saçılıp izler bıraktığını dile getirmiştir:

Gül-âb-ı reşha-pâş-ı vahy-âşâr

İdüp ol garğa-i esrârı hüşyâr (Mah. 1/31)

2.6.4.2.3. Gül-gûne, Meşşata

Gül-gûne, kadınların yüzlerine sürdükleri gül renkli allık ya da düzgüne denir (Devellioğlu, 2012: 342). Meşşata, gelini süsleyen, giydiren düğün evi için hazırlıklar yapan kişiye verilen addır (Devellioğlu, 2012: 734).

Neş’et, aşağıdaki beyitte sevgilinin yanaklarında kullandığı allık olan gül-gûneyi rengi itibariyle ciğer kanıyla ilişkilendirmiş, bir sonraki mısra da ise düğün hazırlıkçısı olan meşşâtı bir gaddar olarak görmüştür:

Oldı gül-gûne-i ruhsâr-ı emel hûn-ı ciger

Boyadı kana bu meşşata-i gaddâr beni (G. 123/2)

2.6.4.2.4. Hına

Sözlüklerde “hına, kına ve hınna” anlamlarında da geçmektedir. Eski tıpta ikinci derece de soğutucu olarak bilinir. Kırmızı renkte olur. Bir süs eşyası olarak ellere ve saçlara sürülür. Sevgilinin eli için âşığın kanı bir kına olur (Pala, 2011: 204).

Şâir, aşağıdaki beyitte sevgilinin yüzünü kına rengine değil gül goncasının rengine benzetmiştir.

Degül reng-i ħinā gül-göncadur ol gül-bün-i dīdār

Tecellī naħli yāħūd meyvesin ‘unnāb göstermiş (G. 61/7)

2.6.4.2.5. Kâfûr

Divân şiirinde genellikle kokusu üzerinde kullanım söz konusudur. Kâfûr, Uzakdoğu ülkelerinde yetişen ve tıpta kullanılan bir çeşit bitkidir. Çiçeği papatya çiçeğine benzer. Asıl beyaz kâfûr bu ağacın yapışkan olan zamkı; renkli, yarı şeffaf ve kolay kırılan, kuvvetli kokan bir maddeden oluşur. Kâfûr çok güzel kokarmış. Kâfûr ağacının kendisi büyük, odunu ak ve yumuşak olurmuş (Pala, 2011: 251-252).

Neş’et, aşağıdaki beyitte kâfûr bitkisinin kokusunun Peygamber efendimizin mübarek unsuruna tesir ettiğini söyler:

Mübārek ‘unşurı nūrun-‘alā nūr

İder te' şīr ṭab‘-ı serd-i kâfūr (Mah. 1/39)

2.6.4.2.6. Misk, Müşk

Misk, müşg, müşk gibi adlandırmaları da vardır. Doğu Türkistan ülkesinde yaşayan bir çeşit ceylanın (yaban keçisi) göbeğindeki urdur. Buna nâfe de denir. Misk avcıları sahralara kazık çakar ve ceylanların bu kazığa sürtünerek misk urunu düşürmelerini sağlayıp öz haldeki bu siyah madde düştükten sonra etrafa kokusu yayılır ve yerini belli edermiş. Divân şiirinde en çok söz konusu edilen koku ve maddelerden biridir. Misk ile tevriyeli, olarak kullanıldığı yerler çoktur. Kokusu ve siyah rengi ile sevgilinin kokusu, ayva tüyleri, beni, kaşı, saçları; gece mürekkep vs. miske benzetilir (Pala: 2011: 324).

Şâir, aşağıdaki beyitlerde sevgilinin saçlarının misk ve anber kokuları ile sarılı olduğuna vurgu yapmıştır:

Kākülün teşbihe çesbân bulmadum zülfün gibi

Zülf-i müşginde hayâl-i hām-ı ‘anber-bārveş (G. 59/5)

Çin-i zülfün müşg-bū didüm haţāsın bilmedüm

Hāline ‘anber didüm yüzler qarāsın bilmedüm (G. 86/1)

2.6.4.2.7. Nigîn

Neş’et’in, Şehid Efendiye yazdığı mahlas-nâmede geçen bu beyit la’l gibi değerli bir taştan yapılmış olan yüzüğün Şehid Efendiye ceddinden, soyundan kaldığını söylemiştir:

La’lîn-nigîn-i ceddün alduñ

Āvîze-i nāmı dehre şalduñ (Mah. 2/43)

2.6.4.2.8. Ser-Tac

Tâc, hükümdarların resmi günlerde başlarına giydikleri işlemeli ve mücevherli başlığa tac denir. Divân şiirinde ay ve gül tâca benzetilir (Pala, 2011: 435). Mecaz yolu ile muhterem, aziz, kıymetli yerinde kullanılır bir tâbirdir. Farsça kaidesiyle bir terkip olan bu tâbirin mânası baş tacı demektir (Pakalın, 1993: 372).

Şâir, aşağıdaki beyitte teşbih sanatını kullanarak Ay’a benzeyen tacın başında olmadığını ifade etmiştir:

Çeleng-i şeh-per-i pervâne yoķ ser-tâc-ı rif’ atde

Ben ol şem’ -i şeb-ārāyam başumda efserüm yoķdur (G. 28/3)

2.6.4.2.9. Sürme

Sürme bir süs unsurudur. Kadınların süs için göz kapakları içine çektikleri siyahımsı veya lacivert toza denir (Onay, 2014: 378). Sürme, kuhl ibaresi ile de aynı mânâdadır. Göze sürülen ilaca da denir. Sürme siyah renkte olur. Toz halinde olup göze hem güzellik hem de görüş kuvveti verir. Göze sürülüşü, aslının bir cevher oluşu, İsfahan’dan getirilmesi vs. yönlerden ele alınır (Pala, 2011: 278).

Şâir, aşağıdaki beyitte Hüdüh kuşunun tüyü ile çekilen sürmenin göz hastalığına şifa olduğunu söylemiştir:

Çekdüm gözime şeh-per-i Hüdüh ile sürme

Mür-‘arşagehin taht-ı Süleymân görür oldum (G. 85/6)

2.6.4.2.10. Şâne

Şâne, tarak anlamında kullanılmaktadır. Divân şiirinde gelin, koku, meşşâta ve ayna ile birlikte kullanılır. Sevgilinin saçları için mutlaka bir şâneye ihtiyaç duyulur. Bazen onu bağlayıp tutar; bazen dağıtır (Pala, 2011: 420).

Şâir, aşağıdaki beyitte sevgilinin sünbül gibi olan saçlarını kıskandığı için şâne ile rakibe taratmamasını istemiştir. Âşık, sevgiliyi kıskandığı için gönlü tarak gibi yüz parça ayrılmıştır. Şâir, burada tarağın dişli olmasından dolayı, şeklinden de istifade etmiştir:

Şad-pâre-dilem şâne-şıfat reşk ile cānı

Sünbül gibi gīsūlarıñı yāda taratma (G. 115/4)

2.6.4.2.11. ‘Ud ve Anber

Ud, öd ağacı olarak bilinmektedir. Ateşle yakıldığı zaman bir koku ifraz eden küçük ve ince çubuklar halinde bulunur. Özellikle toplantılarda, tekkelerde vs. öd ağacı yakılırdı. Öd yanınca kıvrım kıvrım olur. Divân şiirinde yanışı, ateş ile olan münasebeti ve güzel kokusu ile ele alınır. Sevgilinin yanağı ateş olunca ben’ i de ûd olur (Pala, 2011: 464).

Anber ise Hind denizinde yaşayan bir çeşit ada balığından elde edilen yumuşak, yapışkan ve kara renkte, güzel kokulu bir maddedir. Anber bir ur olup balık tarafından dışarı atılır. Divân şâirleri anberden, kokusu ve rengi münasebetiyle bahsederler. Sevgilinin saçları daima misk veya anber kokar. Öyle ki âşık, sevgilinin saçını anacak olsa her yer anber kokusuyla dolar. Sevgilideki hat ve ben ise anberin ta kendisidir (Pala, 2011: 23).

Neş’et, aşağıdaki beyitte süt ve şekerin uyuşmasını dile getirirken, bir micmer ya da buhurdan içinde yakılan ud ve anberin kokusu üzerinde bir betimleme yapmıştır:

Āmīziş idüp çü şīr ü şekker

Yek-micmere sūz ‘ūd u ‘anber (Mah. 4/55)

2.6.4.3. Süslenme Unsurlarında Kullanılan Değerli Taşlar

2.6.4.3.1. Elmâs

Elmâs, aslı maden kömürü olan kıymetli bir cevherdir. Madenler içinde en sert yapıda olanıdır. Camı kesebilen tek madendir. Elmâs, sert olmasına karşın hemen eriyiveren kurşun ile parçalanıp kesilir. Bu hâl, kötülüğe iyilikle mukâbeleye teşbih olunur. Divân şiirinde elmâs bir maden, mücevher, kıymetli taş olarak ele alınır ve âşıkın yarasına serpilir (Pala, 2011: 137).

Şâir, aşağıdaki beyitte elmâs cevherini o dönemde devlet adamlarının şâirlere hediye olarak verdikleri hil’at ile birlikte kullanmıştır. Şâir, burada hil’at’ın tek parça elmastan oluştuğunu dile getirmiştir:

İdüp tebrîkine bir hil’at ilbâs

Muraşşa‘-pend ile yek-pâre elmas (Mah. 1/70)

2.6.4.3.2. Gevher, Güher

Gevher, sözlüklerde “cevher, gevher ve güher” şeklinde de geçmektedir. Gevher kelimesi kaynaklarda birden fazla anlam ifade etmektedir. Divân şiirinde genellikle mâden olarak elmâs, inci, zümrüd, yâkût gibi kıymetli taşlarda kullanılır. Divân şiiri için önemli bir diğer anlam ise insanın kâbiliyet ve istidat manasında kullanıldığı görülmektedir.

Şâir, aşağıdaki beyitte inci gibi parlayan o cevherin mutluluk getirdiğine ve baş tacı edildiğine inanır:

Lîkin o güherdür dür-i ser-tâc-ı sa'âdet

Evşâf-ı şeh-i hâzret-i hayrû' l-beşer eyler (N.Ş 3/18)

Neş'et, bir başka beyitte ise dört halifeyi inci tanelerine benzeyen cevherler olduğunu dile getirmiştir:

Du-lü' lü' -i şehvâr ü çâr-güher

Ebû Bekr ü 'Osmân 'Aliyy ü 'Ömer (Ş.N. 4/10)

2.6.4.3.3. Kehrüba

Kehribâr, halkın kehribâr, kehrübâ dedikleri bir mâdendir. Saman kapıcı, cezb kuvvetini hâiz kömür cinsinden bir madendir. Bu mâden vaktiyle yer altında kalan çam zamklarından (çam sakız, çam yaprağı) ibâret olduğunu ve son nazariyeye göre bir takım böceklerin yer deşmesinden husûle geldiği bilginler tarafından ileri sürülmektedir (Onay, 2014:253).

Neş'et, aşağıdaki beyitte kehribar madenini samanyolunun aşk cazibesi olarak görmektedir:

Yek-reng ider 'âşık u ma'sûkı rûy-ı zerd

Bak keh-rubâya câzibe-i 'aşk kâh-ı râh (G. 98/6)

2.6.4.3.4. La'l, Le'al

Sözlüklerde kırmızı ve değerli bir süs taşı olarak geçmektedir. Yakuta benzediği söylenir. Rivayete göre ak bir taş olduğu hâlde ciğer kanıyla boyanıp güneşe bırakılır ve güneşin etkisiyle kırmızı renge bürünürmüş. Edebiyatta en çok sevgilinin dudağı için benzeyen olur. Bazen âşığın gözü ve gözyaşları da la'le benzer. Kıymetli oluşu nedeniyle şâirler kendi şiirlerini de la'le eşdeğerde gösterirler (Pala, 2011: 284).

Şâir, aşağıdaki beyitte la'l kutusuna, hokkasına muhafazalı parlak inci gibi olan nükteli sözlerin sığmayacağını teşbih etmiştir:

Harf şıgmaz nükte-i vaşf-ı dehân-ı tengine

Kim hayâl-i dürc-i la' l-i dürr-i meknûn eylesün (G. 97/5)

Şâir, aşağıdaki beyitte gönlü; şarabın kırmızı renginden dolayı la'l madeninin kırmızı rengine benzettiği görülmektedir:

İdüp mihr ü maḥabbet fikrini kân-ı güher Neş' et

Bu vādide şarāb-ı la' l dil-i sîr-āb göstermiş(G. 61/8)

2.6.4.3.5. Mercan

Divân şiirinde daha çok bazı eşyaya süs olması yönünden ele alınır. Sevgilinin dudağı, ağzı, âşığın kanlı gözü ve gözyaşları mercana benzetilir. Şiirin görünmek için yazılan bir çeşit duanın da adı Mercân duasıdır (Pala, 2011: 306).

Neş'et, aşağıdaki beyitte teşbih sanatını kullanarak gözyaşının damlalarını, mercan pençesindeki incilere benzetmiş ayrıca Neş'et, bu damlaların içerisinde kan damlası mı yoksa inci mi olduğunu sorgulamıştır:

Çeşmümde benüm kaçre mi var kıan arasında

Lü' lü' mi çıkar pençe-i mercân arasında (G. 108/1)

2.6.4.3.6. Mücevher

Elmâs, inci, pırlanta, yâkût, altın gibi cevherle süslenmiş eşyalara verilen addır (Devellioğlu, 2012: 823).

Şâir, aşağıdaki beyitte dilencilerin veya tarikat ehl-i dervişlerin keşküllerinin hep mücevherlerle dolmasını ve dilencilik etmemesini niyaz etmiştir:

Keçkül-i mücevher eyle her bār

Der-yüzelik itme ey ' aceb-kār (Mah. 5/178)

2.6.4.3.7. SadeF, Dürr, İnci

SadeF, sözlükte sedef, inci kabuğu, inciyi yapan anlamında geçmektedir. Bu hayvan daha çok Hind ve Çin denizlerinde bulunmuş. Deniz kaplumbağasına benzeyen bir istiridyedir. Divân şiirinde sadeF, şekil yönünden kulak ve göze benzetilir (Pala, 2011: 385).

Dürr, Türkçe anlamı incidir. İnci, sadeF denilen deniz hayvanının karnında oluşur. Divân edebiyatında sevgilinin dişleri, teri, vuslatı; âşığın gözyaşı; şâirin şiiri ve güzel söz yerinde kullanılır. “Dürr-i yetim” tabiri sadeFteki tek inciden kinayedir. Dünyanın yegâne incisi deyimi Peygamber efendimiz için kullanılır. İnci çok zaman sadeF veya deniz ile birlikte kullanılmıştır (Pala, 2011: 126).

Şâir, aşağıdaki beyitlerde ise teşhis ve tenasüp sanatlarını birlikte kullanmış ayrıca gönül denizindeki sadeFın gizli hazinesi olan inci cevherini de tasavvur etmiştir:

Besler şadeF-i dilümde incü

Deryâ-dil imiş serâb-ı ‘işve (G. 110/4)

Deryâ-dil olan ehl-i hüner kaçre-i feyzin

Lebler şadeF-i sinede dürr ü güher eyler (N.Ş. 3/17)

Ey gevher-i cân cihan-ı esrâr

Dürr-i şadeFüñ ki baır-i zehhâr (Mah. 4/153)

Neş’et, aşağıdaki bent ve beyitte de “Dürr-i yetim” tamlamasını kullanarak, Hint denizinde sadeF incisi gibi yetim, yalnız kalmasına sitem etmiş ve dünyada garip kaldığına dair dert yanmıştır. Ayrıca dürr-i yetim mazmunu peygamber efendimiz için de bir telmih unsuru olarak düşünülebilir:

Deryâ-yı nür-ı fülk-i felek âb-ı gevherüm

Bâlâterin mertebet-i heft-ağterüm

Dürr-i yetim ne şadeF-i Baır-ı Ağderüm

Şarrâf-ı dehr bilmez ise n' ola kıymetüm

Bir gevherem ki hâk-i siyâh içre dalmışam (Mh.13/2)

Ferzend-i cihânam yine dünyâda garîbem

Bir dürr-i yetîmem dil-i deryâda garîbem (G. 81/1)

2.6.4.3.8. Yâkût

Yâkût, kıymetli taşlardandır. Kırmızı, sarı ve gök olur. Ateşe mütehammildir. Bütün taşlardan ağırdır (Onay, 2014: 426). Divân şiirinde yâkût, lâ'l ile aynı özellikleri taşır. Sevgilinin dudağı, âşığın ağlamaktan kızarmış gözü ve kanlı gözyaşları yâkûtu andırır. Kadeh, yüzük, gerdanlık, küpe, hokka vs. eşya yapımında da kullanılan yâkût, daha çok kırmızı rengi ve kıymetli oluşu dolayısıyla söz konusu edilir. Şarabın rengi de yâkûta benzer (Pala, 2011: 479).

Şâir, hançer kabzasındaki damla yakut taşının güzelliğine aldanılmamasını istemiştir:

Hañçerinüñ kabzasında tamlâ yâkût şanma sen

Nev-çekîde kaçre-i hün-ı dil-i Neş' etdür ol (Eb. 5)

2.6.4.3.9. Zümrüd

Kaynaklarda genellikle zümrüd, yeşil değerli bir taş olarak geçmektedir. Zümrüd, zehir için tiryâk imiş eskiden bir insanı zehirli bir hayvan soksa, ezilerek toz haline getirilmiş zümrüd içirilerek tedavi edilirmiş. Divân şâirleri, bir süs eşyası olmak yanında, hakkında uydurulan pek çok efsane sebebiyle zümrüdü anmışlardır (Pala, 2011: 496).

Neş'et aşağıdaki beyitte Bebek Kasrı'nın ön cephesini tıpkı zümrüd yeşili gibi olduğunu belirtmiştir:

Çeşm-i gezend-i ef'a nigâh-ı sipihr için

Pîş-i kaçırda levh-i zümürüd-çemen hem-în (K. 2/9)

2.6.5. Mûsikî Unsurları ve Makamlar

2.6.5.1. Mûsikî Unsurları

2.6.5.1.1. Def

Zilli veya pullu bir çembere gerilmiş, daire biçimindeki deridir. Divân edebiyatında mûsikî terimleri arasında anılan def, daha çok âşığın gönlünü veya sevgilinin yüzünü temsil eder (Pala, 2011: 109).

Aşağıdaki beyitte ney' in inlemesi, def' in dövülmesi ve göğüse dayalı olan rebâb'ın sesleri aşğın gönlünü yakmıştır:

Ney inler def döger gögsin rebābuñ sīnesi sūrāḥ

Nümāyān her birinde sūziş-i 'uşşākuñ āşarı (Tah. 10/15)

2.6.5.1.2. Erganûn

Erganûn, mûsikî bir alettir. Org denen çalgıya erganun ya da Yunancadaki şekliyle organun denilmektedir (Ayverdi, 2010: 347).

Şâir, bir başka bentte ise dağların taşlarında erganun aletinin ses iniltilerinin hâkim olduğunu ifade eder:

Nevā-yı 'aşk ile çün kīse-i ṭanbūr bu nüh-kāḥ

Şadāyı erğanūn eyler hem-īn kühsārı senglāḥ (Tah. 10/15)

2.6.5.1.3. Kemân

Kemân çene altına dayanıp sol kol üzerine yatırılarak sağ eldeki yayla çalınan dört telli bir müzik aletidir (Ayverdi, 2010: 653).

Şâir, aşağıdaki beyitte gönül yakıcı nağmelerin kemana ait olduğunu vurgulamıştır:

Sehm-i sitemi dest-i kaçā sīneme çekdi

Biñ nağme-i dil-sūz ile bu sīne kemāndur (Mah. 9/3)

2.6.5.1.4. Kudûm

Kudum sözlüklerde içi boş, çok zaman Hindistan cevzinin büyüğünden, üstüne deri gerdirilerek yapılan birbirine ekli küçük dairelerdir. Küçük iki sopa (zahme) ile çalınır. Mevlevî semasında ritm aleti olarak kullanılır (Pala, 2011: 277). Şâir, aşağıdaki beyitte mûsikî bir alet olan kudûm'dan bahsetmiştir:

Bahâr-ı dîn ü devlet haşre dek feyziyle şâbitdür

Țutup zât-i kudümü ser-be-ser âfâk u aq̇târı (Mah. 10/10)

2.6.5.1.5. Kûs u Tabl

Kûs, sözlüklerde büyük davul, kôs anlamlarında geçmektedir. Kôs, davulun 8-10 misli büyüklüğündedir. Deve sırtında taşınır ve kûs-ı hâkanî denir. Harp meydanında zafer bununla ilan edilirdi (Pala, 2011: 279).

Tabl, davul anlamında kullanılmaktadır. Mehterhânelerde davula önem verilir, mehter takımında çeşitli davullar bulundurulurdu. Davulun büyüğüne kôs (kûs) denirdi. Sancak ile beraber davul, padişahlık alâmetlerindedir (Pala, 2012: 43)

Neş'et, aşağıdaki beyitte kûs ve tabl için elde değnek çubukları ile hazır olmasına vurgu yapmıştır:

İdden hâlîne nisbet ile cümle behremend

Kûs u tabla deste-çüb ü gerden-i kırbâna tîğ (G. 62/3)

2.6.5.1.6. Mutrib

Sözlüklerde çalgı çalan, çalgıcı; şarkı okuyan, şarkıcı anlamlarında geçmektedir (Pala, 2011: 337).

Neş'et, aşağıdaki beyitte Nevâ makamındaki ney'in ebedi değerlendircisi yani çalgıcısı olarak mutrib' i görmüştür. Yine bu beyitte tenasüp sanatı kullanılarak anlam güçlendirilmiştir.

Hep nây-i nevâ-sencleri muṭrib-i dehrûñ

Ser-cümle uşûl-i nağamı Devr-i Revândur (Mah. 9/2)

2.6.5.1.7. Ney

Ney, aslı nây'dır. Kamıştan yapılmış bir arşın uzunluğunda, nefesli bir çalgıdır. Ney çalana neyzen ya da nâyî denir. Özellikle Mevlevîler arasında çok itibar gören sazdır. Sesi yanık ve lâhûtîdir (Pala, 2011: 358).

Aşağıdaki beyitte ney' in inlemesi, def' in dövülmesi ve göğüse dayalı olan rebâb'ın sesleri aşığın gönlünü yakmıştır:

Ney inler def döger gögsin rebâbuñ sînesi sūrâh

Nümâyân her birinde sūziş-i 'uşşâkuñ âşârı (Th. 10/15)

2.6.5.1.8. Perde, Perdâz

Sözlüklerde bir mûsikî parçasını meydana getiren seslerden her birine denir. Mûsikî deyimleri içinde tenasüp ve tevriyeli kullanılır (Pala, 2011: 369).

Şâir, aşağıdaki beyitlerde tenasüp sanatını kullanarak muṭrib' in bir usul ile nağmeleri icra edilmesini açıklamıştır. Ayrıca şâir, mahlas-nâme beytinde nağmenin tek perdeden oluştuğunu da söylemiştir:

Muṭribâsâ aramañ perde-i nabzumda uşûl

Neş' etüñ derdi ne bî-mâr idügin ben bilürem (G. 82/5)

Dü-murğ-ı behiştî ferruḥ-āvâz

Yek-perdede oldı nağme-perdâz (Mah. 2/70)

2.6.5.1.9. Rebâb, Mugannî

Rebâb, sap kısmının ucunda Hindistan cevizinden yapılmış basık, yuvarlak, küçük bir kâsesi bulunan, dize veya bir yere dayanarak çalınan saza verilen addır (Ayverdi, 2010: 1017).

Muganni, güzel sesle ve mûsikî kurallarına uyarak şarkı söyleyen kimse, şarkıcı, ses sanatkarı, hânendedir (Ayverdi, 2010: 838). Şâir, aşağıdaki beyitte şarap dağıtıcısı olan sâkînin, rebâb cennetinin sanatçısı ve şarkıcısı olduğunu dile getirmiştir:

Gel ey sâkî-i bezm-i nağme-şarâb

Muğannî-i ma' nî behişt i rebâb (K. 4/13)

2.6.5.1.10. Santur

Santur, tellerine iki küçük tokmakla vurulmak sûretiyle çalınan kânuna benzer çalgıya denir (Ayverdi, 2010: 1060). Neş'et, aşağıdaki beyitte bülbülün sesini erganun ve santur aletlerinin sesine benzetmiştir:

Her bir güli nev-bahâr-ı Kişmîr

Her bülbülü erganûn u santîr (Mah. 3/28)

2.6.5.1.11. Saz, Mızrâb

Saz, her çeşit mûsikî âletine verilen isim ve çalgıdır ayrıca halk mûsikîmizde bağlama, cura vb. telli çalgılara da verilen ortak isimdir (Ayverdi, 2010: 1071).

Mızrâb, mûsikî aletlerde kullanılan bir araçtır. Telli çalgıları çalmaya yarayan ağaç, kemik, maden veya kiraz ağacından yapılan aletlere verilen addır (Devellioğlu, 2012: 643)

Neş'et, aşağıdaki beyitte mızrab ile saza dokunduğu anda çıkan nağmelerin zülf-i nigar makamında olduğunu söylemiştir:

Toğunmaya mızrâb-ı kalem zülf-i nigâra

Tel kırdı meger sâz-ı niyâzum düzülince (G. 100/8)

2.6.5.1.12. Tanbûr, Tambûr

Sözlüklerde genellikle tanbûr, tambur şeklinde geçmektedir. Ayrıca Arap, İran ve Türk müziklerinde kullanılan tanbûrların birbirlerinden farklı olduğuna dair görüşler hâkimdir.

Tambûr, Türk halk müziğinde kullanılan cûra, bulgarî, çögür, bağlama gibi mızrapla çalınan telli çalgılara verilen genel bir addır (Devellioğlu, 2012: 1203). Şâir, aşağıdaki beyitte nevâ makamında aşk ile çalınan tanbur' u belirtmiştir:

Nevâ-yı 'aşk ile çün kîse-i tanbûr bu nüh-kâh

Şadâ-yı erğanün eyler hem-în kühsârı senglâh (Th. 10/15)

2.6.5.2. Mûsikî Makamları

2.6.5.2.1. Bûselik, Gerdâniye, Uşşâk, Nevâ ve Zülf-i nigâr

Bûselik: Mûsikî makamlarından bir tanesidir. Sözlüklerde en basit makamlardan biri olarak geçmektedir. Minör karşılığıdır. Bûselik beşlisi ile hicaz dörtlüsünden oluşmaktadır (Pala, 2011: 77).

Gerdâniyye: Türk müziğinin en eski mürekkep makamlarındandır. Halk müziğinde en rağbet edilmiş bir makam olan gerdâniye bilhassa hamâsî ve milli karakterli parçalarda kullanılmıştır; râst ve hüseyinî makamlarından mürekkeptir (Devellioğlu, 2012: 328).

Uşşâk: Türk mûsikîsinde bir makam adıdır. 5 numaralı bu basit makam, çok tabî bir diziyeye sahiptir. Eski makamlarımızdan olup 917 örneği bulunmaktadır. Şâirler kelimenin her iki anlamıyla oyunlar yaparlar (Pala, 2011: 465).

Neş'et, özellikle şarkı nazmı şeklinde mahallî ve yerel söyleyişleri çok sade ve anlaşılır bir şekilde Türkçe ile dile getirmiştir. Mûsikî aletleri ve makamlarına bu nazım şeklinde daha çok rastlarız. Hatta kimi bentlerde aşağıda görüleceği üzere birden fazla makamı ve aletleri de bir arada bulundurmıştır.

Neş’et, aşağıdaki bentte mutrıb’ ın “Bûse, Uşşâk, Nevâ ve Gerdaniyye” gibi makamlarının nağmelerini tenasüp sanatını kullanarak terennüm etmiştir:

Bir uşûli ile ‘arz it sen de mutrıb nakş u kâr

Eyle âğâz terennüm var isem beste-nigâr

Büselikle itme Gerdâniyyede aşma qarâr

Nağme-i ‘Uşşâk ile faşl-ı Nevâ eyyâmıdır (Ş. 22/3)

Nevâ: ses, sadâ ve âhenk anlamlarında geçmektedir. Türk mûsikîsinde bir makam adı olup uşşâk ile râst karışımından oluşmuştur (Pala, 2011: 357). Şâir, aşağıdaki beyitte ney’ in nevâ makamındaki icra edildiğini söyler:

Bir bâb da ney-i nevâ-yı taqrîr

İtmiş bu maqâmda nağme-i taqrîr (Mah. 4/90)

Zülf-i nigâr: Türk müziğinin birkaç asırlık mürekkep makamı olup, günümüzde kalmış nümûnesi yoktur (Devellioğlu, 2012: 1195).

Şâir, aşağıdaki beyitte “zülf-i nigâr” makamında ortaya çıkan nağmeleri tevriye sanatı ile kullanmıştır:

Toķınmaya mızrâb-ı kalem zülf-i nigâra

Tel kırdı meger sâz-ı niyâzum düzülince (G. 100/8)

2.6.6. Tıp ve İlaç Malzemeleri

Hoca Neş’et Divânı’nda sağlık ile ilgili “Dârü’ş şifâ, şifa, merhem, hacamat ve haccam” gibi unsurlar kullanılmıştır.

Dârü’ş-şifâ’, sözlüklerde şifa yurdu, sağlık yurdu ve mecâzî olarak da tımarhane şeklinde geçmektedir (Devellioğlu, 2012: 190).Neş’et, aşağıdaki beyitte sevgilinin hasta olmaması ve hastahanelere düşmemesi için hep dua ettiğini belirtmiştir:

İdem hemîşe hâsîdine bu du‘âyı ben

Hîç haste hâl olma ki dâr-ı-şifâda ol (G. 73/3)

Merhem, melhem deriye içirilerek veya sürülerek kullanılan tereyağı kıvamında yağlı ilaç. Mecâzî anlamı ise acıyı, sertliği giderecek ve avunduracak olan sebeptir (Devellioğlu, 2012: 720). Neş’et, aşağıdaki beyitte telmih sanatını da kullanarak yarasına ve derdine derman olacak merhemini Lokman Hekim de bile olsa, sevgiliye ağzını açmamasını tembih etmiştir:

Zahmveş açma kimseye dehen Loḡmân ise de

Merhem-i merḡamet-i derdine derman ise de (G. 105/1)

Nûş-dârû, tiryak, panzehir ve şarap anlamlarına gelmektedir (Devellioğlu, 2012: 990). Şâir, aşağıdaki beyitte tenasüp sanatı ile “Nûş-ı dârû, şifa ve bi-mâr” gibi kelimeleri bir arada kullanmıştır:

Bezm-i vuşlatda ‘aceb hecr-keş-i yâr oldum

Nûş-ı dârû-yı şifâ-baḡş ile bî-mâr oldum (Mh. 15/1)

İslâm literatüründe geleneksel tıp olarak da adlandırılan hacamat; her ayın belirli günlerinde uzmanlar tarafından yapılmaktadır. Sözlükde “Vücudun herhangi bir yerini hafifçe çizip üzerine boynuz, bardak veya şişe oturarak kan alma” şeklinde geçmektedir (TDK, 2018).

Şâir, aşağıdaki beyitte hacamat ile ilgili olarak; haccam kelimesini kullanmıştır. Hacamat işini yapan kişilere haccam denilir. Haccamlar genellikle neşter ve cam şişe gibi malzemeleri kullanırlar. Şâir, aşağıda haccamın ucu keskin ve sivri olan neşteri her dem bilek taşı ile keskin hâle getirdiğini ifade etmiştir:

Ḥevâ ḡaccâm u Neşter bād-ı ser-tîz

Fesân-ı yaḡlu her dem eyleyüp tîz (Ş.N. 1/13)

Şâir, bir diğer beyitte ise yukarıda anlatıldığı gibi vücudu neşter ile kesik parçalara böler sonrasında ise şişeleri feleğin çarkına vurmuştur:

Vücūd-ı arzı idüp şerha şerha

Ururdı şîşe-i eflâki çarha (Ş.N. 1/14)

2.6.7. Şahsiyetler

Hoca Neş'et Divânı'nda geçen şahsiyetler döneme ışık tutarken bir yandan da bize o dönemdeki kişilerin karakter özelliklerini yansıtır. Neş'et'in özellikle mahlas-nâmelerinde yer verdiği şahsiyetler o dönemin en önemli şahısları arasındadır; Neş'et'in bu şahıslarla çok iyi ilişkileri vardır. Neş'et'in Divânı'nda yer alan şahsiyetler arasında Molla Gürani semtindeki konağında eğitim verdiği talebeleri ve yakın dostları bulunmaktadır. Neş'et, mahlas-nâme dışında musammat, tarih, gazel, kıt'a ve ebyâtlarda; çevresinde söz sahibi olmuş kimselerin yanı sıra sıradan insanlara da yer vermiştir. Neş'et, kaside yazarlar için mahlas-nâmelerinde de belirttiği gibi bir beşerî övücü kasideler yazılmaması gerektiğini ifade etmiştir. Şâir ayrıca kaside yazılacaksa onun da sadece Peygamber efendimiz için yazılabileceğini söylemiştir. Neş'et'in önemli bir diğer özelliği ise hiciv yazılmasını yasaklamasıdır. Neş'et, hemen hemen mahlas-nâmelerinin tamamında şâirlere ve dostlarına lisâna hicvi almamalarını vurgulamıştır.

El-ğazer hicv ü mizâ ile bed-endîş olma

Pend-i pîrâne sana çün budur ey hoş-ğışâl (Mah. 12/9)

Neş'et, yukarıda Sıddık Efendiye yazdığı mahlas-nâmenin 9. beytinde Sıddık Efendinin hiciv ve mizahtan sakınması gerektiğini ve kötülük düşünen bir insan hüviyetine bürünmemesini söyler.

El-ğazer zerre kadar alma lisâna hicvi

Şağın ey-nür-ı başa çeşm-i dili kör eyler (Mah. 8/14)

Nef'î-i mu' cize-gû ile Fehîme nazar it

Gör ser-encâmıların kim sana 'ibret bu yeter (Mah. 8/15)

Neş'et, ayrıca çok yakın dostu olan Pertev Efendiye yazdığı mahlas-nâmenin yukarıdaki 14. ve 15. beyitlerinde yine Pertev Efendinin de hicivden sakınmasını, Nef'î ve Fehîm'in akıbetlerinin göz önüne alınarak hicivden uzak durmalarının gerekliliğini ifade etmiştir.

Neş'et, Divânı'nda başta dönemin padişahları Sultan III. Selim Han, Sultan I. Abdülhamid Han, Sadrazam Koca Ragıp Paşa ve Kırım Hanı Giray Han gibi devlet büyüklerinden şiirlerinde bahseder. Özellikle mahlas-nâmelerinde; Şeyh Gâlib, Pertev Efendi, Hanif Efendi gibi daha birçok şâire de yer vermiştir.

2.6.7.1. Sultan I. Abdülhamid

Sultan I. Abdülhamid, 1774-1789 yılları arasında devleti yönetmiştir. I. Abdülhamid, tahta çıkınca Hoca Neş'et'in de katılmış olduğu Osmanlı-Rus savaşı sonundaki Küçük Kaynarca anlaşmasını imzalamıştır. 1783 yılında Şahin Giray'ın ihaneti ile sonucunda Rusya, Kırım'ı işgal etmiştir (Genç, 2010: 390). Neş'et, Kırım Hanı Devlet Giray Han için bir tarih yazmıştır. Bu dönemde yine I. Abdülhamid'in himayelerinde yaptırılan Hırka-i Şerif sandukası için Neş'et, iki adet tarih manzumesi yazmıştır.

Aşağıdaki beyitlerde Sultan I. Abdülhamid, Peygamber efendimizin Miraç gecesinde üzerinde bulundurduğu hırkaya sahip çıkmış, hırkanın bulunduğu Hırka-i şerif caminin yapımını himmet eylemiş ve Peygamber efendimizin hırkasına hürmet göstermiştir:

Hayru'l-ḥalefi ḥazret-i ferzend-i kiramı

Sultān-ı zamān ' Abd-i Ḥamīd eyledi himmet (Tar. 1/11)

Şandūqa-i sīmīni binā kıldı mücerred

Faḥr-i dü-cihān hırkasına eyledi ḥürmet (Tar. 1/12)

2.6.7.2. Sultan III. Selim

Sultan III. Selim, 1789-1807 yılları arasında devleti yönetmiştir. III. Selim, birçok yenilik gerçekleştirmiş Nizam-ı Cedid hareketi de bu dönem de olmuştur

(Genç, 2010: 391). Bu dönemde modern tarzda birçok yapı inşa edilmiş bunlardan en önemlisi de III. Selim, kız kardeşi Hatice Sultan için yeniden inşa ettirdiği Neşet-âbâd Sarayıdır. Hoca Neş'et, bu saray için bir tarih düşürmüştür.

Şâir, aşağıdaki beyitte Sultan III. Selim'in gücünü, kudretini ve büyüklüğünü övmüştür:

Kerâmetlü vü sevketlü mehâbetlü vü kudretlü

Şehinşâh-ı cihân Sultân Selîm-i ma' delet-bünyâd (Tar. 3/12)

2.6.7.3. Koca Ragıp Paşa

Koca Ragıp Paşa, 1698-1699 yılında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmet olup Râgıb mahlası ile Mehmet Râgıb olarak bilinir ancak daha çok Koca Râgıb Paşa olarak bilinir. Çeşitli devlet kademelerinde farklı farklı görevlerde bulunmuştur. İran ve Rusya ile yapılan birebir görüşmelere katılmış başarılı politikalar izlemiştir. Yine Râgıb Paşa, reisülküttap, vezir ve sadrazamlık görevlerinde bulunmuştur. Anadolu dışında Mısır, Bağdat gibi bölgelerde resmî görevlerde vazifelendirilmiş, Koca Râgıb Paşa, askerî ve ekonomik alanlarda da çok köklü ıslâh çalışmaları yaptırdı. Râgıb Paşa, küçük yaşından itibaren toplamış olduğu kitaplar için Lâleli semtinde döneminin en güzel kütüphanelerinden birini yaptırmış, yanına da bir sıbyan mektebi, çeşme ve sebil ilave ettirmiştir (Aydiner, 2007: 403-406).

Hoca Neş'et, Koca Râgıb Paşa için Divân'da iki adet nazire yazmıştır. Neş'et, aşağıdaki beyitte Râgıb Paşa'nın kültürünü, zekiliğini, cömertliğini ve elinin açıklığını belirterek vezirlik için biçilmiş kaftan olduğunu ve vezirliği en iyi yapabilecek kişi olarak vurgulamıştır:

Ez-cümle biri Râgıb-ı pür-mâye ki dirmiş

İrfân ile maşsûd-ı kirâm-ı vüzerâyuz (G. 48/6)

2.6.7.4. Vak'anüvis Pertev

Hoca Neş'et'in talebelerinden olan Vak'anüvis Pertev (ö. 1807), divân şiirine Nedîm'i Vasîf'a doğru götüren şâirler arasındadır. Nâbî'ye ve Sâmi'ye meyletmış

olmakla beraber, gazellerinin çoğu Nedîm'e naziredir. Fakat Nedîm'de ve Vasıf'taki canlılık onda yoktur (Kocatürk, 2016: 524). İlk mahlası Nûrî, iken M. 1761 tarihinde Hoca Neş'et ile tanışıp onun kendisine vermiş olduğu mahlas-nâme ile Pertev mahlâsını almıştır. Hoca Neş'et'in en yakın dostu ve talebesidir. Neş'et, Osmanlı-Rusya savaşına katıldığı zaman, konağında sürdürdüğü derslerin aksamaması için konağı Pertev Efendiye emanet etmiş ve savaştan dönene kadar derslerin devam ettirilmesi görevini ifâ ettirmiştir (Genç, 2005: 67-68).

Neş'et, Pertev Efendi için Divânı'nda iki nazire ve bir adet mahlas-nâme yazmıştır:

Mahlas-ı ma'rifetüñ ola Muḥammed Pertev

Güş idenler ola meymün u mübarek didiler (Mah.8/11)

Yine Neş'et, Pertev Efendi için "ey dost" redifli bir gazel yazmıştır. Bu gazeli çok sade bir Türkçe ile kaleme almıştır:

Temâşâ-yı cemâle öyle maḥvam

Saña âyîneveş ḥayrânam ey dost (G. 9/2)

‘ Acebdür ḥâlümüz ḡayriye pürsiş

Heme-esrârumı gūyânam ey dost (G. 9/6)

2.6.7.5. Şeyh Gâlib

Neş'et'in Divânı'nda yer verdiği bir diğer kişi, talebesi Şeyh Gâlib'dir. Muhammed Es'ad Gâlib İstanbulludur. Babası Mustafa Reşif Efendi'dir. 1757 yılında Yenikapı Mevlevîhânesi yakınında bir evde doğmuştur. Vak'anüvis Nuri Efendi'nin bildirdiğine göre Gâlib'e Mehmed Esâd adını Yenikapı Mevlevîhanesi şeyhi Muhammed Efendi vermiştir. Gâlib'in yetişmesinde Galata Mevlevîhanesi şeyhlerinden Aşçıbaşı Hüseyin Dede ve devrin üstadı sayılan Hoca Neş'et Efendi'nin büyük katkıları olmuştur. Farsça dersleri veren ve bu yüzden "Hoca" lakabıyla anılan Hoca Neş'et'in derslerinden yararlanmıştır. Hoca Neş'et, Şeyh Gâlib'le daha çok ilgilenmiş ve genç yaşta şiir söylemeye başlayan öğrencisi için bir mahlas-nâme

yazmıştır (İpekten, 2015: 7-8). Neş'et ve Gâlib, şiirlerinde birbirlerinden çok etkilenmişlerdir. Hoca Neş'et ve Gâlib'in birbirlerine yazdıkları nazire, tahmis ve manzumeler bulunmaktadır. Yazmış oldukları gazel ve na'tlerde benzerlikler söz konusudur. Aynı kafiye ve redifle yazılan şiirleri de bulunmaktadır. Özellikle bizim de konumuz olan mahallîleşme cereyânı içinde ortak anlayışlarını teşkil eden iki gazel örneği verilebilir:

Neş'et'in gazeli:

Kılıcı kanlu eli kanlu dili kanlu güzel
 Çeşm-i cellâdı yamân cân alıcı kanlu güzel
 Kahramân-ı nigehe gibi celâlî meşreb
 Bir levendane revişlü geliş 'Osmanlu güzel
 Şehr âşûb zaman şöhre-i âfâk-ı cihan
 Şehr âşûb zamân şühre-i âfak-ı cihân
 Meh-i Ken'ân teki var şöhreti var şânlu güzel
 Çeşm ü ebru vü leb ü hâl ruğında süz yok
 Vaşf-ı hüsnün diyemem cazibeli anlu güzel
 Ceyş-i hûbınun odur şimdi sipeh-sâları
 Neş'et ol devlet ü iqbâl ile ünvanlu güzel (G. 75)

Gâlib'in gazeli:

Kılıcı kanlı eli kanlı dili kanlı güzel
 Deşt-i âşûba 'aşîret begi Türkmenli güzel
 Bir 'abâ-puş u yavuz atlı vü Bağdâd poşılı
 'Alevî-kîş-ü Dervîş-di ü 'Osmanlu güzel
 Göricek dürdan 'uşşâka belalar kızarır

Şemseli al çaput ateşı kaftanlı güzel

Utandır görse eger hüsn  edsın Őirn

Öyle ser-tbe-adem pr-edeb erknlı güzel

Etmez ikbl-i tabi at ki sevem gyrlerin

Var iken Glib o pek mu teber unvnlı güzel (G. 202)

Yukarıda da geçtiği gibi Hoca Neşet'in Glib, zerindeki tesiri bilinenden çok daha fazla olmuştur. Gerek fikir, his ve hayal dünyasının teŐekkülünde; gerek dil, slp ve edda gerekse kfiye ve rediflerinin seçim ve kullanımında Glib'in stadı Hoca Neş'et'ten etkilenmiş olmasını sath bir seviyede kabul edilmesi gerekildiğini bu görüşleri ile ifade etmiştir (Genç, 2005: 64-65).

Neş'et ve Glib'in kafiye ve redif kullanımında ilgi çekici bir ortaklık ve benzerlik göstererek birbirlerinden etkilendiklerinin bir göstergesi de aynı redif ve kafiye de Şiirler yazmalarıdır.

Neş'et Divnı:

Glib Divnı:

-günü geldi bana

-günü geldi bana

-ib geldi bana

-ib geldi bana

-kab geldi bana

-kab geldi bana

-fen geldi bana

-fen geldi bana

-bek geldi bana

-fen geldi bana

-bek geldi bana

-bek geldi bana

-Hud geldi bana

-Hud geldi bana

-sab geldi bana

-sab geldi bana

-hev gedi bana

-hev gedi bana

-r-be-kaf geldi bana

-r-be-kaf geldi bana

Divânlarında ve sanatlarında olan birçok benzerlik gazellerine de yansımıştır. Yukarıda da olduğu gibi gazellerinin kafiye ve redifleri de birebir aynıdır (Genç, 2005: 61).

2.6.7.6. Beylikçi İzzet Bey

Neş'et'in Divânı'nda yer verdiği diğer bir kişi ise İzzet Bey (Beylikçi) kaynaklarda genellikle İzzet Mehmed Paşa olarak geçmektedir. M. 1723-1724 yılında Bolu'nun Çarşamba kazasına bağlı Beylik köyünde doğmuş ve ailesi uzun yıllar saltanat idaresinde görevlerde bulunmuştur. Dârüssaâde ağası yazıcılığı görevinde bulunduğu dönemde kendisine “bey halide” ünvanı almıştır. I. Abdülhamid, tarafından Sadrazam tayin edilmiştir (Sarıcaoğlu, 2001: 557-558). Neş'et, kendisine bir mahlas-nâme vermiş bu talebelerine verdiği mahlaslar arasındaki en uzun mahlas-nâmedir. Hoca Neş'et, 16 mahlas-nâmesi içinde en uzun ve sanatkârlık yönü de en üstün olan mahlas-nâmesini istidatlı olduğunu gördüğü İzzet Bey'e vermiştir (Genç, 2005: 73).

Pîrân-ı lisânlarından ' İzzet

Mağlaş sana virdi Baba Neş'et (Mah. 4/155)

Allâh vire dü-cihânda ' izzet

Nağş ola nigîn-nâme ' İzzet (Mah. 4/192)

2.6.7.7. Hanîf Efendi,

Hanîf Efendi, Baltacılar zümresindedir ve Divân-ı Hümâyûn Hâcegânından olup çok tanınan ve bilinen bir kişidir. Kendisine bir mahlas-nâme yazmış, Hanif mahlasını vermiş ve bir hil'at ile hediye etmiştir (Genç, 2005: 74).

Kılup mağlaş ile zî-şân şânun

Ĥanîf olsun didi şöhet-nişânun (Mah. 1/69)

İdüp tebrikine bir hil'at ilbâs

Muraşşa' -pend ile yek-pâre elmâs (Mah. 1/70)

2.6.7.8. Burhan Efendi

Hoca Neş'et' in mahlas-nâme verip yetişmesinde katkısının olduğu bir diğer talebesi Burhan Efendidir (Genç, 2005: 77).

Burhân sana maḥlaş oldu iḥsân

‘Unvânun ola bu şân-ı zî-şân (Mah. 3/60)

2.6.7.9. Vahyî Efendi- Âmîr Efendi-Müştâk Efendi

Hoca Neş'et'in mahlas-nâme verdiği bir diğer talebesi de Vahyî Efendidir. Neş'et, Vahyî Efendi için Farsça bir mahlas-nâme yazmıştır. Neş'et yine Amîr ve Müştak Efendiler için de Farsça mahlas-nâme yazmıştır.

Divân'da verilen kişilikler arasında padişah, sadrazam, vezir, beylikçi başı, vakıf memurları, mücellidbaşılık gibi birçok devlet kademesinde görevli şahsiyetler bulunmaktadır. Bu verilen şahıslar içerisinde dönemin tarihine ışık tutacak somut bilgilere, olaylara ve yaşama dair bilgiler elde edilmiştir. Neş'et, I. Abdülhamid'in Hırka-i Şerif camii ve sandukasını himmet eylemesine, III. Selim'in Neşat-âbâd sarayının yeniden inşası ve tamiri için tarih düşürmüştür. Bugün İstanbul'da Eyüp sınırları içerisinde bulunan İdris-i Bitlis-i Camii ayrıca Kırım Hanı Devlet Giray Han'ın ölümü için düşürülen tarihler üzerinden dönem hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Neş'et, mahlas-nâme verdiği talebelerinden Hâtif Efendi, Sıddık Efendi ve Cenâb Efendilerden diğer talebelerine nasihat ettiği gibi şiirlerinde hicvi ve mizahı yasaklamalarını tavsiye etmiştir. Yine beş beyitten oluşan mahlas-nâme ile Zahîr Efendi ve 4 beyitten oluşan bir mahlas-nâme ile Bedî Efendi ile ilgili kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Neş'et, soyu peygamber efendimize dayandığı için Seyyid Şehîd adında bir talebesi bulunmakta ve kendisine de bir mahlas-nâme yazmıştır. Neş'et'in mahlas-nâme verdiği diğer isimler ise Gayûr Efendi ve Nâyâb'dır. Gayûr Efendi ile ilgili kaynaklarda fazla bilgilere rastlanamamış Nâyâb Efendi için ise Pertev Efendi'den ders aldığı, Kapı kethüdalığı görevinde bulunduğu kaynaklarda ifade edilmiştir. Neş'et'in mahlas-nâme armağan etmediği talebeleri de bulunmaktadır. Devrin Reisü'l Küttab'larından Ârif Muhammed Efendi'nin

kendisine bir mahlas-nâme armağan etmemiştir. Neş'et kendisine Farsça dersler vermiş ve Ârif Muhammed'in bir gazelini de tahmis etmiştir (Genç, 2005: 74-91).

Neş'et, ayrıca birçok şâire nazire yazmıştır. Bu şâirler arasında Nâbî, Tevfik, Şefket, Münif, Vecdî, Belîğ, Hasîp, Bâkî, Ahmed Beg, Agâh, İsmat, Nevres, Ârif, Seyyid Nâzım, Cûdî, Seyyid Hâkim, Nesîb, Fethî, Fehîm, Molla Camî, Fıtnat, Hayrî, Ahmedî, Hakanî ve Nedim bulunmaktadır.

Neş'et, yukarıda da görüldüğü üzere dönem padişahları, sadrazamları, vezirleri, reis'ül kütüpları, beylikçileri, ulema sınıfındaki vasıflı kişiliklerden, şâirlerden ve her alandan insanlara yer vermiş ve kimseyi birbirinden ayırt etmemiştir. Neş'et'in en önemli özelliklerinden bir tanesi de bir insanı başka insandan üstün tutmamasıdır. Hep eşitlik içinde adaletle beraber insanlara ortak gayede ulaşmaya çalışmıştır. Şiirlerinde o yüzden bir padişahı, sadrazamı, ulemayı övücü nitelikteki şiirlere rastlamayız.

2.6.8. Tarihi Bilgiler ve İmar Faaliyetleri

Lâle devrinde, III. Ahmet ve Damat İbrahim Paşa önderliğinde gerek İstanbul'da, Nevşehir'de ve Anadolu'nun belirli yerlerinde imar çalışmaları yapılmış, sanat ve eğlence ön plana çıkarılmıştır. Özellikle Avrupa-i yaşam tarzı ve inşâ süreçleri Osmanlı toplumunu ve yapısını etkilemeye başlamıştır. “Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa seyahatleri sonrasında aldığı notlar çerçevesinde İstanbul'daki yapılarda Avrupa tarzı yapılar inşa edilmeye başlandı. Boğaziçi ve Haliç kıyıları köşkler ve kasırlarla donatılmıştır. Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa'dan getirttiği planlara göre inşa edilen yapılarda Avrupa mimarisinin tesirleri görülmeye başlamış, duvarlar Avrupalı ustalar tarafından Batı tarzında süslenmiştir. Köşklerin en önemlisi İbrahim Paşa'nın gayretiyle iki ayda tamamlanan Kâğıthane'deki Sad-abad Kasrı idi. Diğer köşklerin en ünlüleri Salıpazarı'ndaki Emin-abad, Cağaloğlu'ndaki Ferah-abad, Alibeyköy'deki Hüsrev-abad, Bebek'teki Hümayun-abad, Defterdar'daki Neşat-abad ve Üsküdar'daki Şeref-abad kasırlarıdır. Ayrıca Üsküdar ve Kadıköy sahillerinde köşkler inşa edilmiştir” (Özcan, 2003: 82-83).

Özellikle Kâğıthane bölgesindeki köşkler, kasrlar daha çok rağbet edilen ve işret meclislerinin, helva sohbetlerinin yapıldığı mekân durumundaydı. Hoca Neş'et ise o dönemde yapılan camiler, kasrlar, köşkler, tekkeler ve çeşmeler için tarihler düşmüştür. Divân'dan hareketle Lâle devrine nazaran yapılarda azalma yaşanmış ve saray uleması mekân olarak Kâğıthane semtinden Boğaziçi ve sahile doğru rağbet etmeye başlamıştır.

2.6.8.1. Hırka-i Şerif Sandukası ve I. Abdülhamid

İslam literatüründe iki türlü hırka bulunmaktadır. “Bunlardan ilki Hırka-i Saadet, yapılan çalışmalar sonucunda hırkanın Peygamber efendimizin dönemine ait olduğu ifade edilir. Hırka, Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan iç içe iki altın sandıkta bohçalara sarılı olarak muhafaza edilmektedir. Hırka, muallakat-ı seb'a şâirlerinden Ka'b b. Züheyr'in 9 (630-31) yılında Müslüman olduğu sırada huzur-ı saadette okuduğu kaside dolayısıyla bizzat Hz. Peygamber tarafından şâire giydirilmek suretiyle hediye edilmiştir. Bu sebeple şiir daha sonra İslam literatüründe Kasidetü'l-bürde, el-Bürde, Kaside-i Bürde (hırka kasidesi) adıyla meşhur olmuştur. Günümüzde İstanbul Topkapı Sarayı Mukaddes Emanetler Dairesinde muhafaza edilmektedir” (Atasoy, 1998: 375).

Hz. Muhammed'in Miraç'a yükseldiği vakit üzerinde bulunduğu söylenen hırka peygamber efendimiz tarafından Hz. Ömer ve Hz. Ali vasıtası ile Veysel Karani'ye hediye edilmek üzere vasiyet edilmiştir. Üveysî ailesi tarafından yıllardır korunmaktadır.

“Hz. Peygamber'in bir diğer hırkası yine İstanbul'da Hırka-i Şerif Camii'nde muhafaza edilmektedir. Resul-i Ekrem'in vasiyeti üzerine Hz. Ömer ile Hz. Ali'nin Yemen'deki Karen köyüne giderek Veysel Karani'ye hediye ettiklerine inanılan bu hırka krem renginde yünlü bir kumaştan yapılmıştır. Yen ve yakalarında şemseli bordür motifleri bulunan hırkadır. Geçmeli çark-ı felek deseni delikli dokuma şeklinde olup yer yer yıpranmıştır. Hırka-i şerif bugün sakal-ı şerif ve Veysel Karani'ye ait kemer ve takke ile birlikte bir mahfaza içerisinde özel bir dairede korunmaktadır” (Atasoy, 1998: 377).

Hız. Muhammed'in Veysel Karani'ye hediye ettiği hırkanın muhafaza ve ziyareti için Sultan Abdülmecid tarafından 1821 yılında camii inşa ettirilmiştir. Sultan Ahmet'in fermanı ile hırka Üveysî ailesi vasıtasıyla İstanbul'a getirilmiştir. İstanbul'a yerleşen Üveysîler'in hırka-i şerifi önce ikametgâhlarında, XVIII. yüzyılın başlarından itibaren de Çorlulu Ali Paşa'nın inşa ettirdiği hücrede ramazan aylarında ziyarete açtıkları bilinmektedir. Hırka-i şerife ait ilk vakıf Şeyh Osman Üveysî'nin sülalenin reisi olduğu III. Ahmed devrinde 1138'de (1725-26) tesis edilmiştir. I. Abdülhamid, 1194 (1780) yılında bugünkü caminin kuzeyinde avlunun sınırında bulunan küçük fevkani hücreyi inşa ettirerek hırka-i şerif ziyaretini kolaylaştırmıştır. Küçük Hırka-i Şerif Dairesi veya Eski Hırka-i Şerif Odası olarak anılan bu hücre II. Mahmud tarafından 1227'de (1812) yenilenmiş olup bugünkü caminin tamamlanmasına kadar kullanılmıştır (Tanman, 1998: 378).

Neş'et, Hırka-i Şerif sandukası için iki tarih mamzumesi düşmüştür. Şâir, aşağıdaki beyitlerde hırkanın peygamber efendimiz tarafından Miraç gecesinde giyilmesine, III. Ahmed, döneminde Üveysî ailesinin hırkaya sahip çıkmasına, Sultan I. Abdülhamid'in Hırka-i Şerif'in muhafazası için inşa ettirdiği binaya dair ifadeleri beyitlerde dile getirmiştir:

Ez-cümle biri şâh-ı cihân Aħmed-i Şâlis

Hakkında bu tevfiķi Ĥudâ itdi ' inayet (Tar. 1/7)

Bu Hırķa-i pākizeye şandūķa-i sīmīn

Yapdurdı murād eyledi ta' zīm ü şiyānet (Tar. 1/8)

Ĥayru'l-ħalefi ĥazret-i ferzend-i kirām-ı

Sulţān-ı zamān ' Abd-i Ĥamīd eyledi himmet (Tar.1/11)

Şandūķa-i sīmīni binā kıldı mücerred

Faħr-i dü-cihân hırķasına eyledi ĥürmet (Tar.1/12)

2.6.8.2 Neşât-âbâd Sarayı

III. Ahmed, döneminde başlayan imar faaliyetleri özellikle Kâğıthane ve Boğaziçi'nde yoğunluk kazanmıştır. Lâle devrinde batılı tarzda yoğunluk gösteren saraylar ve yalılar inşa edilmiştir. Neş'et, Neşât-âbâd sarayının tamiri ve inşâsı için tarih düşmüştür. Neşât-âbâd sarayı III. Ahmed tarafından yapılmıştır. III. Selim ise bu sarayı kız kardeşi Hatice Sultan'a hediye etmiş ve buranın yeniden inşa ettirilmesi için çalışmalar yaptırmıştır.

Neşât-âbâd'ın yerinde evvelce Şehit Ali Paşa'ya ait bir yalı vardı. III. Ahmed, boğaz gezintisine çıktığı bir gün bu mevki beğendi ve yeni bir saray inşâsını emretti. Yeri dağdan da almak suretiyle genişletirilmiş ve 1139 (M.1726) senesinde Neşât-âbâd inşâ edilmiş ve III. Ahmed bu saray için:

Biz sefâ ile Neşât-âbâdı ettik çün makar

Sana da ey gâm âdem-abâde lazımdır sefer

Bu beyti düşmüştür. Bu saray sonraları III. Selim tarafından kız kardeşi Hatice Sultan'a temlik edilmiş ve Sultan tarafından da Mimar Melling'e yeni baştan yaptırılmıştır. III. Selim, gerek inşâ esnasında, gerekse saray bittikten sonra müteaddit defalar Neşât-âbâd'a gelmiş ve burayı çok beğenmiştir. Zamanla harap olan saray Abdülhamid devrinde yıktırılmış ve yerine Zekiye ve Naime Sultanlara ait olmak üzere iki yalı yaptırılmıştır. Bugün mevcut olmayan bu yalılardan birinin yerini bir yüzme havuzu diğerini ise bir gazino işgal etmektedir (Şehsuvaroğlu, 1986: 120).

Neş'et, III. Selim, tarafından Neşât-âbâd sarayının yeniden inşâsı için 39 beyitlik bir tarih manzumesi düşmüştür:

Bu cây-i ferruḥ-ı 'âlem-behâ-yı 'âlem-arây-ı

İdüp ihdâya fermayış şehinşâh-ı kerem mu' tād (Tar. 3/11)

Kerâmetlü vü şevketlü mehabbetlü vü kudretlü

Şehinşâh-ı cihan Sultân Selîm-i ma' delet-bünyad (Tar. 3/12)

Dü-ħarfiyle du‘ ā-güne didi tārīhini Neş’et

Neşāt-ābādı yā Rab eyle her anda ferāħ-ābād (Tar. 3/39)

2.6.8.3. Mescid-i İdris-i Bitlisi

Günümüzde Eyüp İdris Köşkü, İdris-i Bitlis-i Mescidi olarak geçmektedir. Bu mescid için çeşitli rivayetler vardır: “İdris-i Bitlisi Mescidi; İstanbul Haliç’in güneyinde Eyüp İdrisköşkü mahallesinde İdris Köşkü Caddesinde, Nakilbent Hasan Ağa Türbesi ile çeşmesinin yanında bulunan bu sıbyan mektebi 1626 tarihinde inşa edilmiştir. Kemerli kapısı üzerinde kitabe bulunmamaktadır. Yapı ile ilgili olarak iki farklı iddia vardır. Bazı görüşlere göre İdris-i Bitlisi tarafından yaptırılmıştır. Diğer iddia ise sıbyan mektebinin attan düşen Ali Ağa tarafından yaptırıldığıdır. Sultan IV. Murat dönemi Mirahur-ı Evveli olan Ali Ağa, 1626 tarihinde attan düşerek ölmüştür. Ali Ağa ve ailesinin mezarları sıbyan mektebinin arkasında yer almaktadır” (taş-İstanbul, 2018).

Neş’et, günümüzde de var olan “Mescid-i İdris-i Bitlisi” için tarih manzumesi düşmüştür. Mescid birçok kez tamir görmüş ve yeniden düzenleme ile günümüze kadar ulaşmıştır. İdris-i Bitlisi’nin kabri ise hemen yakınında bulunan İdris köşkü bahçesindedir. Bu mescidi yeniden inşa edenlerden bir tanesi de Neş’et’in dizelerinde ifade edildiği şekilde İdris-i Bitlisi’nin neslinden olan Seyyid Ali Ağa’dır:

Ez-ħadīm Mescid-i İdrīs imiş bu ma‘bed

Secdeye varmış idi saħfı zamān ile velī (Tar. 5/2)

Cāmi‘u’l- ħayr-i himem Seyyid ‘Alī Ağa kim

Nesl-i İdris- Ağadan ħayr-i ħalef ħadr-i celi (Tar. 5/3)

Ceddinüñ mescid-i zatıydı mücedded-cāmi

Oldı tevfiħ-i İlāhiye muvaffak o bela (Tar. 5/4)

2.6.8.4 İzmîrî Ahmed Camii

Kaynaklar da İzmîrî Ahmed Camii hakkında bilgiler neredeyse ulaşılamamaktadır. Yaptığımız araştırmalara göre 18. yüzyıl da iki Beşir Ağa vardır. I. Mahmut döneminde arka arkaya gelen bu şahsiyetler çok karıştırılır. Hoca Neş'et'in kaynaklarında da ifade ettiği kişi Moralı Hacı Beşir Ağa'dır. (H.1165) 1752. Bu camii Moralı Hacı Beşir Ağa, tarafından inşa ettirildiğine dair bilgileri Özcan'ın, Moralı Hacı Beşir Ağa maddesine dayandırmaktayız: “Beşir Ağa' nın sağlığında büyük bir servet sahibi olduğu, İstanbul'da bazı camileri tamir ettirip ibadete açtığı ve bu şehrin birçok yerinde çeşmeler yaptırdığı bilinmektedir. Ayrıca Beşir Ağa' nın ilim adamlarını himaye ettiği de adına yazılan birçok kitaptan anlaşılmaktadır (Özcan, 1992:556).

Neş'et, “Tarih-i Cami-i İzmîrî Ahmed” adıyla bir tarih manzumesi düşmüştür. Bu tarihte caminin I. Mahmud zamanında Moralı Beşir Ağa tarafından inşa edildiğine ve daha sonra I. Abdülhamid döneminde kaynaklarda Vasıf Ahmed Efendi adıyla geçen Yazıcı Ahmed Efendi tarafından ihyâ ettirilmesine dair bilgiler vermiştir:

Zaman-ı devlet-i Maḥmūd Ḥanda

Beşir aḡa bina itmişdi li'llāh (Tar. 8/2)

Ḥudāvend-i cihān ' Abdü' l-ḡamīdün

Ḳadimi bende-i ḡaşı dil-āḡāh (Tar. 8/4)

Cenāb-ı Yazıcı Aḡmed Efendi

İdüp ihyā muvaffak kıldı Allāh (Tar. 8/5)

Didüm taḡsinini yād eyle tarīḡ

Güzel ta' mīr olındı bāreke'llāh (Tar. 8/6)

2.6.8.5. Cezzâr Ahmed Paşa Camii

Cezzâr Ahmed Paşa, aslen Bosnalıdır ve Bosna Valisi Hekimoğlu Ali Paşa'nın hizmetinde bulunmuş onunla birlikte Mısır ve Arap yarımadasında üst düzey görevler ifâ etmiştir. Cezzar lakâbı ile ilgili kaynaklar da Hunadi urbanı ile yaptığı savaşlarda birçok kişiyi develeriyle birlikte öldürdüğü için kendisine “deve kasabı” anlamına gelen Cezzâr lakâbı verildi. Cezzâr Ahmed Paşanın en dikkat çeken yanı Fransız lider Napolyon Bonapart'a karşı Akka'yı savunması ve Fransızları püskürtmesidir (Emecen, 1993: 516-518).

Cezzâr Ahmed Paşa Cami kalıntıları günümüzde hâla bulunmaktadır. Cezzâr Ahmed Paşa tarafından medrese, hamam, çeşme ve sebil gibi eserlerle imar edilişi sırasında 1196 (1781 -82) yılında yaptırılmıştır. 1897'de büyük bir onarım geçiren ve halen Akka'daki en büyük cami olan yapı kale içinde Sukulebyaz'ın sonunda yer almaktadır. Medrese, kütüphane, şadırvan ve türbe ile birlikte külliye düzeni göstermektedir (Ertuğrul, 1993: 518).

Cezzâr Ahmed Paşa, kendi adına günümüzde İsrail toprakları içerisinde bulunan Akka'da cami yaptırmıştır. Hoca Neş'et'in kaynaklarda bu camii ziyaret edip etmediğiyle ilgili bir bilgi söz konusu değildir. Hoca Neş'et, Cezzâr Ahmed Paşa camii için 15 beyitlik bir tarih manzumesi düşmüştür. Neş'et, bu tarihte Cezzâr Ahmed Paşanın, I. Abdülhamid'in veziri olduğunu belirtir ve cami yapılına kadar zalimlerle, isyankârlarla ve haricîlerle olan mücadeleden sonra bu mekânın ortaya çıktığını belirtmiştir:

Ḥazret-i şâh-ı cihan ' Abd-i ḥamîd-i zî-şân

Vüzerâ bendelerinden biri kıldı inşâ (Tar. 11/8)

Oldu bu cāmi' i ḥayrâta muvaffak el-Ḥaḫ

Ya' ni Cezzâr-laḫab ḥazret-i Aḫmed Paşa (Tar. 11/9)

Yüz sürüp dergehe kıl ḥayr du' ânî tārîḫ

Ola makbul-i Ḥudâ Cāmi' -i Aḫmed Paşa (Tar. 11/15)

2.6.8.6. Enderun ve çeşmelerin Onarımı

Neş'et, I. Abdülhamid'in Enderun bahçesindeki, rüzgâr ile yıkılıp harab olan musalla için tarih manzumesi düşmüştür:

Rüzgâr ile kazârâ yıkılıp oldu harâb

Câygâhında anun çıkdı bu ser-çesme-i âb (Tar. 12/6)

Hâzin-i hâşş-ı şehinşâh Beşir Ağayı

Sevķ idüp sâ' ik-i tevfiķ-i kader-fermâyı (Tar. 12/7)

Kıldı destur-ı şeh ile bu muşallâyı bina

Yâd ola bu eşer-i hayr ile tâ rûz-ı ceza (Tar. 12/8)

Didi târihîni Neş'et dür ü gevherle meşil

Bâreke'llâh güzel nev-eşer-i hayr-ı cezil (Tar. 12/9)

Neş'et, tarihi yapılarda çeşmelere de yer vermiş ve toplamda 4 çeşme için tarih düşmüştür. Günümüzde hâlâ ayakta olan çeşmelerin de bulunduğu bu yapılara genellikle I. Abdülhamid himmet eylemiş ve yapımına destek vermiştir. Önceden Surre Emîni tarafından yapılan ve daha sonra Mir-i Ahmed Asaf devrinde yeniden inşa edilen çeşme için âb-ı hayat gibi şifa suyu olmasına ve hayır ile yâd edilmesine tarih düşülmüştür:

Rahmet ile hayr ile yâd olmaı idüp ümîd

Eyledi bu çeşmesârı fi-sebîli'llâh revân (Tar. 7/3)

Zinde-nâm olduķda bu hayr ile Neş'et didiler

Târîh-i tâm çeşme-i âb-ı hayât-ı cân-fezâ (Tar. 7/4)

I.Abdülhamid'in fermanı ve Yazıcı Ahmed Efendinin vasıtasıyla bir çeşme daha yapılmıştır. Bu çeşme için Neş'et bir tarih manzumesi düşmüştür:

Şāh-ı ‘ālem hāzret-i ‘ Abdü’l-ḥamīd

Emrine fermān-ber iken kā’ināt (Tar. 10/2)

Yazıcı Aḥmed Efendi bendesi

Şarf-ı himmet kıldı ol ḳudsī-sīmāt (Tar. 10/3)

Geldi bā-ilhām tārīḫin didüm

Bāreke’llāh çeşme-i āb-ı ḫayāt (Tar. 10/8)

Neş’et, yine Cevherî’nin tarih düştüğü çeşme için bir tarih manzumesi düşmüştür:

Cevherî tārīḫ düşer bā-tā’ miye

Hāziḫī ‘aynün tüsem mā selsebīl (Tar. 13/2)

Neş’et, son olarak I. Abdülhamid’in himmet eylediği Baş Lâlâ Muhammed Emin Ağa çeşmesi için tarih manzumesi düşmüştür:

Ez-ān-cümle bānī-i in-Çeşmesār

Muḫammed Emin Baş Lālā Ağa (Tar. 14/3)

Bu çeşme-muşallādan ancak ğaraż

Hemān ḫayr ile yād olunmaḫ ana (Tar. 14/4)

Neş’et, tarih manzûmelerinde biri Farsça 11 tanesi ise Türkçe olmak üzere 12 adet vefat manzûmesi düşmüştür. Bu manzûmelerden Kırım Hanı Devlet Giray Han, (Tar.16), Şeyh Hasan vefatı (Tar.18) ve Şahı Nakşibend’in bendesi Ahmed Bey’in (Tar.17) vefatları için tarih-i fevt manzûmesi yazmış ayrıca en uzun fevt manzûmesini Şeyh Hafız’ın (Tar.19) ölümü için kaleme almıştırTarih-i fevtlerinden bir tanesini de Koca Ragıp Paşa vasıtasıyla tanıştığı ve dost muhabbeti yürüttüğü Muhammed Emin Bey için yazmıştır.

Neş’et, ayrıca kendisini de çok etkileyen çocukları Halil ve Şerife için iki adet tarih manzumesi düşmüştür:

Ḥayf kim bāğ-ı behište gitdi bir ḥūrī-sirişt

Nağd-i ‘ömrüm kıretü’l- ‘aynüm ciğer-pārem Ḥalīl (Tar. 23/1)

Fevti tārīhini nā-çār cevheri birle didüm

Mihman-ı beyt-i ma‘ mūr-ı Cinān oldı Ḥalīl (Tar. 23/4)

Çiçekden göçdi gül-ğonca Şerīfem

Yağup lāle-şıfat sinemde dāğı (Tar. 24/3)

Düşüp bā-cevherī tārīḥ didüm

Mağām-ı şāliḥa Firdevs bāğı (Tar. 24/5)

2.6.9. Oyunlar

2.6.9.1. Tavla

Nerd, sözlükde kelime anlamı olarak tavla ve tavla oyunu olarak geçmektedir. Divân şiiri eğlence dünyası içinde tavla ve tavla terimleri ile ilgili birçok düşünce ve kelime oyunları yer edinmiştir. Nerrâd (tavla oynayan) ile zâr vs. yanında oyun çeşitlerinden ve geleneklerden de bahsedilmiştir (Pala, 2011: 356).

Şâir, aşağıdaki beyitte tavla oyununu nerd, şeş-der, du-şeş ve zar kelimeleri ile tenasüp ilişkisi kurarak vurgulamıştır:

Nerd bızı-i suḥan ṭālī‘ üme düşdi du-şeş

Şeşder-i fikret ile ṭab‘ um ider zâr beni (G. 123/8)

2.6.9.1. Resen-Bâz

Resen-bâz, içcambazı ve iple oynayan anlamındadır (Devellioğlu, 2012: 1037). Şâir, söz üstasının, kalemini terazi olarak kullanmasını iple oynayan cambaza benzetmiştir:

Oldı üstād-ı sühān-senc-i-terāzū-y-ı k̄ālem

Sāḥa-i şafḥada bu gūne resen-bāz-ı-ḥayāl (Mah. 12/1)

SONUÇ

Yaptığımız bu çalışmada, Hoca Neş'et Divânı'nda geçen mahallî unsurları iki ana başlık etrafında topladık. Birinci bölümde Divân, dil ve üslup çerçevesinde incelenirken, ikinci bölümde ise genel olarak anlama, sosyal hayata ve yaşama dair bilgiler tespit edilip yansıtılmaya çalışıldı.

İlk bölümde dönemin dil özelliklerini yansıttığını düşündüğümüz atasözleri ve deyimleri anlamları ile birlikte verdik. Divân'da atasözlerine fazla rastlamasak da; deyimlere oldukça fazla yer verildiğini tespit ettik. Tespit ettiğimiz bu deyimleri alfabetik olarak tasnif ettikten sonra günümüzdeki kullanılan anlamları ve Divân'da geçen anlamlarını mukayese ettik. Neş'et, bazı deyimleri o kadar güzel ve duru bir Türkçe ile ifade etmiş ki; bu deyimleri sözlük kullanmadan kolayca belirleyebildik. “Dem vurmak”, “Revan olmak”, “Takati kalmamak”, “Dünya gözüyle”, “Sözüm yok”, “Kan ağlamak”, “Islah etmek” gibi deyimlerin günümüzdeki kullanımı ile Divân'daki kullanımı birebir aynıdır. Neş'et, yine o dönemdeki konuşma dilini de şiirlerine yansıtmıştır. Özellikle musammatlardaki dili o kadar sade ve anlaşılır ki; Nâbî'nin ifade ettiği gibi sözlük kullanmadan anlaşılabilir seviyededir. Neş'et, “Merhamet eylemedi”, “Men ırakdan gelmişem”, “Tanzir disem kim dinler”, “Egerçe olmasaydı”, “Taş ile dögem” gibi konuşma dilinde geçen tabirleri de şiirlerinde kullanmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise dönemin tarihi, sosyal ve kültürel yaşamını; gelenek ve göreneklerini, Divân'da geçen şekli ile tespit ettikten sonra unsurun tanımlamasını yaparak, beyitleri şerh ettik. Divân'da geçen, içerikteki mahallî unsurlara İslâm dini için kutsal sayılan önemli gün, gece, ay ve bayramlar ile başladık. Divân'da manzum olarak verilen bu olayların kutsal ehemmiyeti üzerinde durmaya çalıştık; bu beyitlerde Neş'et, telmih sanatını kullanarak şiirde anlamı zenginleştirmiştir. Bir diğer başlıkta Neş'et'in birebir görüp şahit olduğunu düşündüğümüz coğrafi, mekânlara yer verdik. Zaman başlığı ile kış, bahar ve nevruz dönemlerini tespit ettik. Neş'et, ikinci bölümümüzün en önemli başlıklarından olan gelenek, görenek ve âdetler ile ilgili olarak ayrıntılı bilgiler vermektedir. “Helva sohbeti”, “Hil'at verme”, “Sur-ı hümayun” gibi geleneği ve âdetleri temsil eden

unsurlar görülmektedir. Neş’et’in yaşadığı döneme ait olan çeşitli inanışları ve davranışları ayrı bir başlık altında inceledik. Neş’et; “Cevşen”, “Kılıçlı hatip”, “Tabutlara âlamet koyma” gibi farklı farklı inanışlara yer vermektedir.

Çalışmamızın en yoğun içerik unsurlarını içinde barındıran sosyal ve kültürel unsurlar, kendi içerisinde de farklı farklı başlıklara ayrılmıştır. Bunlardan ilki o dönemde kullanılan “Dinâr, direm, pul” gibi madeni paralardır. Yazı ve yazı unsurları başlığı ile de “Kalem”, “Pergel”, “Defter”, “Divân” gibi yazıyı meydana getiren araçlar kullanılmıştır. Meslekler başlığında “Rikâbdâr”, “Saka başı” ve “Kalem tıraşçı” gibi meslekler verilmiştir. Giyim, kuşam ve süslenme bölümünde genellikle Hoca Neş’et’in Mevlevî unsurlarını yansıttığı 10 numaralı tahmisdeki malzemeler yer almıştır. Süslenme de ise Divân’ın genelinde tespit ettiğimiz “Ayna”, “Şâne”, “Nigîn” gibi eşyalara ve “Elmâs”, “Mercân”, “Yâkût”, “Zümrüd” gibi değerli taşlara yer verdik. Mûsikî unsurlar ve makamlar bölümünde “Ney”, “Def”, “Tambûr” gibi aletlere ve “Bûselik”, “Gerdaniye”, “Uşşâk” ve “Neva” gibi makamların kullandığı görülmektedir. Tıp ve ilaç malzemeleri bölümü “Merhem”, “Hacamat”, “Neşter” unsurları tenasüp sanatı ilişkisi ile ortaya koyulmaktadır. Şahsiyetler başlığı ile Neş’et’in padişahlardan, sadrazamlara; devlet görevlilerinden talebelerine kadar Divân’da zikrettiği birçok kişiyi çalışmamızda ele aldık. Tarihi bilgiler ve imar faaliyetleri ile Neş’et, o dönemde tanık olduğu “Saray”, “Hırka-i Saadet” ve “Çeşme” gibi çeşitli tarihi inşâlar için Divânı’nda tarih manzumeleri düşmüştür. Oyunlar başlığı altındaki bölümümüzde “Nerd, tavla” ve “İp cambazı” oyunlarına yer verdik.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak Neş’et, “Havas Edebiyatı” “Saray Edebiyatı” gibi söylemlere; bir cevap niteliğinde olan bu eseri ile günümüze ışık tutmuştur. Neş’et, İslâmi ehemmiyete sahip olan önemli olaylardan, tarihi ve coğrafi bilgilere, çeşitli inanışlara; sosyal ve kültürel yaşamın gelenek ve göreneklerine kadar toplumun her özelliğini yansıtmaya çalışmıştır. Biz de bu kavramlar çerçevesinde elimizden geldiğince bunları en iyi örnekleri ile göstermeye çalıştık. Neş’et, özellikle ağır, secili ve süslü olan dilden uzaklaşarak; sade, külfetsiz ve anlaşılır bir dil kullanarak da herkesin takdirini kazanmıştır.

Bu çalışma neticesinde Neş'et, hocalığın da getirmiş olduğu tesirle dost ilişkilerini iyi kurmuş ve birçok kişi ile münasebeti bulunmuştur. Molla Gürani'deki konağını her cemaatten ve her düşünceden insana açması onun ne kadar hoşgörülü bir insan olduğunun göstergesidir. Neş'et bu özelliği ile hep insanlarla, halkla iç içe olmuş ve hoşgörülü, tevazulu yaşamını şiirlerine de yansıtmıştır. Son olarak Neş'et, gerçek hayattaki sosyal ve kültürel yaşamları şiirlerinde büyük bir heyecan ve tasavvurla aksettirmiştir. Ayrıca Neş'et, mahlas-nâmelerinde verdiği nasihatler ile ne kadar bilge bir insan olduğunu bize göstermiştir.

KAYNAKÇA

Akkuş, M. (2000). *Divan Şiirinde İnsan I (Dini Kişilikler)* Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Akkuş, M. (2014). *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebi Türler ve Tarzlar* (4. Basım). Erzurum: Fenomen Yayınları.

Aksan, D. (2015). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dil Bilim* (6.Basım). Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy, Ö.A. (2017). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II* (7. Basım). İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Aksoyak, İ.H. (2009). *Divân Şiirinin Dili İmparatorluk Dilidir*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 1-18.

Akün, Ö.F. (2015). *Divan Edebiyatı*. (3. Basım). İstanbul: İsam Yayınları.

Atasoy, N. (1998). *Hırka-i Saadet*. DİA. C.17, Ankara: TDV Yayınları.

Atsız, H.N. (1934). *16. Asır Şairlerinden Edirneli Nazmi'nin Eseri ve Bu Eserin Türk Dili ve Kültürü Bakımından Ehemmiyeti*. İstanbul: Arkadaş Matbaası.

Avcı, S. (2008). *Rusya (Fiziki ve Beşeri Coğrafya)*. DİA. C.35, Ankara: TDV Yayınları

Avşar, Ziya (2007). *Türkî-i Basit Edirneli Nazmî*. Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.

Avşar, Z. (2009). *Gölge Avıyla Boşalan Bir Sadak: Mahallîleşme*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 19-33.

Aydiner, M. (2007). *Koca Râgıb Paşa*. DİA. C.34, Ankara: TDV Yayınları.

Aynur, H. (2009). *Türkî-i Basit Hareketini Yeniden Düşünmek*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 34-59.

Ayverdi, İlhan (2010). *Asırlar Boyu Târihî Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (1.Basım). İstanbul: Kubbealtı Lugatı.

Bağrıaçık, M. Z. (2009). *Yerel Malzemeyi Önemseyen Bir Şair: Ahmed-î Dâî (Divânı'nda Kullandığı Atasözleri ve Deyimler)*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 60-75.

Banarlı, N.S. (1971). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi Cilt I.-II.* Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Batıslam, H.D. (2017). *Divan Edebiyatında Halk Kültürünün İzleri* (1. Baskı). Ankara: Ürün Yayınları.

Batıslam, H.D. (1993). *Nedim Divanı'nda Mahallîleşme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Batıslam, H.D. (1997). *Nedim'in Şiirlerindeki Atasözleri ve Deyimler*. Türkoloji Araştırmaları, Fuat Özdemir Anısı, 107-123.

Bilkan, A.F. (1997). *Nâbî Divanı I-II.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Bursalı Mehmed Tahir Efendi. (1972). *Osmanlı Müellifleri C. 1-2-3* İstanbul: Meral Yayınevi.

Büyük Türk Klasikleri, (1987). *Hoca Neş'et Maddesi*. C.6, İstanbul: Ötüken Neşriyat ve Söğüt Yayıncılık.

Çınar, B. (2009). *Edirneli Nazmî'nin Türkî-i Basît Şiirlerinin Teşbihler Sistemi Açısından Genel Anlayışla Mukayesesi*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 76-98.

Demir, İ. (2009). *Türkî-i Basît'in Dili Üzerine*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 90-113.

Devellioğlu, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (29. Basım). Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

DİA. (2002). *Kırım*. DİA. C.25, Ankara: TDV Yayınları. (Bu metin DİA. tarafından kaleme alınmıştır).

Dilçin, C. (2010). *Fuzûlî Şiiri Üzerine İncelemeler*. İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.

Dilçin, C. (2005). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi* (8. Basım). Ankara: TDK.

Ece, S. (2015). *Klasik Türk Edebiyatı Araştırma Yöntemleri Cilt I-II*. Erzurum: Eser Basım Yayın Dağıtım.

Emecen, F. (1993). *Cezzâr Ahmed Paşa*. DİA. C.7, Ankara: TDV Yayınları.

Ercilasun, A.B. (2017). *Türk Dili Tarihi (Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla)*. (18. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

Erdoğan, M. (2009). *Divân Şiirinde Mahallîleşme Kavramı ve Bâkî Divanı'nda Bazı Mahallî Unsurlar*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 114-165.

Ergin, M. (2012). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.

Erkul, R. (2009). *Mahallîleşme ve Nedim'in Şarkıları*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 166-181.

Ertuğrul, Ö. (1993). *Cezzâr Ahmed Paşa Camii*. DİA. C.7, Ankara: TDV Yayınları.

Genç, İ. (2005). *Hoca Neş'et Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânı'nın Tenkidli Metni* (2.Basım). İzmir.

Genç, İ. (2006). *Mahlâsnâme ve Kaside İlişkisi Üzerine Bir Mukayese*. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi 6/2, 317-331.

Genç, İ. (2010). *Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Klasik Dönem)*, (1. Basım). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Genç, İ. (2014). *Edebiyat Bilimi Kuramlar-Akımlar-Yöntemler* (5.Basım). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Genç, İ. (2016). *Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi Giriş* (Başlangıçtan XVI. Yüzyıla Kadar). (6. Basım). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Gökbilgin, M.T. (1992). *Boğaziçi (Bebek)*. DİA. C.6, Ankara: TDV Yayınları.

Gökbilgin, M.T. (1992). *Boğaziçi (Beşiktaş)*. DİA. C.6, Ankara: TDV Yayınları.

Gölpınarlı, A. (2015). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Gönensay, H.T. ve Banarlı, N.S. (1940). *Başlangıçtan Tanzimata Kadar Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Rıza Coşkun Matbaası.

Günay, H.M. (2007). *Receb*. Türkiye DİA. C.34, Ankara: TDV Yayınları.

Haskan. M. N. (1996). *Eyüp Sultan Tarihi* (2. Basım). İstanbul, Eyüp Sultan Vakfı Yayınları, Prestij Matbaası.

Horata, O. (2015). *Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl: Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı* (2. Baskı). Ankara, Akçağ Yayınları.

İnalcık, H. (2002). *Kırım Hanlığı*. DİA. C.25, Ankara: TDV Yayınları.

İnalcık, H. (2016). *Has Bağçede 'Ayş u Tarab (Nedimler-Şairler-Mutribler)*. (2.Basım). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

İpekten, H. (2016). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz* (20. Basım). İstanbul: Dergâh.

İpekten, H. (2015) *Şeyh Gâlib Hayatı-Sanatı-Eserleri Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. (7. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

İsen, M. (1998). *Hoca Neş'et*, Türkiye DİA. C.18, Ankara: TDV Yayınları.

İsen, M. (1997). *Ötelerden Bir Ses (Divân Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler)*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Kaplan, M (2015). *Hayriyye-i Nâbî (İnceleme-Metin)*. AKM. Yayınları.

Kaplan, Y. (2009). *Sâbit Divanı'nda Mahallîleşme ve 17. Yüzyıl Sosyal Hayat Unsurları*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 209-248.

Karaaliolu, S.K. (1983). *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*. (3. Basım). İstanbul: İnkılap ve Arka Kitapevleri.

Karaarslan, N.Ü. (2010). Şâir, DİA. C.38, Ankara: TDV Yayınları.

Kavas, A. (2009). *Sudan (Osmanlılar Dönemi)*. DİA. C.38, Ankara: TDV Yayınları.

Kaya, B.A. (2011). *Atasözleri ve Deyimlerin Dîvân Şiirinde Kullanımı ile Divânların Bu Söz Varlıklarımız Bakımından Önemi*. Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 6, 11-54.

Kaya, B.A. (2017). *Osman Nevres Dîvânı (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Kesit Yayınları.

Kocatürk, V.M. (2016). *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi)*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.

Köksal, M.F. (2009). *Edirneli Nazmî ve Çağdaşlarının Eserlerinden Türkiye Türkçesinin -Tarihsel Sözlüğü'ne Katkılar*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 249-261.

Köprülü, M.F. (2016). *Türk Edebiyatı Tarihi* (2. Basım). İstanbul: Alfa-Tarih.

Köprülü, M.F. (2014). *Edebiyat Araştırmaları I*. (2. Basım). İstanbul: Alfa-Tarih.

Köprülü, M.F. (1928). *Milli Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri ve Divan-i Türkî-i Basit*. İstanbul: İstanbul Darülfünunu Türkiyat Enstitüsü Neşriyatı.

Kudret, C. (2017). *Divân Şiirinde Üç Büyükler Fuzuli-Baki-Nedim*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Kurnaz, C. (1996). *Hayâlî Bey Divanı'nın Tahlili*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Kübra, Necmeddin, Sezgin, C. (1990). *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler-İsimler-Eserler-Terimler. C.VII.* İstanbul: Dergâh Yayınları.

Levend, A.S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* (3. Basım). Ankara: TDK.

Levend, A.S. (2015). *Divân Edebiyatı Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar* (2. Basım). İstanbul: Dergâh Yayınları.

Macit, M. (2014). *Nedim Hayatı-Eserleri-Sanâtı Bazı Şiirlerinin Açıklamaları.* (6. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

Mazıoğlu, H. (2014). *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri* (2. Basım). Ankara: TDK.

Mazıoğlu, H. (2012). *Nedim'in Divân Şiirine Getirdiği Yenilikler* (3.Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

Mehmed Ziya Bey, (2003). *İstanbul ve Boğaziçi (Bizans ve Osmanlı Medeniyetlerinin Ölümsüz Mirası).* (1. Basım). İstanbul: BİKA Kültür Kitapçılık.

Mengi, M. (1996) *Necâtî'nin Şiirlerinde Atasözlerinin Kullanımı,* Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi Cilt,2 sayı:4 Ocak 1996.s.47-58.

Mengi, M. (2010). *Divan Şiiri Yazıları.* (2. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

Mengi, M. (2012). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Edebiyat Tarihi-Metinler).* Ankara: Akçağ Yayınları.

Mengi, M. (2015). *Divan Şiirinin Arka Bahçesi.* (2. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

Mermer, Ahmet-Koç Keskin, N. (2011). *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü.* (2. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

Mermer, A. (2009). *Türkî-i Basît'e Yeni Bir Bakış.* Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 262-278.

Naci, M. (Hazırlayan: Cemal Kurnaz). (2000). *Osmanlı Şairleri.* (3. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.

Ocak, A.Y. (2016). *Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik: Kalenderîler XIV-XVII. Yüzyıllar*, (3. Basım). İstanbul: Timaş Yayınları.

Oğraş, R. (1991). *Hoca Neş'et Divânı (İnceleme ve Tenkidli Metin)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Onay, A.T. (2014) *Açıklamalı Divân Şiiri Sözlüğü*, Prof. Dr. Cemal Kurnaz (haz.), Ankara: Kurgan Edebiyat.

Önkâl, A.- Nebi Bozkurt, (1993). *Cami ve Eğitim-Öğretim ve Kültür Merkezi Olarak Mescid*. DİA. C.7, Ankara: TDV Yayınları.

Özcan, A. (2003). *Lâle Devri*. DİA. C.27, Ankara: TDV Yayınları.

Özcan, A. (1992). *Moralî Hacı Beşir Ağa*. DİA. C.5, Ankara: TDV Yayınları.

Özgül, M.K. (2013). *Türk Edebiyatı Tarihine Bakış (Eski Türk Edebiyatı)*, Ömür Ceylan(ed.) Ankara: Kurgan Edebiyat.

Özkırımlı, A. (1984). *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi Cilt. I.-II.* İstanbul: Cem Yayınevi.

Öztoprak, N. (2000). *Divân Şiirinde Osmanlı Geleneğinin İzleri*. Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi, 155-168.

Öztuna, Y. (1998). *Osmanlı Devleti Tarihi (Siyasi Tarih- I)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Osmanlı Dizisi.

Pakalın, M.Z. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü Cilt I-II-III*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Pala, İ. (2011). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları

Pala, İ. (2015). *Divân Edebiyatı*. (18. Basım). İstanbul: Kapı Yayınları

Refik A. (1937). *Lâle Devri*. İstanbul: Pınar Yayınları.

Sâmî, S. (2012). *Kâmûs-ı Türkî Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (2. Basım). İstanbul: İdeal-Kültür Yayıncılık.

- Sarıcaoğlu, F. (2001). *İzzet Mehmed Paşa*. DİA. C.23, Ankara: TDV Yayınları.
- Sarıççek R. (2014). *Gencîne-i Râz (İnceleme-Metin-Dizin)* Ankara: Gece Kitaplığı.
- Sefercioğlu, M.N. (2001). *Nev'î Divanı'nın Tahlili* (2. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şehsuvaroğlu, H.Y. (1986). *Boğaziçi'ne Dair* (1. Basım). İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurum.
- Şentürk, A.A. ve Kartal A. (2004). *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Şirin V. (1996). *Siyasi ve Kültürel Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007). *Türk Edebiyatı Tarihi Cilt II*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Tanman, M.B. (1998). *Hırka-i Şerif Camii* DİA. C.17, Ankara: TDV Yayınları.
- Tarlan, A.N. (1985). *Fuzûlî Divân-ı Şerhi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Başbakanlık Basımevi.
- Timurtaş, F.K. (1990). *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Tok, E. (2010). *Osman Nevres Divânı'nda Maddî Kültür*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Tolasa H. (2011). *Ahmed Paşa'nın Şiir Dünyası* (2. Basım). Ankara: Akçağ Yayınları
- Türk Dil Kurumu, (2012). *Yazım Kılavuzu* (27. Basım). Ankara: TDK.
- Türk Dil Kurumu, (2005). *Türkçe Sözlük* Ankara: TDK.
- Türkmen. S. (2009). *Türkî-i Basît'in Söz Varlığı*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 279-291.
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Uludağ, E. (2009). *Dilde Sadeleşme ve Türkî-i Basît Hakkında Düşünceler*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 292-329

Unat, F.R. (1943). *Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu*. Ankara: Maarif Vekilliği, Maarif Matbaası.

Uzunçarşılı, İ. H. (1982). *Osmanlı Tarihi, C.1,2,3,4*, Ankara: TTK.

Yalçınkaya M. A. (2012). *Osmanlı Tarihi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

Yaşaroğlu, M.K. (2010). *Şâban*. DİA. C.38, Ankara: TDV Yayınları.

Yekbaş, H. (2009). *Mahallîleşme ve Şeyhülislam Yahya*. Turkish Studies Edebiyatımızda Mahallîleşme ve Türkî-i Basît- Prof. Dr. Mustafa İsen'e Özel Sayısı, 4/5, 330-355.

www.tas-istanbul.com. *Eyüp İdris Köşkü İdris-i Bitlis-i Mescidi*, (2018-Aralık).
<http://www.tas-istanbul.com/portfolio-view/eyup-idriskosku-idrisi-bitlisi-camii/>.
adresinden 5 Aralık 2018 tarihinde alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

1993 yılında Gevaş'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini İstanbul Bağcılar'da tamamladıktan sonra Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü kazandı. 2016 yılında buradan mezun olarak, aynı yıl Düzce Üniversitesi'nin Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans programına kabul edildi.

